

Собака Баскервілів (Дойл Артур Конан)

[Конвертовано сайтом javalibre.com.ua]

Собака Баскервілів

Дойл Артур Конан

Любий Робінсоне!

Задум написати цю невеличку повість вперше виник у мене після того, як Ви розповіли мені легенду, що існує в західній частині Англії. За це, а також за допомогу, яку Ви надали мені в процесі роботи над нею, прийміть мою величезну вдячність.

Щиро Ваш

А. Конан Дойл

Розділ 1

МІСТЕР ШЕРЛОК ХОЛМС

Містер Шерлок Холмс, який вставав, як правило, дуже пізно, за винятком тих досить численних випадків, коли не лягав спати зовсім, сидів за столом і снідав. Я стояв на килимку біля каміна й крутив у руках ціпок, що його напередодні ввечері забув наш відвідувач. Це був гарний, з чималою головкою, дебелий ціпок — з тих, що відомі під назвою «ломака». Під головкою ціпок охоплювало срібне кільце завширшки майже в дюйм. На ньому було вигравірувано: «Джеймсові Мортімеру, Ч.К.Х.Т., від його друзів по ЧКЛ» і рік «1884». З такими ціпками-палицями — показними, масивними й надійними — мали за звичай ходити старомодні домашні лікарі.

— Ну, Вотсоне, що ви про нього думаєте?

Холмс сидів до мене спиною і не міг мене бачити.

— А звідки ви знаєте, що саме я роблю? Можна подумати, ніби у вас на потилиці є очі.

— Ну, в усякому разі я маю перед собою добре начищений срібний кавник,— відповів він.

— І все ж таки, Вотсоне, що ви думаєте про ціпок нашого відвідувача? Оскільки нам не пощастило зустрітися з ним і ми не знаємо, з чим він до нас приходив, цей випадковий сувенір нам дуже придасться. Ну, що ви скажете про того чоловіка, оглянувши його ціпок?

— Мені здається,— почав я, наслідуючи, скільки міг, метод свого товариша,— цей доктор Мортімер — процвітаючий, середнього віку лікар, до того ж він людина шанована: адже цей подарунок — знак поцінування від тих, хто його знає.

— Добре! — мовив Холмс. — Навіть чудово!

— Я також схиляюся до думки, що він, очевидно, лікар сільський і йому доводиться, відвідуючи хворих, багато ходити пішки.

— А це чому?

— Тому що ціпок, колись дуже гарний, тепер страшенно подряпаний, його просто важко уявити в руках міського лікаря. Товстий залізний наконечник геть стерся, а це означає, що доктор Мортімер сходив безліч доріг.

— Цілком логічно! — похвалив Холмс.

— Потім знову ж «від друзів по ЧКЛ». Мені уявляється, вони мають стосунок до мисливства, літери «КЛ» — це якийсь місцевий мисливський клуб, його членам він, можливо, надавав лікарську допомогу, а вони, в свою чергу, зробили йому маленький подарунок.

— Ви, Вотсоне, справді перевершили самі себе,— сказав Холмс, відсовуючись від стола і закурюючи сигару. — Не можу не сказати вам, що в усьому, написаному вами про мої скромні досягнення, ви постійно применшуєте свої власні здібності. Можливо, ви не світите самі, але ви є провідником світла. Деякі люди, не вирізняючись якимсь особливим талантом самі, володіють здатністю стимулювати його в інших. Повинен признатися вам, дорогий друже, я вам чимало заборгував.

Таких слів він мені ще ніколи не казав, і я мушу зізнатися, що вони були для мене надзвичайно приємними, бо його байдужість до мого захоплення ним і до моїх спроб широко розголосити методи його роботи часто боляче зачіпала моє самолюбство. Крім того, я відчув гордість, подумавши про те, що якоюсь мірою вже опанував його систему, бо ж застосував її на ділі і здобув його схвалення. Але тут Холмс узяв у мене ціпок і кілька хвилин розглядав його неозброєним оком. Потім, помітно чимось зацікавившись, відклав сигару, підійшов з ціпком до вікна і знову заходився розглядати його крізь збільшувальне скло.

— Цікаво, хоч нічого особливого немає,— сказав він, повертаючись на своє улюблене місце в кутку дивана. — Безперечно, ціпок про дещо говорить. Він дає нам підстави для кількох умовиводів.

— Хіба я чогось не помітив? — трохи зарозуміло спитав я . — Я впевнений, що нічого важливого від мене не сховалося!

— Боюсь, мій любий Вотсоне, більшість ваших висновків помилкова. Коли я сказав, що ви стимулюєте мене, то, щиро кажучи, мав на увазі одне: спостерігаючи ваші помилки, я іноді виходив на правильний шлях. Але зараз ви не в усьому помиляєтесь. Наш відвідувач, немає сумніву, практикує не в місті, а в сільській місцевості. І він справді багато ходить.

— Отже, я мав рацію.

— Тільки в тому, що ви сказали.

— Але ж це все!

— Ні, ні, мій любий Вотсоне, не все, аж ніяк не все. Наприклад, я схильний припустити, що подарунок лікареві могла зробити лікарня, а не якийсь мисливський клуб, бо якщо букви «ЧК» стоять перед «Л», що означає «лікарня», то напрошується слово «Чарінг-кроська».

— Мабуть, ваша правда.

— Це припущення — найвірогідніше. І якщо ми візьмемо його за робочу гіпотезу, то одержимо новий матеріал для відтворення особи нашого відвідувача.

— Добре, які ж подальші висновки можна зробити, припустивши, що літери «ЧКЛ» означають «Чарінг-кроська лікарня»?

— Хіба вам нічого не спадає на думку? Ви ж знайомі з моїм методом. Застосуйте його!

— У мене тільки один висновок: наш відвідувач, перш ніж поїхати в село, практикував у місті.

— Мені здається, ми могли б піти трохи далі. Подивіться на ситуацію ось під яким кутом зору: з якої нагоди найімовірніше йому було зроблено такий подарунок? Коли у його друзів з'явилося бажання виявити йому цей спільний знак своєї прихильності? Очевидно тоді, коли доктор Мортімер пішов з лікарні, щоб розпочати приватну практику. Ми знаємо, що йому зробили подарунок. І ми думаємо, що він поміняв роботу в міській лікарні на сільську практику. Отже, хіба ми припустимося аж занадто великого перебільшення, вважаючи, що подарунок йому зроблено саме з нагоди цієї події?

— Таке цілком можливе.

— Тепер зважте й на те, що він не міг бути в штаті лікарні, бо місце там може одержати тільки лікар з солідною лондонською практикою, а такий лікар навряд чи подався б у село. Тоді ким же він був? Якщо він працював у лікарні й не входив у її штат, то він міг бути тільки інтерном, який живе при лікарні, а це не набагато більше, ніж студент останнього курсу. Пішов же він з лікарні п'ять років тому — дивіться дату на цівку. Таким чином, любий мій Вотсоне, ваш солідний літній домашній лікар тане в повітрі, а натомість з'являється молодик років під тридцять — приємний, нечестолубний, неуважливий і з улюбленим собакою, про якого я можу сказати, що він більший від тер'єра і менший від англійського дога.

Я недовіжливо засміявся, а Шерлок Холмс відкинувся на спинку дивана, пускаючи до стелі маленькі хисткі кільця диму.

— Щодо останнього твердження, то тут вас ніяк не пере

вірити,— сказав я , — але деякі відомості про вік цього чоло

віка і його професійну кар'єру знайти не важко.

Я взяв з своєї маленької книжкової полиці «Медичний довідник» і знайшов потрібне прізвище. Там виявилось кілька Мортімерів, але я зразу знайшов того, хто міг бути нашим відвідувачем. Потім уголос прочитав таке:

— «Мортімер Джеймс, член Королівського хірургічного товариства з 1882 року, Грімпен, Дартмур, графство Девоншір. З 1882 по 1884 старший хірург Чарінг-кроської лікарні. Лауреат премії Джексона з порівняльної патології за роботу «Чи є хвороба атавізмом?». Член-кореспондент Швед-ського патологічного товариства. Автор статей «Деякі ано-мальності атавізму» («Ланцет», 1882), «Чи прогресуємо ми?» («Вісник психології», березень, 1883). Сільський лікар парафій Грімпен, Торслі і Хай-Берроу».

— Жодної згадки про мисливський клуб, Вотсоне,— з лукавою посмішкою мовив Холмс,— зате сільський лікар, як ви тонко підмітили. Мої припущення блискуче підтвердилися. Що ж стосується прикметників, то, наскільки пам'ятаю, я вжив такі: приємний, нечестолюбний, неухважний. На досвіді я переконався — на цьому світі тільки приємним людям роблять прощальні подарунки, тільки нечестолюбні міняють лондонську кар'єру на роботу в селі і тільки неухважливі залишають ціпок замість візитної картки, дочекавши вас більше години.

— А собака?

— Мав звичку носити ціпок за хазяїном. Ціпок важкий, собаці доводилось міцно тримати його посередині, а тому по колу чітко позначилось два ряди слідів від собачих зубів. Як видно з відстані між цими рядами,— а це ширина собачої щелепи,— для тер'єра, на мою думку, вона занадто, а для англійського дога не досить велика. Можливо, це... Господи Боже! Та це ж кучерявий спанієль!

Говорячи, Холмс походжав по кімнаті. З останніми словами він зупинився у віконній ніші. Голос його пролунав так переконано, що я аж здивувався.

— Мій любий друже, як ви можете бути такі впевнені в тому, що сказали?

— Все пояснюється дуже просто: цього собаку я бачу біля наших дверей, а ось і дзвінок його хазяїна. Дуже вас прошу, Вотсоне, залиштеся тут. За професією він ваш брат, і ваша присутність може мені допомогти. Ось вона, драматична мить, Вотсоне! Ви чуєте кроки на сходах, вони входять у ваше життя, і ви не знаєте, що саме вони несуть з собою — добро чи зло. Що треба доктору Джеймсу Мортімеру, людині науки, від Шерлока Холмса, спеціаліста в галузі розкриття злочинів? Увійдіть!

Вигляд нашого відвідувача здивував мене, оскільки я чекав побачити типового сільського лікаря. Це був дуже високий на зріст, худорлявий чоловік з довгим, схожим на пташиний дзьоб носом, що стирчав між гострих сірих і вузько посаджених очей, які яскраво блищали за скельцями окулярів у золотій оправі. Одягнений він був так, як і належить людям його професії, але досить неохайно: в ношений сюртук і потерті штани. Хоч і молодий, але з уже зсутуленою спиною, він ішов, похиливши голову вперед і всім своїм виглядом випромінюючи доброзичливість. Як тільки він увійшов, його погляд зразу ж зупинився на цівку, якого Холмс тримав у руках, і він з радісним вигуком кинувся до нього.

— Яка радість! — мовив він. — Я не знав точно, де його залишив — тут чи в конторі пароплавної компанії. Нізащо в світі не хотів би загубити цей цівок!

— Це, бачу, подарунок,— сказав Холмс.

— Так, сер.

— Від Чарінг-кроської лікарні?

— Від кількох тамтешніх друзів з нагоди мого одруження.

— Гай-гай, це погано! — похитав головою Холмс.

Доктор Мортімер здивовано закліпав очима за скельцями

своїх окулярів.

— Чому погано?

— Тільки тому, що ви внесли безладдя в наші умовиводи. З нагоди вашого одруження, кажете ви?

— Так, сер. Я одружився і через це залишив лікарню, заразом і всі надії на посаду лікаря-консультанта. Адже необхідно було обзавестися власною домівкою.

— Ну-ну, ми, кінець кінцем, не так уже й помилялися,— зауважив Холмс— А тепер, докторе Джеймсе Мортімере...

— Що ви, що ви! Я не маю докторського ступеня, я тільки звичайнісінький член Королівського хірургічного товариства.

— І, очевидно, людина точного складу розуму.

— Я в науці дилетант, містере Холмсе, збирач, так би мовити, черепашок на берегах великого невідомого океану. Якщо не помиляюсь, я розмовляю з містером Шерлоком Холмсом, а не...

— Ні, це мій друг доктор Вотсон.

— Радий познайомитися з вами, сер. Ваше ім'я згадується, я це чув, поряд з іменем вашого друга. Ви надзвичайно мене цікавите, містере Холмсе. Ніяк не чекав, що у вас такий довгастий череп або такі добре розвинені надбрівні дуги. Ви не будете заперечувати, якщо я промацаю своїми пальцями тім'яний шов? Зліпок з вашого черепа, сер, поки немає справжнього, міг би прикрасити який завгодно антропологічний музей. Не хотів би здатися вам нещирим, але мушу зізнатися: я заздрю вашому черепу.

Шерлок Холмс жестом запросив нашого дивного відвідувача сісти в крісло.

— Кожний з нас, сер, я так розумію, ентузіаст своєї справи,— сказав він.

— Ваш вказівний палець свідчить про те, що ви самі робите собі цигарки. Куріть, будь ласка, якщо

хочете.

Витягнувши з кишені папір і тютюн, доктор Мортімер з дивовижною вправністю скрутив цигарку. У нього були довгі тремтливі пальці, рухливі й неспокійні, як вусики у комах.

Холмс мовчав, але його швидкі проникливі погляди, які він кидав на нашого надзвичайного відвідувача, показували, що той дуже його цікавить.

— Насмілюся припустити, сер,— сказав він нарешті,— що ви зробили мені честь, зайшовши до мене вчора ввечері і ось знову сьогодні, зовсім не для того, щоб обстежити мій череп?

— Ні, сер, ні, хоч я щасливий, що дістав таку нагоду. Я прийшов до вас, містере Холмсе, тому що переконався в своїй непрактичності і тому, що переді мною раптом виникла неймовірно серйозна і неймовірно незвичайна проблема. Дізнавшись, що ви другий серед найкращих європейських експертів...

— Он як, сер! Дозвольте спитати, хто має честь бути першим? — трохи незадоволено спитав Холмс.

— На людей з науковим складом мислення сильне враження завжди справляють праці пана Бертільйона 1.

— Тоді чи не краще вам проконсультуватися в нього?

— Я говорив, сер, про «науковий склад мислення». Але як людині практики вам немає рівних. Сподіваюсь, сер, що моя поведінка вас не...

— Тільки трошки,— відказав Холмс. — На мою думку, докторе Мортімере, ви вчините тільки мудро, якщо без дальших зволікань чітко розповісте мені, в чому полягає проблема, для вирішення якої вам потрібна моя допомога.

Розділ 2

ПРОКЛЯТТЯ РОДУ БАСКЕРВІЛІВ

— У мене в кишені лежить один манускрипт,— сказав доктор Джеймс Мортімер.

— Я помітив це, коли ви входили сюди,— відгукнувся Холмс.

— Це старий манускрипт.

— Початок вісімнадцятого століття, якщо це не підробка.

— Як ви дізналися про манускрипт, сер?

— Розмовляючи зі мною, ви весь час показуєте мені його краєчок в пару дюймів завширшки. Та нікудишній той експерт, який не може визначити дату документа з точністю в один-два десятки років. Вам, можливо, доводилося читати мою невеличку монографію на цю тему. Я датую ваш манускрипт тисяча сімсот тридцятим роком.

— Точна дата — тисяча сімсот сорок другий рік. — Доктор Мортімер видобув документ з внутрішньої кишені свого сюртука. — Цей родовий документ було передано мені на зберігання сером Чарльзом Баскервілем, чия нагла й трагічна смерть близько трьох місяців тому так схвилювала весь Девоншір. Я можу твердити, що був не тільки його лікарем, а й особистим другом. Це був розумний чоловік, сер, проникливий, практичний і такою ж мірою не фантазер, як і я сам. І все ж він поставився до цього документа дуже серйозно і був у глибині душі готовий саме до такого кінця, який зрештою й спостиг його.

Холмс простягнув руку, взяв манускрипт і розгладив його на коліні.

1 Бертільйон А. (1853—1914) — французький учений-антрополог.

— Вотсоне, зверніть увагу на написання літери «S». Це

одна з кількох особливостей, які дали мені можливість

визначити дату документа.

Я подивився з-за його плеча на пожовклий аркуш паперу і злинялі рукописні рядки. Вгорі сторінки було написано: «Баскервіль-хол», а нижче великими гачкуватими цифрами — «1742».

— Це, здається, якийсь запис.

— Так, це запис одного переказу, який живе в роду Баскервілів.

— Але, наскільки я розумію, вас привело до мене бажання проконсультуватися з якогось більш практичного і ближчого в часі питання.

— В часі просто невідкладного. Воно життєво важливе і не терпить зволікання, його необхідно вирішити не більш як за двадцять чотири години. Але манускрипт короткий і стосується цієї справи найбезпосереднішим чином. З вашого дозволу я його вам прочитаю.

Холмс відкинувся на спинку крісла, приклав пальці обох рук кінчиками один до одного і з виглядом цілковитої резигнації заплющив очі. Доктор Мортімер повернув манускрипт до світла і високим рипучим голосом прочитав ось таку дивовижну й стародавню повість: — «Багато є свідчень про собаку Баскервілів, але оскільки я — прямий нащадок Гуго Баскервіля і оскільки чув цю історію від мого батька, який чув її від свого, я поклав собі записати її, позаяк не може бути сумнівів у її правдивості. І я хочу, сини мої, щоб ви повірили, що Вищий Судія, який карає нас за гріхи наші, може ласкаво простити їх, і що немає такого тяжкого прокляття, якого не можна було б спокутувати молитвою і каяттям. Хай навчить вас ця історія не боятися плодів минулого і бути обачливими в майбутньому, щоб темні пристрасті, від яких наш рід потерпів

так страхітливо, знову не вирвались на волю на нашу погибель.

Знайте ж, що за часів Великого повстання (історію якого, написану вченим мужем лордом Кларендоном, я настійливо рекомендую вашій увазі) замок Баскервілів належав Гуго з цього ж роду, про якого можна було сказати, що чоловік він скажений, до того ж богохульник і безвірник. Сусіди, мабуть, пробачили б йому все це, беручи до уваги, що в наших місцях жили не святі, але Гуго мав схильність до безглузвих і жорстоких жартів, що зробило його ім'я притчею во язицех в усій Західній Англії. Трапилося так, що цей Гуго покохав (якщо тільки можна назвати його темну пристрасть таким світлим словом) дочку одного йомена 1, землі якого були поблизу маєтку Баскервілів. Але молода дівця, відома своєю скромністю й доброчесністю, як тільки могла уникала його, бо боялася самого його гидкого ім'я. І от одного разу, а це було на Михайлів день, Гуго, взявши з собою п'ятьох чи шістьох своїх товаришів, непутящих гультяїв, прокрався в йоменську господу й викрав дівцю, коли там не було ні її батька, ні братів, про що Гуго добре знав. Повернувшись у замок, Гуго сховав дівчину в одному з горішніх покоїв, а сам з своїми друзями, як це в них було заведено, завів тривалу пиятику. Бідолашна дівчина мало не збожеволіла, чуючи співи, крики й страшне богохульство, що долинали до неї знизу, бо слова, вживані Гуго Баскервілем, коли він був під чаркою, за свідченнями тих, хто його знав, були такі, що могли занапастити душу будь-якої людини. Кінець кінцем, зовсім знезямившись від страху, вона зробила те, на що побоявся б зважитися навіть найсміливіший і найспритніший чоловік — з допомогою плюща, який вкривав (і все ще вкриває) південну стіну замку, вона спустилася вниз і подалася через вересове пустище до батьківської оселі, що була на відстані трьох льє від баскервільського замку.

Трапилося так, що через якийсь час Гуго залишив гостей з наміром віднести своїй полонянці їсти й пити, можливо, в нього було на думці й щось гірше — але виявив, що клітка порожня, а пташка зникла. І тоді, треба гадати, в нього вселився диявол, бо, збігши сходами вниз до бенкетної зали, він скочив на стіл, ногами розкидав дзбани з вином і тарелі й загорлав перед своїм чарколюбним товариством, що ладен цієї ж ночі віддати тіло й душу силам зла, аби лише наздогнати дівчишко. І поки ті гульцяї стояли, приголомшені люттю, від якої казився Гуго, хтось із них, мабуть, нечестивіший або п'яніший за інших, крикнув, що по сліду втіачки треба пустити собак. На це Гуго миттю вибіг із замку, наказуючи слугам осідлати його кобилу і спустити собак. Давши їм понюхати хустку, яка належала дівчині, він таким чином пустив їх по її сліду і разом з усією зграєю, що люто гавкала, поскакав через залите місячним світлом мохове болото.

Приятелі його якийсь час стояли пороззявлявши роти, не здатні зрозуміти, чого знялася вся ця метушня. Але незабаром вони збагнули своїм задурманеним вином розумом, якого гатунку подія може відбутися на вересовому пустищі. Тут закрутилась веремія, всі закричали, одні вимагали пістолети, другі коней, треті ще дзбан вина. Потім поступово до їхніх очманілих голів повернулося трохи здорового глузду, і всі вони, числом тринадцять, скочили на коней і кинулися наздоганяти Гуго. Місяць світив яскраво, і вони, вишикувавшись в один ряд, швидко скакали вперед у той бік, куди дівця повинна була кинутися неодмінно, якщо хотіла дістатися власної домівки.

Вони проскакали з милю або й дві, коли зустріли на пустищі нічного пастуха і спитали його, чи не бачив він погоню. Чоловік той, як розповідають, перелякався до нестями і спочатку не годен був здобутися й на слово, але кінець кінцем сказав, що він справді бачив нещасну дівцю, по слідах якої бігли собаки. «Та я бачив не тільки це,— додав він,— бо Гуго Баскєрвіль проскакав повз мене на своїй чорній кобилі, а за ним мовчки гнався страшний псяюра, нехай сохрани-ть і помилує мене Бог від такої напасті». П'яні гуляки облаяли пастуха й поїхали далі. Але дуже скоро у них мороз пішов поза шкірою, бо вони почули тупіт копит і слідом за цим повз них пробігла ворона кобила, вся в піні й без вершника, а повіддя волочилося по землі. Тоді гуляки з'їхалися в гурт, тому що їх охопив великий страх, але вони все ще рухалися пустищем далі, хоч кожний з них, якби був сам, з радістю повернув би коня назад. Повільно їдучи, вони, нарешті, наздогнали собак. Ті, хоч їхня хоробрість і чиста порода були відомі, збившись до купи, скавулили біля горловини чи спуску в глибоку западину на пустищі; деякі з них, скрадаючись, тікали, деякі, наїживши шерсть, невідривно дивилися у вузьку улоговину.

Вершники зупинилися, тепер, як ви можете здогадатися, вони були набагато тверезіші, ніж тоді, коли вирушали в дорогу. Більшість не бажала їхати далі, але троє з них, найхорообріших або, можливо, найп'яніших, поїхали вниз горловиною западини. Западина поширшала і перетворилася на улоговину, де вони побачили два великих кам'яних стовпи, поставлені,— вони ще стоять і досі,— якимись нині

забутими людьми в стародавні часи. Місяць яскраво освітлював невеличку галявину, а посеред неї лежала нещасна дівчиця, яка вмерла від страху й виснаження сил. Але волосся на головах цих трьох відчайдухів заворушилося не тому, що вони побачили мертве тіло дівчини, і не тому також, що поряд з ним лежало тіло Гуго Баскервіля, ні, їх нажахала бридка потвора, величезний чорний звір, з вигляду собака, але більший за будь-якого собаку, що його коли-небудь бачило око смертного,— цей звір стояв над Гуго, вчепившись йому в горло. Поки вони дивилися, звір розірвав Гуго Баскервілю горло й повернув до них свою морду — очі в нього горіли, з пащі капала кров, і гуляки з криком рвонули з копита через пустище. Один з них, кажуть, від побаченого вмер тієї самої ночі, а двоє інших до кінця своїх днів були несповна розуму.

Отака, сини мої, легенда про появу собаки, який відтоді заподіяв нашому роду стільки лиха. А записав я її тільки тому, що відоме таїть у собі менше жахливого, ніж здогади й натяки. Не можна також заперечувати, що багатьох з нашого роду спостигла сумна смерть, завжди нагла, кривава й таємнича. Нехай же Провидіння не обмине нас своєю безмежною ласкою, бо воно не може карати невинних після третього або четвертого коліна, як сказано в Святому Письмі. Цьому Провидінню, сини мої, я доручаю вас і раджу вам пораду остерігатися ходити пустищем у нічні години, коли бенкетують сили зла.

(Написав власною рукою Гуго Баскервіль для синів Роджера й Джона із заборонаю нічого не казати сестрі їхній Елізабет)».

Закінчивши читати цю дивовижну повість, доктор Мортімер зсунув окуляри на лоба і втупився в містера Шерлока Холмса. Той позіхнув і кинув недопалок сигари в камін.

— Ну то й що? — спитав він.

— Хіба це не цікаво?

— Цікаво для збирачів казок.

Доктор Мортімер видобув з кишені складену в кілька разів газету.

— Добре, містере Холмсе, зараз ми дамо вам щось свіжіше. Ось у мене номер «Девоншірської хроніки» за чотирнадцяте травня цього року. В ньому вміщено короткий звіт

про факти, виявлені у зв'язку із смертю сера Чарльза Баскервіля, що сталася за кілька днів раніше.

Мій друг трохи нахилився вперед, погляд у нього зробився уважним. Наш відвідувач повернув окуляри на старе місце й почав:

— «Недавня нагла смерть сера Чарльза Баскервіля, про якого говорили як про можливого кандидата від ліберальної партії на найближчих виборах в Середньому Девоншірі, засмутила все графство. Незважаючи на те, що сер Чарльз оселився в баскервільському замку порівняно недавно, своєю доброзичливістю й шляхетністю він встиг здобути любов і пошану всіх, кому доводилося мати з ним справу.

В наші дні *nouveau riche* приємно мати перед очима випадок, коли нащадок старовинного роду, що занепав у нещасливі для себе часи, зміг власними силами набути багатства і обернути його на відновлення колишньої знатності свого родоводу. Сер Чарльз, як це добре відомо, збив значні суми грошей, взявши вдалу участь у ділових операціях у Південній Африці. Вчинивши розумніше, ніж ті люди, які не можуть зупинитися доти, доки колесо фортуни не повернеться проти них, він реалізував свої доходи й повернувся в Англію. Сер Чарльз оселився в баскервільському замку лише два роки тому, але всі говорять про те, якими великими були в нього плани щодо перебудови й різних удосконалень родинного гнізда, перервані його смертю. Не маючи дітей, він відкрито висловлював бажання, щоб його багатство було корисним для всіх місцевих жителів, і в багатьох з них є особисті підстави оплакувати його передчасну кончину. Про щедрі пожертвування сера Чарльза на потреби благодійності як місцевої, так і в масштабах усього графства, неодноразово згадувалося на сторінках нашої газети.

Не можна сказати, щоб слідство до кінця з'ясувало всі обставини, пов'язані зі смертю сера Чарльза, але воно поклало край чуткам, породженим місцевими забобонами. Не існує підстав для якихось припущень про злочин або про те, що смерть настала не з природної причини. Сер Чарльз був удівцем і людиною, так би мовити, з ексцентричним складом розуму. Незважаючи на свої чималі статки, він вирізнявся скромними потребами і вся внутрішня прислуга в Баскервіль-холі складалася з однієї подружньої пари на прізвище Беррімор, — чоловік виконував обов'язки дворецького, а жінка — економки. Їхні свідчення, підкріплені кількома друзями покійного, зводяться до того, що здоров'я сера Чарльза останнім часом помітно погіршало. Беррімори особливо підкреслюють, що він хворів на серце — це знаходило прояв у раптових змінах кольору його обличчя, задишці, гострих нападах нервової депресії. Доктор Джеймс Мортімер, друг і домашній лікар покійного, дав такі самі свідчення.

Фактичний бік справи дуже нескладний. Сер Чарльз Баскервіль мав звичай щовечора гуляти перед сном знаменитою тисовою алеєю баскервільського замку. Подружжя Беррі-морів свідчить, що він ніколи не зраджував цій звичці. Четвертого травня сер Чарльз оголосив про свій намір наступного дня поїхати в Лондон і наказав Беррімору приготувати йому для цієї поїздки речі. Того вечора він, як звичайно, вийшов на свою вечірню прогулянку, під час якої завжди викурював сигару. Додому сер Чарльз більше не повернувся. О дванадцятій годині, виявивши, що входні двері стоять відчинені, Беррімор стривожився, засвітив ліхтар і пішов шукати свого хазяїна. Вдень пройшов дощ, і сліди сера Чарльза було на доріжці алеї добре видно. На півдорозі біля цієї алеї є хвіртка, яке веде на вересове пустище. Із слідів можна було зрозуміти, що сер Чарльз якийсь час стояв біля тієї хвіртки. Потім він пішов алеєю далі, і в самому її кінці було знайдено його тіло. Є одна деталь, яка ще не знайшла свого пояснення,— це твердження Беррімора про те, що характер слідів його хазяїна, починаючи від хвіртки, змінився: далі сер Чарльз ішов, очевидно, навшпиньках. В той час недалеко від алеї пустищем проходив якийсь Мерфі, циган-баришник, але він був, за його власними словами, п'яний як чіп. Цей циган каже, що чув крики, але не міг визначити, з якого боку вони до нього долинали. На тілі сера Чарльза ніяких ознак насильства не виявлено, і хоч медична експертиза відзначає неймовірну дисторсію обличчя — доктор Мортімер спочатку навіть відмовлявся вірити, що перед ним лежить справді його друг і пацієнт,— але це було розцінено як симптом, досить звичайний у випадках діспное, смерті від серцевої недостатності. Такий висновок зроблено в результаті розтину тіла, який виявив застарілу органічну хворобу серця, і слідство погодилося з даними медичної експертизи. І це добре, бо надзвичайно важливо, щоб спадкоємець сера Чарльза без перешкод оселився в Баскервіль-холі й продовжив його добрі діла, перервані таким сумним чином. Якби прозаїчні висновки слідства остаточно не поклали край романтичним домислам, що поширилися у зв'язку з цією подією, то для Баскервіль-холу важко було б знайти нового хазяїна. Відомо, що найближчим родичем сера Чарльза Баскервіля є містер Генрі Баскервіль (якщо він ще живий), син меншого брата покійного. Генрі Баскервіль, ще молода людина, перебуває, за останніми даними, десь в Америці, а тому зроблено належні запити з метою повідомити його про одержану ним спадщину».

Доктор Мортімер склав газету і знову сховав її в кишеню. — Ось загальновідомі факти, містере Холмсе, опубліковані в зв'язку із смертю сера Чарльза Баскервіля.

— Повинен подякувати вам за те,— відповів Шерлок Холмс,— що ви звернули мою увагу на справу, яка, безумовно, не позбавлена певної цікавості. Свого часу я помітив повідомлення про неї в газетах, але тоді був такий заморочений історією з ватиканськими камеями і так старався допомогти папі, що проґавив кілька цікавих випадків в Англії. Ви кажете, в цій статті викладено загальновідомі факти про смерть сера Чарльза Баскервіля?

— Так.

— Тоді познайомте мене не із загальновідомими фактами,— Холмс відкинувся на спинку крісла і склав пальці рук пучками один до одного з байдужим і безстороннім виразом обличчя.

— Якщо я це зроблю,— почав доктор Мортімер, явно хвилюючись,— то скажу те, чого ще нікому не казав. Причина того, що я не повідомив про ці факти слідство, полягає в небажанні людини науки потрапити в ситуацію, коли може здатися, ніби вона підтримує загальнопоширені забобони. Ще одна причина в тому, що баскєрвільський замок, як твердили газети, залишився б без хазяїна, якби з'явилися додаткові підтвердження його похмурої репутації. З цих двох причин я вирішив, що з мого боку буде правильним сказати менше, ніж мені відомо, бо зайва балакучість все одно не принесла б користі, але з вами, отут і зараз, я говоритиму цілком відверто.

Вересове пустище — це вкрай малолюдна місцевість, і тому тамтешні жителі дуже любляють спілкуватися. Саме завдяки цьому я часто бачився з сером Чарльзом Баскєрвілем. За винятком містера Френклєнда, власника лефтерського замку, та ще містера Степлтона, натураліста, на багато миль навколо більше немає освічених людей. Серові Чарльзу більше подобалося самотнє життя, але його хвороба зблизила нас, цьому сприяла також спільність наших наукових інтересів. З Південної Африки він привіз дуже цікаві матеріали, і ми провели разом чимало чудових вечорів, обговорюючи порівняльну анатомію бушменів і готтєнтотів.

Протягом останніх місяців мені ставало дедалі очевидніше, що нервова система сера Чарльза напружена до краю. Він узяв цю легенду, яку я вам оце прочитав, дуже близько до серця — настільки близько, що хоч і прогулювався в своїх власних володіннях, але ніщо не могло змусити його вийти ввечері на пустище. І хоч як неймовірно це може вам здатися, містере Холмсе, він був щиро переконаний в тому, що над його родом тяжіє жахливе прокляття, і ті відомості, які він мав можливість навести про своїх предків, справді не були втішними. Його постійно переслідувала думка про присутність чогось страшного, і він не раз питав мене, чи не бачив я під час своїх нічних візитів до хворих якої-небудь незвичайної істоти і чи не чув собачого гавкання. Останнє запитання сер Чарльз ставив мені особливо часто, і голос його при цьому тремтів від хвилювання.

Добре пам'ятаю свій вечірній приїзд до сера Чарльза десь тижнів за три перед тією фатальною подією. Він випадково був біля вхідних дверей. Я виліз із кабіюлета, зупинився перед сером Чарльзом і раптом побачив, що він з невимовним жахом в очах дивиться кудись поверх мого плеча. Я різко крутнувся на місці, але встиг лише мигцем помітити, як щось схоже на чимале чорне тєля промайнуло в кінці алеї. Сер Чарльз був такий схвилюваний і зляканий, що мені довелося піти туди, де пробігла та тварина, і подивитися, куди вона поділася. І

хоч вона зникла без сліду, але сам цей випадок справив на мого друга якнайгірше враження. Я провів з сером Чарльзом цілий вечір, і саме тоді, щоб пояснити причину своїх переживань, він довірив мені цей манускрипт, який я вам прочитав. Я згадую цей дрібний епізод тільки тому, що він набуває певного значення в світлі трагедії, яка потім відбулася, але тоді я був твердо переконаний, що все це дрібниці і що хвилювання сера Чарльза безпідставне.

За моєю порадою, сер Чарльз збирався поїхати в Лондон. Серце у нього, я знав, було хворе, а тривога, в якій він постійно жив, хоч би яка химерна причина її викликала, дуже погано позначалася на його здоров'ї. Мені здавалося, що кілька місяців міського життя з його розвагами підуть серові Чарльзу на користь і він повернеться назад іншою людиною. Наш спільний друг містер Степлтон, який завжди дуже турбувався про здоров'я хазяїна Баскервіль-холу, був такої самої думки. І от в останню хвилину трапилося це жахливе нещастя.

Дворецький Беррімор, який знайшов тієї ночі тіло сера Чарльза, послав до мене верхи конюха Перкінса, а оскільки я допізна засидівся за роботою, то зміг швидко, не більше як за годину, добратися до Баскервіль-холу. Я перевірів і підтвердив усі факти, що потім згадувалися під час проведення слідства. Пройшов по слідах сера Чарльза всю тисову алею, оглянув місце біля хвіртки, де він, очевидно, зупинявся, помітив, як змінився після цього характер його слідів, звернув увагу на те, що чиїхось інших слідів, крім слідів Беррімора, поблизу на грубому піску алеї не було, нарешті уважно оглянув тіло, до якого ніхто до мого приїзду не доторкався. Сер Чарльз лежав долілиць, розкинувши руки і зануривши пальці в пісок, а риси його обличчя спотворились від якогось надмірного переживання настільки, що я насилу впізнав його. Ніяких фізичних ушкоджень на тілі я не виявив. Але на слідстві Беррімор дав одне помилкове свідчення. Він сказав, що на землі навколо тіла слідів не було. Він просто їх не помітив. Проте я помітив — недалеко від тіла — свіжі й чіткі...

— Сліди?

— Сліди.

— Чоловічі чи жіночі?

Доктор Мортімер на мить якось дивно подивився на нас і майже пошепки відповів:

— Містере Холмсе, то були сліди величезного собаки!

Розділ 3

СКЛАДНА СПРАВА

Признаюсь, від цих слів мені аж мороз пішов поза шкірою. Та й дроз у голосі доктора Мортімера засвідчив, що він і сам глибоко схвильований своєю розповіддю. Холмс нетерпляче нахилився вперед, а його очі спалахнули колючим сухим блиском — це було безпомилковою ознакою того, що в ньому прокинулася гостра цікавість.

— Ви їх бачили?

— Так само виразно, як оце вас.

— І нічого не сказали?

— А що це дало б?

— Як же трапилося, що ніхто більше не помітив слідів?

— Вони були ярдів за двадцять від тіла, ніхто просто не звернув на них уваги. Думаю, я теж їх не побачив би, коли б не знав цієї легенди.

— На пустищі багато вівчарок?

— Багато. Але то бігала не вівчарка.

— Ви кажете, сліди були великі?

— Величезні.

— А собака наближалася до тіла?

— Ні.

— Яка тоді була погода?

— Сира й прохолодна.

— А чи йшов дощ?

— Ні.

— Що являє собою алея?

— Це два ряди старих тисових дерев, які зрослися в густий живопліт у дванадцять футів заввишки. Між ними доріжка завширшки близько восьми футів.

— А між тисами й доріжкою ще що-небудь є?

— Є смужки трави завширшки по шість футів по обидва боки доріжки.

— Якщо я правильно зрозумів, у тисову алею можна проникнути тільки в одному місці крізь хвіртку?

— Так, крізь хвіртку на пустище.

— Чи є туди інші виходи?

— Немає.

— Отже, в тисову алею можна увійти або просто з будинку, або у хвіртку на пустище?

— Є ще один вихід — крізь альтанку в дальньому кінці алеї.

— Сер Чарльз дійшов туди?

— Ні, він лежав за п'ятдесят ярдів від неї.

— А тепер скажіть мені, докторе Мортімере,— це дуже важливо,— сліди, які ви побачили, були на доріжці, а не на траві?

— На траві слідів не видно.

— Вони були з того краю доріжки, де хвіртка?

— Так, вони були з того самого краю доріжки, що й хвіртка на пустище.

— Страшенно цікаво. Ще одне. Хвіртка була зачинена?

— Зачинена й замкнена на висячий замок.

— Яка вона заввишки?

— Близько чотирьох футів.

— Отже, через неї можна перелізти?

— Можна.

— А які сліди ви побачили біля хвіртки?

— Там не було нічого особливого.

— Боже мій! Невже не шукали?

— Шукали. Я сам шукав.

— І нічого не знайшли?

— Там усе було дуже заплутано. Сер Чарльз, очевидно, стояв біля хвіртки хвилин п'ять-десять.

— Чому ви так думаєте?

— Тому що попіл з його сигари впав двічі.

— Чудово! Такий колега, Вотсоне, нам до душі. Ну, а сліди?

— На маленькій латочці піску були сліди тільки сера Чарльза. Інших я не побачив.

Шерлок Холмс нетерпляче лягнув себе по коліну.

— Який жаль, що я там не був! — вигукнув він. — Це, безперечно, надзвичайно цікава справа, вона надає величезні можливості для спеціаліста-науковця. Оту піщану сторінку, на якій я міг би прочитати так багато, давно вже розмито дощем і столочено дерев'яними черевиками селян. О докторе Мортімере, докторе Мортімере, подумати тільки, що ви мене не покликали! Ви взяли на себе дуже велику відповідальність.

— Я не міг звернутися до вас, містере Холмсе, не розголосивши всіх цих фактів, а я вже пояснив, чому не бажав цього робити. Крім того, крім того...

— Чого ж ви замовчали?

— Є одна сфера, де безсилі найпроникливіші й найдосвідченіші детективи.

— Ви хочете сказати, що тут не обійшлося без чогось надприродного?

— Категорично твердити цього я не можу.

— Не можете, але ви так думаєте.

— Відтоді як сталася ця трагедія, містере Холмсе, до мене дійшли чутки про кілька випадків, які важко узгодити з існуючим у природі порядком.

— Наприклад?

— Я з'ясував, що кілька місцевих жителів ще до жахливої смерті сера Чарльза бачили в пустищі якусь тварину — за описом вона достоту відповідає баскєрвільському демону і, цілком імовірно, ще невідома науці. Всі очевидці сходяться на тому, що це моторошна, схожа на привид величезна істота, яка до того ж ще й світиться. Я піддав цих людей перехресному допиту — один з них хитрий, упертий селянин, другий — коваль, третій хуторянин з пустища, — і кожний з них розповів ту саму історію про страхітливий привид, достеменно схожий на пекельного собацюру, про якого йдеться в легенді. Повірте мені, всю нашу округу охопив жах, і тепер з'являтися на пустищі вночі відважуються тільки найбільші відчайдухи.

— І ви, досвідчена людина науки, вірите, що це явище надприродне?

— Не знаю навіть, чому вірити.

Холмс знизав плечима.

— Досі моя розшукна робота обмежувалася цим світом, — мовив він.

— В міру своїх скромних сил я боровся із злом, але кинути виклик самому прабатькові зла було б з мого боку, мабуть, занадто великим зухвальством. А проте ви мусите визнати, що сліди тієї істоти — річ матеріальна.

— Собака з легенди виявився досить матеріальним, щоб розірвати людині горло, і все ж водночас він був якийсь сатанинський.

— Бачу, ви остаточно перейшли в табір тих, хто вірить у надприродне. А тепер, докторе Мортімере, скажіть мені ось таке. Якщо ви додержуєтесь цієї думки, то навіщо ви взагалі прийшли до мене? Ви кажете мені, що розслідувати причини смерті сера Чарльза марна справа і тут же, не переводячи подиху, заявляєте, що бажаєте, щоб я взявся за цю справу.

— Я не казав, що бажаю, щоб ви взяли за неї.

— Тоді чим же я можу вам допомогти?

— Порадою, що мені робити з сером Генрі Баскервілем, який прибуває на вокзал Ватерлоо,— доктор Мортімер подивився на свій годинник,— рівно через годину з чвертю.

— Це спадкоємець?

— Так. Після смерті сера Чарльза ми навели про нього довідки й дізналися, що він фермерствує в Канаді. З відгуків, які до нас дійшли, нам відомо, що це в усіх відношеннях прекрасна молода людина. Я говорю зараз не як лікар, а як довірена особа й виконувач духівниці сера Чарльза.

— Чи немає інших претендентів на спадщину?

— Немає. Єдиний інший родич, на слід якого нам пощастило натрапити,— це Роджер Баскервіль, найменший з трьох братів, старшим серед яких був нещасний сер Чарльз. Середній брат, який вмер молодим, є батьком сера Генрі. Третій, Роджер, був у сім'ї паршивою вівцею. Він походив з давньої деспотичної баскервільської породи і, так мені розповіли, був як дві краплі води схожий на старого Гуго. В Англії йому зробилося непереливки і він утік в Центральну Америку, де й помер від жовтої лихоманки в тисяча вісімсот сімдесят шостому році. Генрі — останній з Баскервілів. За одну годину й п'ять хвилин я зустріну його на вокзалі Ватерлоо. Я одержав телеграму, що цього ранку він прибув у Саутгемптон. Ну, містере Холмсе, що, на вашу думку, мені з ним робити?

— А чому б йому не поїхати в своє родове гніздо?

— Це було б ніби й природно. Та зважте на те, що кожного Баскервіля, який оселявся там, спостигала лиха доля. Я впевнений, що якби сер Чарльз міг поговорити зі мною до своєї смерті, він застеріг би мене, щоб я не привозив останнього нащадка стародавнього роду й спадкоємця

великого багатства в те страшне місце. А проте не можна заперечити, що добробут нашого бідного суворого краю залежить від того, житиме там сер Генрі чи ні. Всі добрі починання сера Чарльза зведуться нанівець, якщо баскервільський замок стоятиме пустою. Я все розповів вам і прошу вашої

поради тому, що боюсь, щоб мої власні інтереси як місцевого жителя не позначились надмірно на моїх діях. Холмс ненадовго замислився.

— Якщо обійтися без зайвих слів, то справа стоїть так,— сказав він. — На вашу думку, існує якась диявольська сила, яка перетворила Дартмур у небезпечне для Баскервілів місце. Я не помиляюсь?

— В усякому разі, я маю підстави твердити, що це можливо.

— Саме так. Але ж, якщо ваша теорія про надприродні сили правильна, то в Лондоні вони напевно можуть занапастити цього молодого спадкоємця так само легко, як і в Девоншірі. Погодьтеся, диявол, дієздатний тільки в своїй місцевості, як парафіяльна рада, річ надто незбагненна.

— Ви висловлювалися б не так легковажно, містере Холмсе, якби самі особисто зіткнулися з усім цим. Отже, наскільки я зрозумів, ви вважаєте, що сер Генрі буде в Девоншірі в такій же безпеці, як і в Лондоні. Він приїжджає через п'ятдесят хвилин. Що ви мені порадите робити зараз?

— Зараз я раджу вам, сер, гукнути кеб, узяти свого спанієля, що шкребеться у вхідні двері, і їхати на вокзал Ватерлоо зустрічати сера Генрі Баскервіля.

— А далі?

— Далі ви зовсім нічого йому не будете казати, поки я не обміркую цю справу як слід.

— Скільки часу вам потрібно для цього?

— Двадцять чотири години. Я буду вам дуже зобов'язаний, докторе Мортімере, якщо завтра о десятій ранку ви завітаєте сюди до мене, якщо ж ви ще й приведете з собою сера Генрі Баскервіля, це допоможе мені краще розробити плани на майбутнє.

— Я так і зроблю, містере Холмсе,— доктор Мортімер записав час зустрічі на своїй манжеті й квапливо вийшов, у властивій йому дивній манері неухважно роздивляючись навколо. Холмс зупинив його, коли він уже дійшов до сходів.

— Ще одне запитання, докторе Мортімере. Ви кажете, кілька чоловік бачило на пустищі той привид перед смертю сера Чарльза Баскервіля?

— Бачили троє.

— А після смерті сера Чарльза привид з'являвся?

— Не чув нічого такого.

— Дякую вам. На все добре.

Холмс сів на своє місце, і на обличчі в нього з'явився вираз внутрішньої спокійної задоволеності, який означав, що перед ним проблема до пари його майстерності.

— Збираєтеся кудись іти, Вотсоне?

— Так, якщо нічим не зможу вам допомогти.

— Ні, мій друже, я звертаюся до вас по допомогу тоді, коли настає час дій. Але яка це чудова, справді унікальна справа, хоч з якого боку на неї дивитись. Коли будете проходити повз крамницю Бредлі, попросіть його, будь ласка, прислати мені фунт найміцнішого тютюну. Наперед дякую. Буде також непогано, якщо вам не завдасть труднощів не повертатися додому аж до вечора. А тоді я з радістю обмінюся з вами враженнями про цю надзвичайно цікаву проблему, яку нам було запропоновано сьогодні вранці.

Я знав, що моєму другові в години його напруженої розумової роботи, коли він зважував буквально кожную найдрібнішу обставину справи, вибудовував взаємовиключні версії, протиставляючи їх одна одній і вирішуючи, які деталі мають значення і які несуттєві, дуже потрібні були тиша й самотність. Тому я цілий день провів у своєму клубі й повернувся на Бейкер-стріт тільки ввечері. Була майже дев'ята година, коли я знову з'явився в нашій вітальні.

Першою моєю думкою, коли я відчинив туди двері, було: у нас пожежа, бо в кімнаті мене зустрів дим коромислом, і світло лампи, яка стояла на столі, насилу в ньому вгадувалася. Та страхи відразу й минулися, бо горло мені перехопило від ядучого диму міцного дешевого тютюну і я закашлявся. Крізь імлу я ледве розгледів Холмса, який зручно вмовився в кріслі. Він був у халаті й зі своєю

чорною глиняною люлькою в зубах. Навколо нього лежало кілька паперових сувоїв.

— Застудилися, Вотсоне? — спитав він.

— Ні, не застудився, просто тут отруйне повітря.

— Так, тепер, коли ви про це сказали, я бачу, що воно трохи задушливе.

— «Трохи задушливе»! Та дихати нічим.

— Тоді відчиніть вікно! Бачу, ви цілий день просиділи в своєму клубі.

— Ну, Холмсе, любий мій!

— Я не помилився?

— Звичайно ні, але як ви?..

Він засміявся, дивлячись на моє розгублене обличчя.

— Ваша наївність, Вотсоне, справді чарівна, тому тренувати на вас свої скромні розумові сили для мене сама приємність. Джентльмен іде з дому за дощової погоди, коли скрізь болото. І повертається ввечері чистісінький, без цяточки грязюки, з глянцем на капелюсі й черевиках. Отже, він десь просидів цілий день. Близьких друзів у нього немає. Де ж тоді він був? Хіба не зрозуміло?

— Досить зрозуміло.

— В світі повно таких очевидних речей, але ніхто ніколи їх не помічає. Де, на вашу думку, я сьогодні був?

— Також цілий день просиділи на місці.

— Навпаки. Я побував у Девоншірі.

— Подумки?

— Еге ж. Моє тіло залишалося в цьому кріслі і, — з сумом зауважу, — спожило під час моєї відсутності два великих кавники кави й неймовірну кількість тютюну. Після того як ви пішли, я послав до Стемфорда по випущену військово-геодезичним управлінням карту тієї частини пустища, і мій дух цілий день ширяв над ним. Тішу себе надією, що тепер там не заблукую.

— Мабуть, карта великого масштабу?

— Дуже великого. — Холмс розгорнув один паперовий сувій у себе на колінах. — Ось та сама ділянка, яка нас цікавить. Посередині неї стоїть баскервільський замок.

— Навколо нього ліс?

— Саме так. Думаю, тисова алея, хоч вона тут і не позначена, повинна проходити вздовж оцієї лінії, поряд з пустищем і, як ви розумієте, праворуч від нього. Оця маленька купка будівель — сільце Грімпен, там штаб-квартира нашого друга доктора Мортімера. В радіусі п'яти миль, як ви бачите, житло зустрічається дуже рідко. Ось лефтерський замок, про нього згадується в манускрипті. А цей будинок, мабуть, оселя натураліста, здається, Степлтона, якщо я правильно запам'ятав його ім'я. На пустищі є ще два хутори — «Висока скеля» і «Смердюче болото». За чотирнадцять миль від них прінстаунська каторжна тюрма. А між цих розкиданих точок і навколо них простягається безлюдне мертве пустище. Ось та сцена, на якій розігралася трагедія і, можливо, з нашою допомогою розіграється ще раз.

— Так, дика місцина.

— Декорації до пари трагедії. Якщо диявол справді забажав утрутитись у людські справи...

— Бачите, ви самі схильні шукати пояснень у надприродних силах.

— Дияволові поплічники можуть бути з плоті й крові, хіба ні? Для початку нас чекає два запитання. Перше — чи було взагалі вчинено злочин, і друге — в чому полягає злочин і як його було вчинено. Зрозуміло, якщо припущення доктора Мортімера виявиться правильним і ми маємо справу з силами, що не підлягають звичайним законам природи, то це покладе край нашому розслідуванню. Та перш

ніж це відбудеться, ми зобов'язані перевірити всі інші гіпотези. Давайте-но зачинимо вікно, якщо ви не проти. Дивна річ, але концентрація диму в повітрі сприяє концентрації думки. Я ще не дійшов до того, щоб залазити в скриню, коли мені треба добре подумати, але це логічний висновок з моїх спостережень. Ви прокручували цю справу в своїй голові?

— Так, протягом дня я чимало над нею думав.

— І якого висновку дійшли?

— Надзвичайно заплутана історія.

— Безперечно, це своєрідна справа. Особливо в деяких моментах. Наприклад, змінився характер слідів. Який висновок ви з цього робите?

— Мортімер сказав, що сер Чарльз від хвіртки йшов алеєю навшпиньках.

— Він тільки повторив слова якогось дурня, сказані тим під час проведення слідства. Навіщо було чоловіку йти алеєю навшпиньках?

— Ну то й що?

— Він тікав, Вотсоне, тікав відчайдушно, тікав, рятуючи життя, тікав доти, поки серце його не розірвалось і він не впав мертвий.

— Тікав від чого?

— Ось у цьому й полягає наша проблема. Є ознаки того, що сер Чарльз Баскервіль спочатку до нестями перелякався, а вже тоді кинувся бігти.

— Чому ви так кажете?

— Я припускаю одне: те, що його налякало, наблизилося до нього з пустища. Якщо все відбувалося саме так,— а це здається найімовірнішим,— то тільки людина, яка страшенно розгубилася, могла побігти від будинку замість бігти до нього. І якщо свідчення цигана правдиві, то сер Чарльз біг з криком про допомогу в той бік, де її аж ніяк не можна було знайти. Тоді, знову ж, кого він чекав того вечора і чому в тисовій алеї, а не у власному будинку?

— Ви думаєте, сер Чарльз когось чекав?

— Він був літнім, хворим чоловіком. Ми розуміємо його бажання вийти на вечірню прогулянку, але ж земля була сира, а погода холодна. Чи природним було для сера Чарльза стояти біля хвіртки п'ять або й десять хвилин, як з'ясував доктор Мортімер, який виявив набагато більше здорового глузду, ніж мені здавалося спочатку, звернувши увагу на сигарний попіл.

— Але ж сер Чарльз виходив на прогулянку щовечора.

— Як на мене, неймовірно, щоб він чекав біля хвіртки щовечора. Навпаки, факти свідчать: він уникав пустища. А того вечора він когось чекав. Це було напередодні його поїздки в Лондон, яка не відбулася. Як бачите, Вотсоне, справа набуває чіткості. Вона стає логічно послідовною і зрозумілою. А тепер, будь ласка, дайте мені скрипку,— далі ми будемо обговорювати цю загадку після того, коли вранці, сподіваюсь, не без користі, зустрінемося з доктором Мор-тімером і сером Генрі Баскервілем.

Розділ 4

СЕР ГЕНРІ БАСКЕРВІЛЬ

Наступного дня ми поснідали рано, і Холмсу, одягненому в халат, довелося трохи почекати домовленої зустрічі. Наші клієнти були точними: як тільки годинник вибив десяту, з'явився доктор Мортімер у супроводі молодого баронета. Той виявився невеликим на зріст, але дуже міцним, жвавим чоловіком років тридцяти з темними очима й густими чорними бровами на енергійному обличчі, яке мало задерикуватий вираз. Одягнений він був у твідовий, з червонястим полиском костюм, а його засмагла шкіра свідчила про те, що більшу частину часу він проводить просто неба, проте твердий погляд і спокійна впевненість у поведженні вказували в ньому джентльмена.

— Сер Генрі Баскервіль,— відрекомендував його доктор Мортімер.

— Так, саме він,— мовив баронет. — Дивна річ, містере Шерлоку Холмсе, але якби мій друг не запропонував мені завітати до вас сьогодні вранці, я зробив би це самостійно. Я чув, ви вмієте розгадувати невеличкі загадки, а я цього ранку

зіткнувся з такою, над якою треба добре посушити голову, але мені цей ребус не до снаги.

— Прошу вас, сідайте, сер Генрі. Чи правильно я зрозумів, що після приїзду в Лондон з вами трапилося щось незвичайне?

— Цьому випадку я не надаю надто великого значення, містере Холмсе. Цілком імовірно, що це просто якийсь жарт.

Сьогодні вранці я одержав цього листа, якщо його можна так назвати.

Сер Генрі поклав на стіл конверт, і ми всі схилилися над ним. Конверт був звичайний, сіруватого кольору. Адресу на ньому «Готель «Нортумберленд», серові Генрі Баскервілю» — було написано великими друкованими літерами, стояв поштовий штампель «Чарінг-крос» і час відправлення — вечір учорашнього дня.

— Кому було відомо, що ви збираєтеся зупинитись у готелі «Нортумберленд»? — спитав Холмс, пильно дивлячись на нашого гостя.

— Ніхто не міг знати. Я вирішив це тільки після зустрічі з доктором Мортімером.

— Але ж, певно, доктор Мортімер зупинився в тому готелі раніше?

— Ні, я знайшов притулок у друга,— мовив доктор. — Ніяк було дізнатися, що ми поїдемо саме в цей готель.

— Гм! Здається, хтось дуже цікавиться вашими переїздами.

Холмс вийняв з конверта пів-аркуша паперу, згорнутого вчетверо. Розгорнув його й поклав на стіл. Посередині листка стояла одна-єдина фраза, складена з підклеєних одне до одного слів. Там було таке:

«Якщо життя вам не набридло і ви не хочете збожеволіти, тримайтеся далі від пустища».

Слово «пустище» було написано чорнилом, але друкованими літерами.

— Так от, може, ви скажете мені, містере Шерлоку Холмсе,— повів далі сер Генрі Баскервіль,— що, чорт забирай, це означає і хто так дуже цікавиться моїми справами?

— А ви що про це думаєте, докторе Мортімере? Ви повинні визнати: цього разу тут немає нічого надприродного.

— Так, сер, але лист могла надіслати людина, яка переконана, що вся ця історія надприродна.

— Яка історія! — різко спитав сер Генрі. — Здається мені, ви, джентльмени, знаєте про мої справи набагато більше, ніж я сам.

— Ще до того, як ви підете з цієї кімнати, сер Генрі, ми

поділимося з вами нашими знаннями,— заспокоїв його Шерлок Холмс. — А поки що, з вашого дозволу, візьмемось за вивчення цього дуже цікавого документа, скомпонованого й надісланого вам учора ввечері. Вотсоне, у вас є вчорашня «Таймс»?

— Отам у кутку.

— Якщо не важко, дайте її мені, внутрішню сторінку, будь ласка, ту, де основні статті. — Холмс швидко пробіг очима кожну колонку. — Редакційний матеріал — про свободу торгівлі. Дозвольте прочитати з нього один уривок. «Якщо різні добродії доводитимуть вам, ніби ту галузь торгівлі або промисловості, в якій ви маєте власні інтереси, буде захищено протекціоністськими тарифами, то тримайтеся далі від таких порадників, бо треба збожеволіти, щоб не бачити: подібна система, якій ще не набридло вводити людей в оману, кінець кінцем підірве ефективність нашого імпорту, і хочете ви того чи не хочете, але життя на нашому острові не стане кращим». Що ви на це скажете, Вотсоне? — радісно вигукнув Холмс, задоволено потираючи руки. — Чудова думка, чи не так?

Доктор Мортімер подивився на Холмса з таким жалем, ніби перед ним був безнадійно хворий, а сер Генрі Баскервіль спантеличено втупився своїми темними очима в мене.

— Я не дуже знаюся на тарифах та прейскурантах,— сказав він,— але, як на мене, ми трохи відхилилися від теми нашої розмови, бо йшлося про оцю ось записку.

— Навпаки, сер Генрі, я вважаю, що ми говоримо виключно про неї. Вотсон знайомий з моїм методом краще від вас, але, боюсь, навіть він не збагнув значення прочитаного мною уривка.

— Так, я справді не розумію, який зв'язок між запискою й газетою.

— А проте, мій любий Вотсоне, зв'язок тісний, бо одне зроблено з другого. «Якщо», «вам», «ви», «тримайтеся далі від», «збожеволіти», «не набридло», «не хочете», «життя». Хіба ви не бачите, звідки взято ці слова?

— Чорт забирай, ви маєте рацію! Це просто неймовірно! — вигукнув сер Генрі.

— Якщо ваші сумніви ще не розвіялися, то зверніть увагу на слова «тримайтеся далі від» — їх вирізано одним шматком.

— Ану... О, так воно й є!

— Цього, містере Холмсе, я навіть уявити не міг,— сказав доктор Мортімер, здивовано розглядаючи мого друга. — Я не здивувався б, якби хтось сказав, що ці слова вирізано з газети, але ви зуміли визначити, з якої саме і з якої статті, а це, як на мене, диво дивне. Як ви здогадалися?

— Я припускаю, докторе, ви можете відрізнити череп негра від черепа ескімоса.

— Безумовно.

— Але як?

— А так, бо це мій улюблений коник. Різниця між одним і другим цілком очевидна. Надбрівні дуги, лицьовий кут, щелепний вигин...

— У мене теж є свій коник. І для мене різниця між одним і другим не менш очевидна. Моє око бачить таку ж величезну різницю між освинцьованим боргесом, яким друкується «Таймс», і неохайним шрифтом дешевих вечірніх листків, як ваше — між черепом негра і ескімоса. Вміння розрізняти шрифти — одне з найелементарніших для спеціаліста, який має справу з криміналом, хоч повинен зізнатися, що одного разу, коли був ще дуже молодий, я сплутав «Лідс Меркурі» з «Вестерн Морнінг Ньюс». Але шрифт передової в «Таймс» неможливо сплутати з якимсь іншим, і ці слова взято тільки з неї. А оскільки лист зроблено вчора, були всі підстави шукати їх у номері за вчорашнє число.

— Як я вас зрозумів, містере Холмсе,— сказав сер Генрі Баскервіль,— хтось вирізав слова одержаної мною записки ножицями з...

— Манікюрними ножицями,— уточнив Холмс. — Ви ж бачите, ножиці були дуже короткі, бо, щоб вирізати слова «тримайтеся далі від», різальнику довелося клацнути ними кілька разів.

— Це так. Отже, хтось вирізав ці слова короткими ножицями, намазав їх клейстером...

— Гуміарабіком,— підказав Холмс.

— Намазав їх гуміарабіком і наклеїв на папір. Але хотілось би знати, чому слово «пустища» написано від руки?

— Тому що автор листа не знайшов їх у газеті. Інші слова досить звичайні і їх легко знайти в будь-якій газеті, а слово «пустище» зустрічається не часто.

— Авжеж, цим усе й пояснюється. А ще що-небудь, містере Холмсе, ви вчитали в цьому посланні?

— Вчитав кілька дрібниць, хоч автор листа й доклав неймовірних зусиль, аби не залишити ніяких слідів. Адресу, як ви помітили, написано великими друкованими літерами.

Але така газета, як «Тайме», рідко потрапляє в руки людей не дуже добре освічених. З цього, таким чином, ми можемо зробити висновок, що лист підготувала освічена людина, яка хотіла видатися неосвіченою, а її намагання приховати власний почерк дають підстави припустити, що цей почерк вам або вже відомий, або може стати відомим пізніше. Крім того, зверніть увагу на те, що

слова наклеєно нерівно — одні вище, другі нижче. Слово «життя», наприклад, вилізло зовсім кудись не туди. Це може свідчити як про недбалість автора листа, так і про його хвилювання або поспіх. В цілому я схильюсь до останнього, тому що лист для нього, очевидно, річ серйозна і навряд чи він міг дозволити собі тут недбалість. Якщо ж автор листа поспішав, то виникає дуже цікаве запитання, що ж саме було причиною цього поспіху, оскільки лист, надісланий учора хоч би як пізно, все одно встиг би дійти до сера Генрі ще до його виїзду з готелю. Може, автор листа боявся, що йому перешкодять? Але хто?

— Ми вже вступаємо якоюсь мірою в сферу здогадів,— зауважив доктор Мортімер.

— Скажіть краще — в сферу, де зважують всі ймовірності й вибирають ту, яка заслуговує на першорядну увагу. Це наукове використання можливостей уяви, проте ми завжди маємо певну матеріальну основу, від якої й починаємо рух нашої думки. Ви, безумовно, назвете це здогадом, але я майже впевнений, що адресу написано в якомусь готелі.

— Та чому, власне, ви так вважаєте?

— Якщо ви уважно оглянете конверт, то побачите, що і перо, і чорнило завдало авторові мороки. Перо зробило дві ляпки в одному слові і на ньому тричі кінчалось чорнило, поки писалася ця досить коротка адреса, отже, чорнила в чорнильниці було мало. Власне ж перо або чорнильницю не часто допускають до такого стану, а щоб одразу і те, і те відмовлялося служити, то такого не буває ніколи. Ви ж знаєте, які в готелях пера і яке чорнило, а чогось кращого нам не знайти. Так, я, майже не вагаючись, можу твердити, що якби ми мали можливість оглянути кошики для паперів у готелях, розташованих навколо Чарінг-крос, то знайшли б залишки порізаної передовиці в «Таймс» і таким чином дістались би прямісінько до особи, яка є автором цього своєрідного послання. Чекайте! Чекайте! Що це?

Він заходився пильно вивчати аркуш паперу, на якому було наклеєно слова, тримаючи його на відстані одного-двох дюймів від очей.

— Ну що?

— Ні, нічого,— відповів Холмс, кидаючи лист на стіл. — Чистий аркуш паперу, навіть без водяних знаків. Ми витиснули з цього дивного листа все, що було можливо. А тепер, сер Генрі, скажіть, будь ласка, чи не трапилося з вами чогось цікавого після того, як ви прибули в Лондон?

— Та ні, містере Холмсе. Мабуть, ні.

— Ви не помітили, за вами ніхто не йшов слідом, не стежив за вами?

— Здається, я опинився в якомусь пригодницькому романі,— сказав наш відвідувач. — Якого біса комусь треба ходити або стежити за мною?

— Зараз ми до цього дійдемо. Ви нічого більше не можете розповісти нам, перш ніж ми перейдемо до основного?

— Ну, це залежить від того, що саме, на ваш погляд, варте уваги.

— Та все, що так чи так виходить за рамки повсякденного буденного життя.

Сер Генрі посміхнувся.

— Я ще мало знаю англійські звичаї, бо майже все життя провів у Сполучених Штатах і Канаді. Але думаю, що коли у вас зникає один черевик, це не вважається тут нормальним.

— Ви загубили один черевик?

— Мій любий сер,— вигукнув доктор Мортімер,— ваш черевик просто помилково поклали кудись в інше місце! Він знайдеться, як тільки ви повернетесь у готель. Чи варто турбувати містера Холмса такими дрібницями!

— Ну, мене ж спитали, чи не трапилося зі мною що-небудь не зовсім звичайне.

— Цілком правильно,— підтримав Холмс. — Хоч би яким безглуздом те не зовсім звичайне здавалося. Ви кажете, загубили черевик?

— Добре, нехай його поставили в інше місце. Ввечері я виставив за двері обидва черевики, а вранці там стояв тільки один. А від хлопця, який чистить взуття, добитися зрозумілої відповіді мені не вдалося. Найгірше те, що я тільки вчора купив їх на Стренді і навіть ні разу не взув.

— Ви їх не носили і виставили за двері, щоб їх почистили? Навіщо?

— Черевики коричневі, їм потрібний був крем, щоб вони блищали. Ось чому я їх виставив.

— Отже, приїхавши вчора в Лондон і оселившись у готелі, ви зразу ж пішли й купили черевики?

— Я вчора багато ходив по крамницях. Разом з доктором Мортімером. Розумієте, якщо вже мені доводиться зробитися тут сквайром, то й одягатися треба відповідно, бо, цілком можливо, на Заході я звик ставитися до свого гардероба досить безтурботно. Серед інших речей я купив ці коричневі черевики — віддав за них шість доларів — і не встиг їх узуті, як один уже вкрав.

— Якщо це крадіжка, то неймовірно безглузда,— сказав Шерлок Холмс. — Мушу признатися, я поділяю впевненість доктора Мортімера в тому, що черевик скоро знайдеться.

— Здається мені, джентльмени,— рішуче почав баронет,— я надто багато говорю, хоч майже нічого не знаю. Пора вже вам додержати свого слова і детально пояснити мені, куди ви хилите.

— Ваша вимога цілком обґрунтована,— погодився Холмс. — Докторе Мортімере, на мою думку, вам треба розповісти все серві Генрі так, як ви розповіли нам.

Підбадьорений цією підтримкою, наш учений друг видобув з кишені свої папери і виклав усю історію так, як і напередодні вранці. Сер Генрі Баскервіль слухав доктора з глибокою увагою, час від часу перериваючи розповідь здивованими вигуками.

— Ну, я, здається, одержав спадщину, за яку мстяться,— мовив він, коли довгу оповідь було закінчено. — Звичайно, я чув про собаку ще в дитинстві. Цю історію любили розповідати в нашій родині, але я ніколи не ставився до неї серйозно. Що ж до смерті мого дядька, то в голові у мене зараз усе переплуталося і я ще нічого не можу зрозуміти. Та ви й самі, здається, не вирішили, до кого тут треба звертатися — до поліцейського чи до священика.

— Достеменно так.

— А тепер ще цей лист, що знайшов мене в готелі. Очевидно, він має відіграти якусь призначену йому роль.

— Лист показує, що про події на пустищі хтось знає більше від нас,— зауважив доктор Мортімер.

— А також те, що цей «хтось» не ставиться до вас погано, бо попереджає про небезпеку,— додав Холмс.

— Або, можливо, хоче, дбаючи про власні інтереси, відлякати мене від Баскервіль-холу.

— Це теж, звичайно, не виключено. Я дуже зобов'язаний вам, докторе Мортімере, за те, що ви поставили переді мною проблему, яка має кілька цікавих альтернатив. Але зараз, сер Генрі, нам необхідно вирішити одне практичне питання — варто вам чи не варто їхати в Баскервіль-хол.

— А чому б мені не поїхати?

— Там, здається, небезпечно.

— Про яку небезпеку ви говорите — про ту, що виходить від злого духа нашої родини, чи про ту, що виходить від людей?

— Оце нам і треба з'ясувати.

— Хоч би звідки вона загрожувала, моя відповідь готова. Немає такого диявола в пеклі, містере Холмсе, і немає такої людини на землі, які можуть перешкодити мені поїхати в своє родове гніздо — оце й є моя остаточна відповідь. — Чорні брови сера Генрі нахмурилися, смагляве обличчя залило рум'янцем. Бурхлива й непогамовна баскер-вільська натура явно давала себе знати в цьому останньому представнику старовинного роду. — До речі,— вів він далі,— я ще не встиг як слід обміркувати все те, що почув сьогодні від вас. Людині буває важко все зрозуміти і все вирішити за одним присідом. Мені хотілось би побути з годину самому і спокійно поміркувати. Слухайте, містере Холмсе, зараз половина на дванадцяту, і я їду звідси просто в готель. А що, коли ви з вашим другом доктором Вотсоном завітаєте до нас на ленч десь годині о другій? На той час я зможу більш ясно сказати вам, що саме робитиму.

— Це буде зручно для вас, Вотсоне?

— Цілком.

— Тоді чекайте нас. Гукнути вам кеб?

— Ні, я краще пройдуся пішки, бо ця розмова трохи вивела мене з рівноваги.

— Я із задоволенням приєднаюсь до вас,— сказав його товариш.

— Тоді до зустрічі о другій. Au revoir і нехай вам щастить!

Ми чули, як наші відвідувачі спустилися сходами й зачинили за собою вхідні двері. І тут Холмс миттю перетворився з млявого марудника на людину дії.

— Вдягайтеся, Вотсоне, швидко! Не можна гаяти й хвилини! — Він кинувся в свою кімнату, на ходу знімаючи з себе халат, і зразу ж повернувся назад уже в сюртуці.

Ми збігли сходами на вулицю. Доктор Мортімер і Баскервіль були ярдів за двісті попереду нас — вони йшли в напрямку Оксфорд-стріт.

— Наздогнати й зупинити їх?

— Нізащо в світі, мій любий Вотсоне. Я цілком задоволений вашим товариством, аби лише моє вам не набридло. А наші друзі мають рацію, день для прогулянки справді чудовий.

Він пришвидшив ходу, і поступово відстань між нами й нашими недавніми відвідувачами зменшилася наполовину. Отак, тримаючись від них за сотню ярдів, ми вийшли на Оксфорд-стріт, а звідти на Ріджент-стріт. Біля одного з магазинів сер Генрі і доктор Мортімер, розглядаючи вітрину, трохи затрималися, і Холмс зупинився теж. За мить він задоволено клацнув язиком, і я, простеживши за напрямком його уважного погляду, побачив, що кеб, який зупинився був на протилежному боці вулиці, знову повільно рушив уперед. В кебі сидів пасажир.

— Цей чоловік нам і потрібен, Вотсоне! Ходімо! Хоч роз

дивимось його добре, якщо нічого іншого не зможемо зробити.

Крізь бічне віконце кеба я мигцем побачив густу чорну бороду і пронизливі очі, що невідривно дивилися на нас. І зразу ж прочинилося віконце на дашку кеба, кучеру різким голосом було щось наказано, і кеб шалено помчав по Ріджент-стріт. Холмс роззірнувся, шукаючи очима вільний екіпаж, але не побачив жодного. Тоді він кинувся у гущавину вуличного руху, наздоганяючи підозрілий кеб, але той уже встиг від'їхати так далеко, що його вже не було видно.

— Ось тобі й маєш! — з серцем мовив блідий від досади Холмс, випірнувши з потоку екіпажів і насилу переводячи подих. — Це ж треба, щоб нам так не поталанило і щоб я виявився таким неповоротким! Вотсоне, Вотсоне, якщо ви чесний чоловік, то поряд з успіхами обов'язково повинні занотувати й оцю мою невдачу!

— Хто цей чоловік?

— Не маю уявлення.

— Підглядач?

— З того, що ми знаємо, впливає очевидна річ: за Баскервілем хтось дуже пильно стежить від його приїзду в Лондон. Інакше звідки б стало так швидко відомо, що він зупинився в готелі «Нортумберленд»? Якщо за ним ходили назирці в перший день, то, запевняю, стежать і сьогодні. Ви, мабуть, помітили, що поки доктор Мортімер читав нам манускрипт, я двічі підходив до вікна?

— Так, пам'ятаю.

— Я дивився, чи не вештається хтось біля нашого будинку, але нікого не помітив. Ми маємо справу з розумним чоловіком, Вотсоне. Все це надзвичайно серйозно, і хоч я ще не дійшов висновку, з якими силами — добрими чи злими — ми зіткнулися, але я постійно відчуваю їхню могутність і їхній точний розрахунок. Коли наші нові друзі пішли, я негайно подався слідом за ними, сподіваючись помітити їхнього невидимого супутника. Але той виявився настільки хитрим, що не понадіявся на свої ноги, а найняв кеб, щоб або тягтися позаду них, або їх обганяти і залишатися в такий спосіб непоміченим. Його прийом має ще й додаткову перевагу, яка полягає в тому, що якби вони теж узяли кеб, то він не втратив би можливості стежити за ними й далі. Проте одна очевидна незручність у його прийомі є.

— Залежність від кебмена?

— Саме так.

— Який жаль, що ми не запам'ятали його номер!

— Мій любий Вотсоне, хоч сьогодні я й виявився недотепою, але як ви можете хоч на мить припустити, що я пропустив нагоду запам'ятати номер кеба? Ось він — дві тисячі сімсот чотири. А втім, зараз він нам ні до чого.

— Не розумію, що ще ви могли зробити.

— Помітивши кеб, я повинен був негайно повернути в інший бік. Потім, не поспішаючи, найняти кеб і їхати за першим на пристойній відстані або, ще краще, податися до готелю «Нортумберленд» і чекати там. І коли наш незнайомець приволікся б туди слідом за Баскервілем, ми дістали б можливість зіграти з ним у його ж гру і подивитись, куди він поїде. А вийшло так, що через нашу нетерплячість і необачність, з яких той чоловік скористався з надзвичайною вправністю, ми себе виказали, а його загубили з очей.

Під час цієї розмови ми повільно йшли по Ріджент-стріт, не бачачи вже ні доктора Мортімера, ні його супутника, які давно зникли десь попереду нас.

— Немає рації йти за ними,— сказав Холмс. — Їхня тінь кудись утекла і тепер не повернеться. Треба подивитись, які карти ми маємо на руках, і сміливо пускати їх у гру. Ви добре роздивились обличчя чоловіка в кебі?

— Я побачив тільки його бороду.

— Я теж... з чого роблю висновок, що борода, очевидно, фальшива. Розумному чоловіку, який виконує таку делікатну роботу, борода потрібна тільки для того, щоб сховати обличчя. Ходімо-но сюди, Вотсоне.

Він повернув в одну з розсильницьких контор цього району, управитель якої зустрів його з розкритими обіймами.

— А, Вілсоне, ви, бачу, не забули тієї дрібної справи, в якій мені пощастило вам допомогти!

— Ні, сер, не забув. Ви врятували моє добре ім'я, а можливо, й життя.

— Ви перебільшуєте, дорогий друже. Пригадую, Вілсоне, у вас був один хлопець на ім'я Картрайт, який під час розслідування вашої справи виявив неабияку кмітливість.

— Так, сер, він і досі у нас.

— Чи не можна викликати його дзвінком? Дякую. І ще, будь ласка, розмінійте мені ці п'ять фунтів.

На виклик управителя з'явився хлопець років чотирнадцяти з кмітливим, розумним обличчям. Він зупинився перед нами, з величезною пошаною вступившись поглядом у знаменитого детектива.

— Дайте, будь ласка, «Путівник по готелях»,— попросив Холмс. — Дякую. Ось тут, Картрайте, назви двадцяти трьох готелів, всі вони близько від Чарінг-крос. Бачиш?

— Так, сер.

— Ти обійдеш їх усі по черзі.

— Так, сер.

— Щоразу ти даватимеш швейцарам біля вхідних дверей по шилінгу. Ось тобі двадцять три шилінги.

— Так, сер.

— Кожному кажи, що тобі треба подивитися вчорашнє паперове сміття. Пояснюватимеш це так: одну важливу телеграму помилково доставили не туди і тобі наказано її знайти. Зрозумів?

— Так, сер.

— Але насправді ти шукатимеш внутрішню сторінку газети «Тайме» з кількома дірками, вирізаними ножицями. Ось тобі номер «Тайме». А це та сторінка. Ти зможеш відрізнити її від інших, га?

— Так, сер.

— Швейцари на вхідних дверях посылатимуть тебе до порт'є у вестибюлі, їм ти теж даватимеш по шилінгу. Ось тобі ще двадцять три шилінги. В двадцяти готелях з двадцяти трьох тобі, мабуть, скажуть, що вчорашнє паперове сміття спалено або викинуто. Але в решті трьох тобі покажуть купи паперів, в них ти і шукай цю сторінку газети «Тайме». Шансів знайти її у тебе майже ніяких. Ось тобі ще десять шилінгів на непередбачені витрати. Ввечері даси мені телеграму на Бейкер-стріт, в якій відзвітуєш, що тобі пощастило зробити. А тепер, Вотсоне, нам лишається останнє: зробити по телеграфу запит про кебмена номер дві тисячі сімсот чотири, після чого заскочимо в одну з картинних галерей на Бонд-стріт і проведемо там час до ленчу з нашими друзями.

Розділ 5

ТРИ ОБІРВАНІ НИТКИ

Шерлок Холмс мав дивовижну здатність за бажанням відволікатися від думок, що обсідали його. На дві години він, здавалося, забув про дивну історію, в яку втягла нас доля, цілком поринувши в споглядання полотен сучасних бельгійських художників. Всю дорогу від картинної галереї до готелю «Нортумберленд» він говорив тільки про живопис і встиг переконати мене, що його уявлення про цей вид мистецтва відзначаються крайньою незрілістю.

— Сер Генрі Баскервіль чекає вас нагорі,— повідомив порт'є. — Він просив мене провести вас до нього зразу ж, як тільки ви прийдете.

— Ви дозволите подивитись ваш журнал реєстрації приїжджих?

— Будь ласка.

Після запису про Баскервіля в ньому було зроблено ще два: один про Теофіля Джонсона з сім'єю з Ньюкасла, другий — про місіс Олдмор з покоївкою з Хайлдж, Елтон.

— Не маю сумніву, що це той самий Джонсон, з яким я колись був знайомий,— сказав Холмс до портьє. — Він адвокат, сивий і накульгує, так?

— Ні, сер, містер Джонсон — власник вугільних шахт, дуже енергійний джентльмен і йому не більше років, ніж вам.

— А ви не помиляєтесь, що він не адвокат?

— Ні, сер! Він зупиняється в нашому готелі не в перший раз, і ми дуже добре його знаємо.

— О, ви мене переконали. З місіс Олдмор так само: мені, здається, пригадується це ім'я. Пробачте мою цікавість, але часто трапляється так, що йдеш відвідати одного друга, а знаходиш іншого.

— Місіс Олдмор, сер, дуже хвора жінка. Її чоловік був колись мером Глочестера. Вона завжди зупиняється у нас, коли приїжджає в Лондон.

— Дякую вам, боюсь, ми з нею не знайомі... Цими питаннями, Вотсоне, ми встановили один дуже важливий факт,— стиха пояснив він, поки ми підіймалися сходами. — Тепер ми знаємо, що люди, які так цікавляться нашим другом, не живуть у цьому готелі. Це означає, що вони, дуже ретельно стежачи за сером Генрі, у чому ми з вами переконалися, так само ретельно дбають про те, щоб він їх не побачив. Так, цей факт не може не наводити на роздуми.

— На які?

— Та хоч би на те, що... Гей, друже, що трапилося?

Ми вийшли на верхню площадку сходів і лицем в лице

зустрілися із сером Генрі Баскервілем. У руці він тримав старий брудний черевик і обличчя в нього було червоне від люті. Він настільки втратив самовладання, що йому аж подих перехопило, а коли заговорив, то зовсім збився на американський діалект, якого вранці ми майже не помічали.

— За кого вони мене мають у цьому готелі, за дурня, чи що?! — закричав він. — Не на того натрапили! Я їм покажу, як зі мною жартувати! Чорт забирай, якщо цей хлопець не знайде мій черевик, то клопоту не оббереться! Я розумію жарти, містере Холмсе, але цього разу тутешні жартівники трохи перестаралися!

— Все ще шукаєте свій черевик?

— Так, шукаю. І шукатиму, поки не знайду.

— Але ж, пам'ятаю, ви говорили про новий черевик коричневого кольору, так?

— Так, сер, говорив. А тепер усе повторилося з старим чорним.

— Що? Ви хочете сказати...

— Саме це я й хочу сказати. У мене всього-на-всього три пари черевиків — нові коричневі, старі чорні і оці лаковані, що на мені. Вчора ввечері взяли один коричневий, а сьогодні поцупили чорний. Ну, знайшли? Відповідайте ж! Чого ви на мене витріщилися?

На площадці з'явився схвильований служник-німець.

— Ні, сер. Я питав про черевик у всіх у готелі, але ніхто його не бачив.

— Так от, або черевик буде повернуто мені до вечора, або я піду до управителя й заявлю йому, що виїжджаю від вас.

— Черевик буде знайдено, сер... Обіцяю, що буде знайдено, тільки потерпіть ще трохи.

— Подбайте, щоб черевик мені повернули, я не дозволю, щоб він пропав у цьому злодійському кублі... Пробачте, будь ласка, містере Холмсе, що я турбую вас через отой лист, бо це дрібниця, яка...

— Я вважаю, що підстав турбуватися більше ніж досить.

— О, бачу, ви ставитесь до листа дуже серйозно.

— А як ви самі пояснюєте його появу?

— Навіть і не пробує пояснити. Нічого дурнішого й дивнішого зі мною ще не траплялося.

— Дивнішого — можливо, але... — замислено мовив Холмс.

— А що ви самі думаєте про всю цю історію з листом?

— Ну, не буду вдавати, що я в ній розібрався. Вона дуже складна, сер Генрі. Якщо взяти її в зв'язку із смертю вашого дядька, то з п'ятисот справ, які мені довелося розплутати, не знайдеться більш складної. Але ми тримаємо в своїх руках кілька ниток, і є шанси, що коли не одна, то інша приведе нас до розгадки. Ми можемо змарнувати час, ухопившись не за ту, за яку слід би було, але раніше чи пізніше натрапимо й на потрібну.

Сніданок був гарний, і про справу, яка зібрала нас до купи, ми в розмові майже не згадували. І тільки тоді, коли перейшли до вітальні в номері Баскервіля, Холмс спитав у сера Генрі, які в того наміри.

— Їхати в баскервільський замок.

— І коли?

— Наприкінці тижня.

— В цілому,— сказав Холмс,— я вважаю ваше рішення розумним. У Лондоні за вами постійно стежать,— доказів цьому в мене більше ніж треба,— а хто ці люди і яку мету вони ставлять собі, у цьому багатомільйонному місті виявити важко. Якщо наміри у них лихі, то вам загрожує небезпека, яку ми тут безсилі відвернути. Чи знаєте ви, докторе Мортімере, що сьогодні, коли ви вийшли від мене, за вами стежили?

Доктор Мортімер аж підскочив.

— Стежили? Хто?

— Цього, на жаль, я не можу вам сказати. Серед ваших сусідів чи знайомих у Дартмурі є хтось з широкою й густою чорною бородою?

— Ні... Стривайте, дайте подумати. Так, є. Це Беррімор, дворецький сера Генрі, у нього широка й густа чорна борода.

— Ха! А де зараз Беррімор?

— В баскервільському замку, доглядає його.

— Треба переконатися, що він справді там, а не тут, у Лондоні.

— А як ви можете це зробити?

— Дайте мені телеграфний бланк. «Чи все готово приїзду сера Генрі?» Цього досить. Адреса така: «Містеру Беррімору, баскервільський замок». Де там найближчий телеграф? У Грімпені? Дуже добре, другу телеграму ми надішлемо в Грімпен начальнику телеграфної контори, ось таку: «Телеграму на ім'я Беррімора прохання вручити його власні руки. Разі відсутності телеграму надішліть назад серу Генрі Баскервілю, готель «Нортумберленд». Таким чином ми ще до вечора будемо знати, перебуває Беррімор на своєму посту в Девоншірі чи ні.

— Правильно,— погодився Баскервіль. — До речі, докторе Мортімере, що, кінець кінцем, являє собою цей Беррімор?

— Він син покійного управителя маєтку. Це вже четверте покоління Берріморів, яке доглядає баскервільський замок. Наскільки я знаю, він і його дружина шановані в нашому графстві люди.

— В той же час,— сказав Баскервіль,— цілком зрозуміло, що поки в баскервільському замку немає ніякого хазяїна, ці люди живуть як у Бога за дверима й нічого не роблять.

— Це правда.

— Чи відписав що-небудь Беррімору сер Чарльз? — спитав Холмс.

— Він і його дружина одержали по п'ятсот фунтів стерлінгів.

— Ха! А вони знали, що їм буде відписано такі гроші?

— Так. Сер Чарльз любив поговорити про те, кому й скільки відпише.

— Це дуже цікаво.

— Сподіваюся,— сказав доктор Мортімер,— ви не будете ставитися з підозрою до кожного, хто від нього що-небудь одержав, бо мені він теж залишив тисячу фунтів.

— Он як! А ще кому?

— В духівниці було зазначено багато дрібних сум різним особам і чимало — на благодійність. Залишок пішов серві Генрі.

— А що являє собою залишок?

— Сімсот сорок тисяч фунтів.

Холмс здивовано звів брови.

— Я навіть не уявляв, що мається на увазі така величезна сума,— сказав він.

— Сер Чарльз мав славу багатії людини, але ми й не підозрювали, який він багатий насправді, поки не ознайомилися з його цінними паперами. Загальна вартість майна наближається до мільйона.

— Боже мій! Це така ставка, заради якої залюбки можна розпочати відчайдушну гру. Ще одне запитання, докторе Мортімере. Припустімо, з нашим молодим другом щось трапиться — пробачте, звичайно, за таку неприємну гіпотезу — хто успадкує все це багатство?

— Оскільки Роджер Баскервіль, менший брат сера Чарльза, помер неодруженим, усе майно перейде до Десмондів, його далеких родичів. Джеймс Десмонд — літній чоловік, священик і живе у Вестморленді.

— Дякую. Всі ці деталі надзвичайно цікаві. А ви зустрічалися з містером Джеймсом Десмондом?

— Зустрічався. Він одного разу приїжджав до сера Чарльза. Це чоловік поважного вигляду й праведного життя. Пам'ятаю, він не схотів прийняти від сера Чарльза ніякої фінансової підтримки, хоч той і дуже наполягав.

— І чоловік таких скромних звичок успадкував би все багатство сера Чарльза?

— Успадкував би тільки маєток, бо він родовий і нікому не може бути переданий. А гроші перейшли б до нього лише в тому разі, якби ними не розпорядився по-іншому нинішній їх власник, який, звичайно, може робити з ними все, що йому заманеться.

— А ви вже уклали духівницю, сер Генрі?

— Ні, містере Холмсе, не уклав. Ще не встиг, бо тільки вчора дізнався, як стоять справи. Проте за всіх обставин переконаний, що гроші не можна відокремлювати від титулу й маєтку. Саме таких поглядів дотримувався мій нещасний дядько. Хіба зможе хазяїн баскервільського замку відродити славу роду Баскервілів, якщо не матиме для цього потрібних коштів? Будинок, земля й гроші повинні бути разом.

— Цілком правильно. Так от, сер Генрі, я також, як і ви, вважаю, що вам без зволікань треба їхати в Девоншір. Тільки я повинен зробити вам одне застереження. Вам не можна їхати самому.

— Разом зі мною повертається доктор Мортімер.

— Але докторові Мортімеру доведеться приділяти час своїй лікарській практиці, та й живе він за кілька миль від Баскервіль-холу. Отже, доктор Мортімер при всьому бажанні не зможе вам допомогти. Ні, сер Генрі, вам слід узяти з собою надійну людину, яка завжди буде поряд з вами.

— Містере Холмсе, а чи не могли б поїхати ви самі?

— Якщо дійде до кризи, я постараюся прибути до вас особисто, але ж ви розумієте, що я не можу покинути Лондон на невизначений час, бо в мене чимала консультаційна практика, і звідусіль постійно просять про допомогу. Зараз, наприклад, репутацію однієї з найбільш поважаних в Англії осіб ганьбить якийсь шантажист, і тільки я можу покласти край цій скандальній справі. Бачите, мені просто неможливо поїхати в Дартмур.

— Тоді кого б ви порадили взяти з собою?

Холмс поклав руку мені на плече:

— Якби за це взявся мій друг, то ви б мали біля себе, опинившись у тісному куті, дуже надійного чоловіка. Ніхто не знає цього краще, ніж я.

Ця пропозиція захопила мене зненацька, і перш ніж я встиг відповісти, Баскервіль схопив мене за руку й гаряче її потиснув.

— Докторе Вотсоне, це так гарно з вашого боку! — вигукнув він. — Ви бачите, в якому я непевному становищі, а про обставини всієї цієї справи ви знаєте не менше від мене.

Якщо ви поїдете зі мною в баскервільський замок і допоможете мені в скрутну хвилину, я ніколи цього не забуду.

Мене завжди непереборно приваблює можливість пережити пригоду, а слова Холмса і радість, з якою баронет привітав у мені свого компаньйона, дуже мене потішили.

— Я із задоволенням поїду в баскервільський замок,— відповів я . — Не знаю навіть, чи міг би я краще використати свій час.

— Ви будете надсилати мені детальні звіти,— сказав Холмс. — Коли настане криза, а вона обов'язково настане, я керуватиму вашими діями. В суботу, думаю, все вже буде готово до від'їзду?

— Вас це влаштовує, докторе Вотсоне?

— Цілком.

— Тоді в суботу, якщо вас не буде повідомлено про які-небудь зміни, зустрічаємося на Педдінгтонському вокзалі і їдемо поїздом о десятій тридцять.

Ми підвелися, щоб піти, коли раптом Баскервіль з переможним вигуком кинувся в один з кутків вітальні й витягнув з-під комода коричневий черевик.

— Ось він, знайшовся! — зрадів він.

— Нехай усі інші труднощі зникнуть так само легко! — побажав Холмс.

— Але це просто неймовірно,— зауважив доктор Мортімер. — Перед ленчем я обнишпорив усю цю кімнату.

— І я теж,— додав Баскервіль. — Кожний дюйм.

— Черевика ніде не було.

— Мабуть, туди його поставив служник, поки ми сиділи за ленчем.

Послали по німця, але він оголосив, що нічого не знає, також не прояснило загадку розпитування інших службовців готелю. Таким чином до послідовної серії явно безглузвих таємниць, що так швидко виникали одна за одною, додалася ще одна дрібниця. Не кажучи вже про історію з жахливою смертю сера Чарльза, перед нами був ланцюг незбагнених подій, що трапились протягом двох останніх днів,— надійшов лист, складений з вирізаних із газети слів, з'явився чорнобородий підглядач, зник спочатку новий коричневий черевик, потім старий чорний, і от тепер знайшовся новий коричневий черевик. По дорозі додому Холмс сидів у кебі мовчки, з його нахмурених брів і напруженого обличчя мені було зрозуміло, що він так само, як і я, сушить собі голову, намагаючись виробити необхідну систему, яка об'єднала б усі ці дивні і явно не зв'язані між собою факти. Всю другу половину дня і вечір він провів у глибокій задумі, огорнутий тютюновим димом.

Перед самісіньким обідом нам подали дві телеграми. Перша була така:

«Тільки що повідомили Беррімор у баскервільському замку.

Баскервіль»

Друга:

«Обійшов двадцять три готелі як було сказано знайти порізану сторінку «Тайме» не вдалося.

Картрайт»

— От і обірвалося, Вотсоне, аж дві нитки зразу. Ніщо не стимулює краще ніж справа, де все повстає проти тебе. Треба пошукати іншого сліду.

— У нас іще є кебмен, який возив шпига.

— Цілком правильно. Я надіслав телеграму в Реєстраційну контору з проханням повідомити прізвище й адресу того кебмена. І не здивуюсь, якщо оце й є відповідь на моє запитання.

Проте дзеленчання дзвоника повідомило, як виявилось, про появу дечого навіть кращого, ніж відповідь, бо двері відчинилися і до вітальні ввійшов хамулуватий з вигляду чоловік, очевидно, кебмен, про якого йшла мова.

— Мені переказали з головної контори, що джентльмен за цією адресою цікавився номером дві тисячі сімсот чотири,— сказав він. — Я ось уже сім років їжджу, і ніхто ніколи не скаржився. А прийшов я сюди просто з каретного двору спитати, дивлячись вам в обличчя, що ви проти мене маєте.

— Та що ви, добродію, я нічого проти вас не маю,— відповів Холмс. — Навпаки, у мене знайдеться для вас пів-соверена, якщо ви дасте мені чітку відповідь на моє запитання.

— Ну, та для мене сьогодні справді гарний день,— ошкірився кебмен. — А що ви хочете знати, сер?

— Перш за все ваше прізвище й адресу на той випадок, якщо ви знову будете мені потрібні.

— Джон Клейтон з Бороу, Терпі-стріт, номер три. Мій кеб стоїть в каретному дворі містера Шіплі, це біля вокзалу Ватерлоо.

Шерлок Холмс усе це записав.

— А тепер, Клейтоне, розкажіть мені про вашого сідока, який сьогодні вранці о десятій годині приїжджав сюди стежити за цим будинком, а потім подався назирці за двома джентльменами по Ріджент-стріт.

Кебмен був явно здивований, він навіть трохи розгубився.

— А що ж мені вам розповідати, коли ви, здається, самі все знаєте,— відповів він.
— Річ у тому, що той джентльмен сказав мені, ніби він детектив і щоб я нікому нічого про нього не говорив.

— Добродію, це дуже серйозна справа, і ви наробите собі лиха, якщо спробуєте щось від мене приховати. Ви кажете, що ваш сідок називається детективом?

— Так.

— А коли він про це сказав?

— Коли платив за проїзд.

— А він говорив ще що-небудь?

— Назвав своє ім'я й прізвище.

Холмс кинув на мене переможний погляд.

— О, назвав ім'я й прізвище? Це дуже нерозважливо з його боку. То як же його звуть?

— Його звуть,— мовив кебмен,— містер Шерлок Холмс.

Ніколи раніше я не бачив, щоб мого друга щось приголомшило дужче, ніж ця відповідь кебмена. На мить йому аж мову відібрало. Потім він голосно розреготався.

— Оце удар, Вотсоне, так удар! — сказав він. — Відчуваю,

що рапіра в руках мого противника така ж швидка й вправна, як і моя власна. Цього разу він красиво пошив мене в дурні. Отже, його звать Шерлок Холмс?

— Еге ж, сер, того джентльмена звать саме так.

— Чудово! Тепер скажіть мені, де ви підібрали того сідока і що було далі.

— Він гукнув мене о пів на десяту на Трафальгар-сквер. Сказав, що він детектив, і пообіцяв заплатити дві гінеї, якщо я весь день робитиму так, як він скаже, і ні про що не питатиму. Я зрадів і згодився. Спочатку ми поїхали до готелю «Нортумберленд» і почекали там, поки звідти не вийшло двоє джентльменів, які взяли кеб на стоянці. Потім ми поїхали слідом за ними кудись сюди.

— Сюди до нашого будинку,— сказав Холмс.

— Ну, цього я сказати не можу, але, думаю, мій сідок знав, куди йому треба. Проїхавши півкварталу, ми зупинилися і простояли години півтори. Потім повз нас пройшли ті два джентльмени, і ми поїхали слідом за ними по Бейкер-стріт, далі проїхали...

— Я знаю,— перебив Холмс.

— Проїхали три чверті Ріджент-стріт. Тут мій джентльмен відчинив віконце в дашку й наказав щодуху гнати до вокзалу Ватерлоо. Я оперіщив свою кобилу батогом, і менше ніж за десять хвилин ми були на місці. Він заплатив дві гінеї, як обіцяв, і пішов до вокзалу. А тоді обернувся й сказав: «Вам, мабуть, хочеться знати, кого ви возили. Запам'ятайте — містера Шерлока Холмса». Ось звідки я знаю, як його звать.

— Розумію. І ви більше його не бачили?

— Ні, після того як він зник на вокзалі, не бачив.

— А який з себе цей містер Шерлок Холмс?

Кебмен почухав у потилиці.

— Нелегке це діло розповісти, який він з себе. Як на мене, йому років під сорок, середній на зріст, дюймів на два-три нижчий, ніж ви, сер. Одягнений як пан, з чорною, рівно підрізаною бородою й блідим обличчям. Нічого більше я сказати не можу.

— Якого кольору в нього очі?

— Не помітив.

— А ще що-небудь пам'ятаєте?

— Ні, сер, не пам'ятаю.

— Добре, ось ваші півсоверена. Одержите ще один, коли ми матимемо від вас додаткові відомості про цього джентльмена. До побачення.

— До побачення, сер. Дякую вам.

Джон Клейтон вийшов, посміхаючись, а Холмс знизав плечима і з сумною посмішкою повернувся до мене.

— Наша третя нитка теж обірвалася, і ми кінчаємо там, звідки починали,— сказав він. — Хитрий негідник! Дізнався про номер нашого будинку, дізнався, що сер Генрі Баскервіль поїхав до мене проконсультуватися, впізнав мене на Ріджент-стріт, здогадався, що я засік номер кеба і візьму кебмена в роботу, та ще й виявив таке зухвальство! Згадаєте моє слово, Вотсоне,— цього разу нам дістався гідний нас ворог. У Лондоні я зазнав цілковитої поразки. Мені лишається тільки побажати, щоб вам поталанило в Девоншірі. І все ж таки я дуже занепокоєний.

— Чим?

— Тим, що посилаю туди вас. Це препогана справа, Вотсоне, препогана і небезпечна, і що більше я про неї думаю, то менше вона мені подобається. Смійтеся, мій друже, смійтеся, але даю вам слово — я буду дуже радий побачити вас знову на Бейкер-стріт живим і здоровим.

Розділ 6

БАСКЕРВІЛЬСЬКИЙ ЗАМОК

Сер Генрі Баскервіль і доктор Мортімер до призначеного дня завершили свої справи і ми, як було домовлено, вирушили в Девоншір. Містер Шерлок Холмс поїхав зі мною на вокзал і по дорозі дав мені останні напутні накази й поради.

— Я не хочу впливати на роботу вашої думки, ділячись із вами своїми здогадами й підозрами, Вотсоне,— сказав він. — Я хочу, щоб ви просто якнайдокладніше повідомляли мене про факти, а я вже буду їх зіставляти.

— А які факти вас цікавлять?

— Будь-які, аби тільки вони хоч трохи мали відношення до всієї цієї історії, особливо стосунки між молодим Баскервілем та його сусідами або свіжі подробиці про смерть сера Чарльза. За останні кілька днів я навів деякі довідки, але, боюсь, наслідки абсолютно невтішні. Джеймс Десмонд, наступний найближчий спадкоємець баскервільського замку, джентльмен поважного віку і по-справжньому приємної вдачі, отож усі ці підступи — справа не його рук. Я навіть вважаю, що ми цілком можемо вилучити його з усіх наших розрахунків. Таким чином, залишаються тільки ті люди, які безпосередньо оточують сера Генрі Баскервіля на пустищі.

— А чи не краще перш за все здихатися подружжя Берріморів?

— Ні в якому разі! Більшої помилки важко було б припуститись. Якщо вони ні в чому не винні, то такий вчинок буде невинувато жорстоким, а якщо винні, ми втратимо всі шанси належно їм відплатити. Ні, ні, нехай вони залишаться в нашому списку підозрюваних осіб. Потім у баскервільському замку, наскільки я пам'ятаю, є ще конюх. Два фермери на пустищі. Наш друг доктор Мортімер, в чесності якого я непохитно впевнений, його дружина, про яку ми нічого не знаємо. Там є ще той натураліст Степлтон і його сестра, про яку кажуть, що вона молода

й приваблива. Є містер Френкланд з лефтерського замку, теж невідома нам особа, і ще двоє-троє сусідів. Ось ті люди, які повинні бути об'єктом вашого особливого вивчення.

— Зроблю все, що зможу.

— Зброю ви, сподіваюся, з собою прихопили?

— Так, думаю, вона мені не завадить.

— Цілком імовірно. Тримайте револьвер при собі і вдень, і вночі і ні на хвилину не втрачайте пильності.

Наші друзі встигли взяти квитки в перший клас і чекали нас на платформі.

— Ні, у нас немає ніяких новин,— сказав доктор Мортімер, відповідаючи на запитання мого друга. — Але в одному можу заприсягти: протягом останніх двох днів за нами ніхто не стежив. Виходячи з готелю, ми завжди були насторожі, а тому ніхто не уникнув би нашого ока.

— Сподіваюсь, ви весь час були разом?

— Так, за винятком вчорашньої другої половини дня. У мене так заведено, що коли я приїжджаю в місто, то один день обов'язково приділяю розвагам, і вчора кілька годин я провів у музеї Корпорації хірургів.

— А я пішов у парк подивитися на публіку,— сказав Баскервіль. — І ніяких неприємностей не було.

— Все одно ви повелися нерозважливо,— дуже спохмурнівши, похитав головою Холмс. — Прошу вас, сер Генрі, ніколи не виходити самому. Якщо ви це робитимете, вас спіткає велике нещастя. Ви знайшли чорний черевик?

— Ні, сер, він зник безслідно.

— Он як? Це дуже цікаво. Ну що ж, до побачення,— додав він, коли поїзд рушив. — Сер Генрі, ні на мить не забувайте перестороги з тієї дивної легенди, яку доктор Мортімер прочитав нам, і уникайте пустища в темні години, коли сили зла

бувають наймогутніші. Коли ми від'їхали вже далеко, я визирнув з вікна й побачив на платформі високу аскетичну фігуру Холмса, який непорушно стояв на одному місці й дивився услід поїзду.

Їхали ми швидко, подорож була приємною, я ближче познайомився із своїми двома супутниками й досхочу погрався зі спанієлем доктора Мортімера. За кілька годин після того як поїзд рушив, земля вздовж залізничного полотна змінила коричневий відтінок на червонястий, цегла поступилася місцем граніту, а поділені живоплотами луки з соковитими травами та ще пишнішою іншою рослинністю, на яких паслися червоні корови, свідчили про те, що клімат у цій місцевості хоч і вологий, та здоровий. Молодий Баскервіль не відривався від вікна й щоразу голосно охав, упізнаючи знайомі девоншірські пейзажі.

— Де мені тільки не довелося побувати відтоді, як я поїхав звідси, докторе Вотсоне,— сказав він,— але інших таких місць я не бачив.

— Я ще ніколи не зустрічав девоншірця, який би не був у захваті від свого графства,— зауважив я.

— Тут справа не тільки в самому графстві Девоншір, але й у людях, які його населяють,— докинув доктор Мортімер. — Одного погляду на нашого друга досить, щоб побачити його круглу голову кельта з її кельтською здатністю захоплюватися і повертатися до кого-небудь серцем. Голова нещасного сера Чарльза мала дуже рідкісну будову — напівкельтську, напівіберійську. Але ви, сер Генрі, бачили востаннє баскервільський замок, мабуть, ще в дитинстві, хіба не так?

— Я був ще підлітком, коли помер мій батько, і ніколи не бачив баскервільського замку, бо ми жили в маленькому будиночку на південному узбережжі. Звідти я поїхав до свого друга в Америку. Повірте мені, ці місця для мене такі ж нові, як і для доктора Вотсона, і мені страшенно кортить побачити пустище.

— Он як? Тоді ви вже задовольнили ваше бажання, бо перед вами пустище,— сказав доктор Мортімер, показуючи у вікно вагона.

Удалині над зеленими квадратами луків і низьким гребенем лісу височів сірий похмурий пагорб з дивною зубчастою вершиною, туманною й невиразною,— і все це скидалося на якийсь фантастичний краєвид, побачений уві сні. Баскервіль довго й невідривно дивився туди, і я прочитав на його обличчі, як багато важить для нього це перше побачення з раніше невідомим йому місцем, де так довго владарювали і де залишили такий глибокий слід люди з його роду. Він сидів у кутку прозаїчного залізничного вагона в своєму твідовому костюмі й говорив з

американським акцентом, проте я, дивлячись на його засмагле й виразне обличчя, відчував зараз більше, ніж будь-коли, наскільки він справж-нісінький нащадок довгої лінії високородних, нестримних і владних попередників, його гострі брови, чутливі ніздрі й великі карі очі свідчили про гордість, відвагу й силу. Якщо на цьому непривітному пустищі нас підстерігатимуть складні й небезпечні випробування, то заради такого товариша можна було б ризикнути багато чим, знаючи напевно, що він сміливо розділить цей ризик.

Поїзд зупинився на маленькій залізничній станції, і ми вийшли з вагона. За невисоким білим парканчиком нас чекала лінійка, запряжена двійком низькорослих коренастих коней. Наш приїзд був тут, очевидно, неабиякою подією, бо всі — начальник станції і носії — скупчилися навколо нас, щоб однести наш багаж. Це було приємне, спокійне сільське місце, і я здивувався, побачивши біля виходу з платформи двох солдатів у темній військовій уніформі, які стояли, спираючись на карабіни, а коли ми проходили повз них, вони пильно нас оглянули. Кучер, маленький чоловічок з різкими, грубими рисами обличчя, вклонився серові Генрі, і за кілька хвилин ми вже швидко котили широким білим шляхом. Обабіч тяглися горбкуваті пасовиська, з-поміж густих крон дерев витикалися шпильасті дахи старовинних будинків, але за краєм цієї тихої, залитої сонцем сільської місцевості вимальовувалася, темніючи на тлі надвечірнього неба, довга похмура й нерівна лінія пустища, перериваючись де-не-де зубчастими вершинами зловісних пагорбів.

Наша лінійка повернула на бічну дорогу, і ми почали підійматися вгору звивистим путівцем, протягом століть виораним безліччю різних коліс; круті схили ліворуч і праворуч нього поросли вологим мохом і м'ясистим листовиком. Папороть-орляк, що набула кольору бронзи, і крапчасте листя ведмежини виблискували в промінні призахідного сонця. Все ще піднімаючись угору, ми проминули вузький кам'яний місток і поїхали вздовж гомінкого потоку, що, пінячись, швидко мчав поміж сірих валунів. Обидва — і путівець, і потік,— звивалися долиною, густо порослою карликовими дубами й ялинами. На кожному повороті Баскервіль скрикував від захвату, нетерпляче роззираючись довкола і вимагаючи відповіді на безліч запитань. Для його очей усе

тут здавалося прекрасним, але на мене цей краєвид, на якому явно позначилося наближення пізньої осені, навіював печаль і тугу. Жовтий килим опалого листя вкривав путівець, від руху нашої лінійки це листя злітало вгору, кружляло в повітрі й коли-не-коли опускалося нам на плечі. Торохтіння коліс ущуhalo, коли вони прокочувалися по купках гниючої рослинності — цих, як мені здавалося, сумних дарунках природи, що вона їх кидала перед екіпажем спадкоємця роду Баскервілів.

— Дивіться! — раптом вигукнув доктор Мортімер. —

Що це?

Попереду здіймався стрімкий, порослий вересом схил — крайній відріг пустища. На його вершині, різко й чітко, наче кінна статуя на п'єдесталі, виднілася темна й сувора постать солдата верхи на коні з гвинтівкою напоготові. Він спостерігав за дорогою, якою ми їхали.

— Перкінсе, що це означає? — спитав доктор Мортімер.

Наш візник напівобернувся на передку.

— З прінстаунської тюрми втік арештант, сер. Сьогодні вже третій день, як його розшукують, сторожа стежить за кожною дорогою, за кожною станцією, але поки що все марно. Орендарі тут дуже незадоволені цим, сер.

— Але ж той, хто наведе на його слід, одержить п'ять фунтів.

— Це так, сер, але шанс одержати п'ять фунтів ніщо порівняно з можливістю того, що тобі переріжуть горлянку. Адже це не якийсь там дрібний злочинець. Це такий, що заріже ні за цапову душу.

— А як його звуть?

— Селден, убивця з Ноттінг-хіл.

Я добре пам'ятав справу Селдена, бо свого часу Холмс цікавився нею внаслідок незвичайної брутальності, з якою було вчинено вбивство, і безглуздої жорстокості, що позначала всі дії убивці. Злочин Селдена був настільки звірячий, що в суддів виникли деякі сумніви щодо того, чи при здоровому він розумі, і тільки через це смертний вирок йому було замінено тюремним ув'язненням. Лінійка піднялася на горбовину, і нашим очам явився безкрай обшир пустища, поцяткованого де-не-де грубими кам'яними пірамідами й скелястими верхами. Звідти налетів холодний вітер, і нас пройняв дроз. Десь там, серед цих пустельних просторів, наче дикий звір, причаївся у своїй норі цей диявол у людській подобі, сповнений люті на весь рід людський, що викинув його із свого середовища. Не вистачало лише цього, щоб остаточно завершити тяжке враження, що склалося від безлюдного пустища, пронизливого вітру й хмурого

неба. Навіть Баскервіль замовк і щільніше загорнувся в пальто. Родючі місця залишилися позаду й нижче нас. Ми озирнулися — скісне проміння призахідного сонця перетворило струмки в золоті стрічки, зблискувало на рудуватих скибах перевернутої плугом ріллі й густому листі чагарників. Дорога, що перебігала з одного довжелезного червонясто-оливкового схилу з розкиданими по ньому величезними валунами на інший такий самий, ставала дедалі похмурішою й занедбанішою. Вряди-годи ми проїжджали повз оточені кам'яними мурами і з викладеними каменем покрівлями будинки, суворі обриси яких не пом'якшувала жодна витка рослина. Раптом перед нашими очима виникла чашоподібна западина, місцями поросла чахлими дубами й ялинами, покрученими й погнутими вітрами, що скаженіють там споконвіку. Над деревами здіймалися дві високі вузькі вежі. Наш візник показав на них батоном.

— Баскервільський замок,— сказав він.

Господар маєтку підвівся в лінійці, напружено вдивляючись уперед,— обличчя його розчервонілося, очі зблищали. За кілька хвилин ми під'їхали до головних воріт — химерної візерунчастої споруди з кованого заліза з двома побитими негодою і вкритими плямами лишайника колонами, увінчаними кабанячими головами — родовим гербом Баскервілів. Сторожка, складена з чорного граніту, майже зовсім зруйнувалася і світила голими ребрами кроков, але навпроти неї вже стояла нова напівзавершена споруда — перший плід привезеного сером Чарльзом південноафриканського золота.

В'їхавши у ворота, ми потрапили в алею, де віття старих дерев похмурим склепінням змикалося в нас над головою, а торохтіння коліс знову потонуло в шелесті листя. Баскервіль здригнувся, подивившись у темну далечінь алеї, в кінці якої, наче привид, невиразно бовванів будинок.

— Це трапилося тут? — притишеним голосом спитав він.

— Ні, ні, тисова алея по той бік будинку. Молодий спадкоємець похмуро подивився навколо.

— Не дивно, що мій дядько постійно чекав якогось лиха в такому місці,— мовив він. — Воно в кого завгодно може викликати страх. Та не мине й півроку, як я проведу сюди електрику й повішу в алеї лампочки, а біля парадного входу горітимуть винаходи Свана й Едісона по тисячі свічок кожний.

Алея вивела нас до великого газону, за яким стояв будинок. У згасаючому світлі дня я зміг розгледіти тільки його середню частину — масивну кам'яну споруду з критою галереєю. Весь її фасад усунуць повив плющ, у темній запоні якого було

то там, то там вистрижено латки для вікон або гербів. По боках центральної частини будинку височіло дві однаковісінькі старовинні вежі з численними бійницями й амбразурами. З правого й лівого боку від веж розташувалися два сучасніших відкритка з чорного граніту. Вікна з густими перечками тьмяно світилися, з високих димарів над гостроверхими дахами здіймалися чорні стовпи диму.

— Ласкаво просимо, сер Генрі! Ласкаво просимо до баскєрвільського замку!

Високий на зріст чоловік вийшов з тіні, що падала від галереї, і відчинив дверцята лінійки. В жовтавому світлі, що струменіло з дверей холу, з'явився силует жінки. Вона вийшла й допомогла чоловікові витягти наші валізи.

— Сер Генрі, ви не будете заперечувати, якщо я зразу ж поїду до себе додому?
— спитав доктор Мортімер. — Мене чекає дружина.

— Будь ласка, пообідайте з нами.

— Ні, треба їхати. Та й робота, мабуть, чекає. Я з радістю показав би вам будинок, але Беррімор буде вам кращим гідом. До побачення і не вагайтесь послати по мене вдень чи вночі, якщо я буду вам потрібний.

Торохтіння коліс завмерло у глибині алеї, ми з сером Генрі ввійшли в замок, і двері за нами важко зачинилися. Ми опинились у чудовому приміщенні — воно було величезне, з високою стелею й численними сволами з потемнілого від часу дуба. У великому старовинному каміні на залізній підставці для дров потріскували й пострілювали товсті поліняки. Змерзнувши після тривалої поїздки, ми з сером Генрі простягли руки до вогню. Потім заходилися розглядати високе вузьке вікно з кольоровими вітражами, дубові панелі, оленячі голови й герби на стінах — усе невиразне й похмуре в тьмяному світлі центрального світильника.

— Саме так я й уявляв собі все це,— мовив сер Генрі. — Хіба це не справжнє родове гніздо? Подумати тільки, що це той самий замок, в якому протягом п'яти століть жили мої предки! На саму згадку про це я відчуваю себе якось урочисто.

Сер Генрі дивився навколо, і його засмагле обличчя світилося хлопчачою радістю. Світло падало просто на нього, а на стіни лягали довгі чорні тіні й нависали над ним, наче балдахін. Беррімор розніс наш багаж по кімнатах і повернувся в нижню залу. Тепер він стояв перед нами, шанобливо схиливши голову, як і належить добре вимуштруваному слугі. Це був дуже примітний на

вигляд чоловік — високий, гарний, з квадратною чорною бородою і блідим обличчям з тонкими рисами.

— Накажете подавати обід, сер?

— Він готовий?

— За кілька хвилин, сер. Гаряча вода у ваших кімнатах. Ми з дружиною будемо щасливі, сер Генрі, залишатися у вас доти, доки ви не зробите перестановок, бо, як ви переконаєтесь, за нових умов цей будинок потребуватиме більшого штату.

— За яких нових умов?

— Я тільки хотів сказати, що сер Чарльз жив досить самотньо, і ми вдвох цілком могли його обслужити. Ви, природно, забажаєте ширшого товариства, а для цього вам потрібно буде внести зміни у ведення господарства.

— Отже, ви з дружиною маєте намір розрахуватися?

— Тільки тоді, коли вам це буде зручно, сер.

— Але ж ваші предки протягом кількох поколінь були з нами, чи не так? Мені дуже не хотілось би починати своє життя тут з того, щоб руйнувати давні сімейні зв'язки.

Мені здалося, що я помітив на блідому обличчі дворецького щось схоже на хвилювання.

— Нам з дружиною це теж непросто, сер. Але, сказати правду, сер, ми душою прихилилися до сера Чарльза, а його смерть нас просто приголомшила, і нам тяжко тут залишатися. Боюсь, ми вже не зможемо почуватися в баскервільському замку спокійно.

— Чим же ви маєте намір зайнятися?

— Думаю, сер, нам пощастить завести яку-небудь торгівлю. Сер Чарльз був настільки щедрий до нас, що тепер ми маємо для цього гроші. А зараз дозвольте, сер, провести вас у ваші кімнати.

Вгорі вздовж усіх чотирьох стін старовинної зали тяглася галерея з поручнями, на яку вели сходи з двома маршами. З цієї центральної частини на всю довжину будівлі в обидва боки йшло два коридори, куди виходили двері всіх спалень. Моя була в одному відкритку із спальнею Баскервіля і майже поряд з нею. Ці кімнати виявилися набагато сучаснішими, ніж центральна частина будинку, а світлі шпалери й велика кількість свічок якоюсь мірою пом'якшили гнітюче враження, яке справив на мене наш приїзд у баскервільський замок. Але їдальня, що прилягала до зали, являла собою темне й похмуре місце. Це була довга кімната з поперечною приступкою, що відділяла підвищення для хазяйського столу від нижчої частини їдальні, де належало сидіти челяді. В одному кінці їдальні виднілися хори для менестрелів. Над нашими головами тяглися чорні сволюки, за якими темніла закіптюжена стеля. Цілком можливо, що запалені смолоскипи, які колись тут горіли, яскравість і буйні веселощі пишних учт пом'якшували суворість цього помешкання, але зараз, коли в маленькому колі світла, що падало від однієї-єдиної лампи з абажуром, сиділо двоє одягнених у чорне джентльменів, голос мимоволі ставав тихішим, а настрої пригніченим. Довга невиразна низка предків у найрізноманітніших костюмах — починаючи від рицаря часів королеви Єлизавети і кінчаючи франтом часів Регентства — дивилася на нас зі стін і залякувала нас своїм мовчазним товариством. За столом розмова не в'язалася, і я тільки зрадив, коли обід було закінчено і ми змогли перейти покурити в цілком сучасну більярду.

— Слово честі, місце не з веселих,— сказав сер Генрі. — Думаю, до всього цього можна звикнути, але зараз я почуваю себе трохи незатишно. Не дивно, що мій дядько нервував від самотнього життя в такому будинку, як цей. Ну що ж, якщо ви не проти, то сьогодні ляжемо спати раніше, може, завтра вранці тут нам здаватиметься не так тоскно.

Перш ніж лягти в ліжко, я розсунув штори й подивився у вікно. Воно виходило на порослий травною майданчик перед парадними дверима. За шибкою стогнали й хиталися під вітром дві купи дерев. У прогалини між хмарами, що стрімко мчали по небу, проривалося проміння вже немолодого, але ще не вповні місяця. В його холодному світлі я побачив за деревами щербате пасмо скель і довгу низьку й нерівну лінію сумного вересового пустища. Я запнув штори, відчуваючи, що останнє моє враження від баскервільського замку нічим не відрізняється від усіх інших.

Проте це враження виявилось не останнім. Хоч я й стомився, та заснути не міг, перевертаючись з боку на бік і закликаючи до себе сон, який чомусь ніяк не хотів прийти. Десь далеко кожні чверть години вибивали дзиґарі, крім них ніщо не порушувало мертвої тиші, що панувала в старовинному будинку. І раптом десь посеред глибокої ночі до мого слуху долинув лункий і чіткий звук, походження якого не викликало ні найменших сумнівів. Це були ридання, приглушені й придушені схлипи жінки, серце якої розривається від нестерпного горя. Я сів на ліжку й почав

пильно прислухатися. Ридання пролунали десь недалеко, в самому будинку, я був упевнений у цьому. Я почекав ще з півгодини з до краю напруженими нервами, але нічого, крім видзвонювання дзиґарів та шереху листя плюща на стіні, більше не почув.

Розділ 7

СТЕПЛТОНІ З МЕРРІПІТ-ХАУС

Свіжий красень ранок якоюсь мірою притлумив у нашій свідомості те похмуре й безрадісне враження, яке залишилося у нас обох після першого знайомства з баскервільським замком. Коли ми з сером Генрі сиділи за сніданком, сонячне світло вже лилося у високі з перечками вікна, кидаючи на підлогу розпливчасті кольорові плями від гербів на шибках. Темна дубова панель відсвічувала в золотому промінні бронзою, і тепер навіть важко було уявити, що це та сама кімната, яка ще вчора ввечері викликала в наших душах похмурий настрій.

— Думаю, справа в нас, а не в будинку, і не треба його звинувачувати! — мовив баронет. — Ми стомилися в дорозі, перемерзли в лінійці, отож і сприйняли цю оселю в похмурому світлі. А тепер ми відпочили, відчуваємо себе добре, і ось навколо все стало ніби кращим і приємнішим.

— А проте наше вчорашнє враження було не зовсім безпідставне,— відповів я .
— Хіба вночі ви, наприклад, не чули, як хтось плакав, здається, жінка?

— Хоч як це дивно, але я таки чув щось схоже на плач, коли вже засинав. Я довго прислухався, однак нічого більше не почув, то й вирішив, що все те мені приснилося.

— А я чув плач цілком виразно і впевнений, що ридала справді жінка.

— Ми повинні негайно це з'ясувати.

Сер Генрі подзвонив і спитав Беррімора, чи не міг би той дати нам якесь пояснення з приводу того, що ми чули. Мені здалося, що бліде обличчя дворецького зблідло ще більше, коли він почув запитання свого хазяїна.

— В будинку всього дві жінки, сер Генрі,— відповів він. — Одна з них посудниця, вона спить в іншому крилі. Друга — моя дружина, і я можу запевнити вас, що вона не плакала.

Сказавши так, він нам збрехав, бо після сніданку я випадково зустрівся з місіс Беррімор у довгому коридорі, коли сонце добре світило їй в обличчя. Це була велика спокійна жінка з різкими рисами обличчя й суворо стиснутими губами. Але очі зрадили їй — вони були червоні й дивилися на мене з припухлих повік. Отже, саме вона й плакала вночі, і чоловік не міг не знати цього. Проте він пішов на ризик бути спійманим на брехні. Чому він повівся так? І чому вона гірко плакала? Авжеж, навколо цього гарного на вроду чоловіка з блідим обличчям і чорною бородою атмосфера таємничості й похмурості ставала дедалі густішою. Він перший знайшов тіло сера Чарльза, і всі обставини, що призвели старого до смерті, нам були відомі тільки з його слів. Невже в кебі на Ріджент-стріт ми бачили таки Беррімора? В усякому разі, борода в того чоловіка була така сама. Щоправда, кебмен описував його трохи нижчим на зріст, але це враження легко могло бути помилковим. Як же остаточно все з'ясувати? Передусім, очевидно, треба зустрітися з начальником поштової філії в Грімпені й дізнатися, чи було нашу телеграму, яку ми надіслали для перевірки, передано Беррімору у власні руки. І хоч яка буде відповідь, я принаймні матиму щось повідомити Шерлоку Холмсу.

Сер Генрі після сніданку мусив переглянути безліч документів, отож для прогулянки це був сприятливий час. Сама ж прогулянка виявилася приємною; пройшовши чотири милі краєм пустища, я вийшов до маленького непоказного сільця з двома більшими й вищими за інші будинками — один був корчмою, другий — оселею доктора Мортімера. Начальник поштової філії, а заодно й сільський крамар, добре пам'ятав нашу телеграму.

— Авжеж, сер,— сказав він,— я доставив телеграму містерові Беррімору достоту так, як і було вказано.

— Хто її відніс?

— Мій синаш. Джеймсе, ти відніс минулого тижня оту телеграму містерові Беррімору в баскервільський замок, еге ж?

— Так, тату, відніс.

— І віддав її йому у власні руки? — спитав я.

— Ну, в той час він був десь на горищі, тому я не зміг віддати телеграму містеру Беррімору у власні руки, а віддав її його дружині, вона обіцяла зразу ж її передати.

— Ти бачив містера Беррімора?

— Ні, сер, я ж кажу, він був на горищі.

— Якщо ти не бачив містера Беррімора, то звідки ти знаєш, що він був на горищі?

— Ну, його власна дружина повинна була б знати де він,— дразливо зауважив начальник пошти. — Хіба він не одержав телеграму? А якщо трапилась якась помилка, то нехай містер Беррімор сам скаржиться.

Розпитувати далі здавалося безглуздом, бо було цілком очевидно: незважаючи на Холмсові хитрощі, ми не дістали ніяких доказів, що Беррімор не крутився весь час у Лондоні. Та припустімо, що крутився... припустімо, що він — останній, хто бачив сера Чарльза живим,— перший вистежив нового спадкоємця, коли той повернувся в Англію. Що з цього, кінець кінцем, випливає? Чи є Беррімор знаряддям у чиїхось руках, чи у нього свої власні лихі заміри? Яку користь може він мати на меті, переслідуючи Баскервілів? Я згадав про дивне застереження, скомпоноване з передової статті в газеті «Тайме». Його це робота чи, може, витівка когось іншого, того, хто докладає зусиль протидіяти планам Беррімора? Єдино можливе пояснення цьому дав сер Генрі: якщо Баскервілів буде відлякано від їхнього родового маєтку, то подружжя Берріморів одержить постійне й зручне житло. Але таке твердження, безперечно, аж ніяк не могло пояснити ту глибоку й підступну інтригу, що немов сіткою починала обплутувати молодого баронета. Сам Холмс визнав, що в довгій низці його сенсаційних розслідувань ще ніколи не траплялося складнішої справи. Повертаючись назад похмурою безлюдною дорогою, я благав Бога, щоб мій друг якнайшвидше звільнився від усіх своїх клопотів, приїхав сюди й зняв з мене тягар відповідальності.

Раптом мої роздуми було перервано: слідом за мною хтось біг, гукаючи мене на ім'я. Я обернувся, сподіваючись побачити доктора Мортімера, але, на мій подив, мене наздоганяв якийсь незнайомиць! Це був невисокий на зріст худорлявий блондин років тридцяти — сорока, з трохи набундюченим виразом гладко виголеного обличчя з вузьким підборіддям, одягнений у сірий костюм і з солом'яним капелюхом на голові. Через плече у нього висіла бляшана коробка для збирання гербарію, в руці він тримав зелений сачок ловити метеликів.

— Пробачте мені, будь ласка, мою сміливість, докторе Вотсоне,— задихаючись, заговорив він, порівнявшись зі мною. — Тут, на пустищі, ми люди прості й не чекаємо, коли нас офіційно познайомлять. Ви, можливо, чули моє ім'я від нашого спільного друга доктора Мортімера. Я Степлтон з Мерріпіт-хаус.

— Про це саме сказали мені ваш сачок і коробка,— відповів я , — бо мені відомо, що містер Степлтон натураліст. Але звідки ви мене знаєте?

— Я сидів у Мортімера, і він показав мені на вас у вікно своєї приймальні, коли ви проходили. А оскільки нам з вами по дорозі, я вирішив наздогнати вас і представитися самому. Сподіваюсь, сер Генрі не почуває себе погано після такої подорожі?

— Ні, він абсолютно здоровий, дякую вам.

— Ми всі побоювалися, що після сумної смерті сера Чарльза новий баронет відмовиться жити тут. Було б занадто вимагати від багатой людини, щоб вона приїхала сюди й поховала себе живцем у такому ось місці, але її присутність важить для всієї нашої округи дуже багато, і доводити це вам просто немає потреби. Хотілось би думати, що ця історія не викликала у сера Генрі забобонних страхів?

— Переконаний, що таке можливо.

— Вам, звичайно, відома легенда про диявольського собаку, що переслідує рід Баскервілів?

— Я її чув.

— Це просто неймовірно, який легковірний народ тутешні селяни! Майже всі готові побожитися, що бачили на пустищі цю істоту. — Степлтон говорив з посмішкою, але в його очах я читав, що він сприймає все значно серйозніше. — Ця легенда цілком оволоділа уявою сера Чарльза, і я не маю сумніву, що саме вона призвела до трагічного кінця.

— Але яким чином?

— Нерви в нього були настільки напружені, що поява будь-якого собаки могла виявитися фатальною для його хворого серця. Мені здається, того вечора сер Чарльз справді побачив у тисовій алеї щось подібне. Я весь час боявся якого-небудь нещастя, бо дуже любив старого і знав, що серце в нього немічне.

— Звідки ви це знали?

— Так мені сказав мій друг Мортімер.

— Отже, на вашу думку, якийсь собака кинувся на сера Чарльза і внаслідок цього він помер від страху?

— Ви маєте краще пояснення?

— Я ще не дійшов певного висновку.

— А містер Шерлок Холмс?

Від цих слів мені на мить перейняло подих, але, глянувши на спокійне обличчя і прямий погляд співрозмовника, я зрозумів, що він зовсім не мав наміру здивувати мене.

— Докторе Вотсоне, зайвим було б удавати, ніби ми вас не знаємо,— сказав він.
— Публікації про вашого детектива досягли й наших місць, і ви, прославляючи його, самі не могли не зробитися відомим. Назвавши ваше ім'я, Мортімер не зміг заперечити, що ви — саме той доктор Вотсон. А оскільки ви тут, з цього випливає, що сам містер Шерлок Холмс цікавиться цією справою, і мені, природно, хотілось би знати, якої він думки про все це.

— Боюсь, не можу відповісти на таке запитання.

— Тоді дозвольте спитати, чи не збирається він зробити нам честь і особисто прибути сюди?

— Зараз він не має можливості покинути Лондон. У нього інші справи, які вимагають уваги.

— Який жаль! Він міг би пролити світло на те, що є таким темним для нас. Але ж ви також провадите розслідування, і якщо я хоч якоюсь мірою можу стати вам у пригоді, то прошу вас — я до ваших послуг. Якби ви хоч трохи натякнули про природу ваших підозрінь чи про те, як ви збираєтеся розслідувати цей випадок, я, можливо, міг би навіть зараз допомогти вам або дати пораду.

— Запевняю вас, я тут просто в гостях у мого друга сера Генрі і ніяка допомога мені не потрібна.

— Чудово! — вигукнув Степлтон. — Ви чините абсолютно правильно, поводячись розважливо й обережно. І дорікнули мені цілком справедливо, бо, відчую, моє втручання важко виправдати, а тому обіцяю вам надалі не згадувати про цю справу.

Ми підійшли до того місця, де від дороги починалася вузька, поросла травною стежка і, в'юнячись, зникала в пустищі. Праворуч височів крутобокий, з розкиданими по схилу валунами пагорб, на якому за давніх часів була каменярня і видобувався граніт. Той бік пагорба, що був перед нашими очима, являв собою темну скелю, в нішах якої росла папороть і ожина. Десь іздалеку з-за невисокого пасма плив сірий дим.

— Звідси цією стежкою недалеко й до Мерріпіт-хаус,—мовив Степлтон. — Може, ви знайдете якусь годину, щоб я мав приємність познайомити вас із своєю сестрою?

В першу мить я подумав, що мені слід бути біля сера Генрі. А далі згадав про купу паперів, що ними було захаращено його робочий стіл. Допомогти розібратися з ними я, безперечно, не можу. Та й Холмс настійно радив мені вивчати сусідів на пустищі. Отож я прийняв запрошення Степлтона, і ми разом повернули на стежку.

— Дивовижне це місце — пустище,— мовив він, обводячи поглядом нерівну лінію невисоких безлісних пагорбів, схожих на довгі зелені хвилі, зубчасті гранітні вершини яких застигли фантастичною піною. — Пустище ніколи не набридає. І не можна не думати, скільки ще в ньому приховується таємниць. Адже воно таке величезне, таке пустельне й таке загадкове!

— Отже, ви добре його знаєте?

— Я в цих місцях тільки два роки. Старожили назвали б мене новачком. Ми переїхали сюди невдовзі після того, як тут оселився сер Чарльз. Але мої

уподобання мали той наслідок, що я дослідив тут геть усе, і, смію думати, тепер ніхто не знає пустища краще за мене.

— А хіба це так важко?

— Дуже важко. Ну, наприклад, ось ця рівнина з чудернацькими горбами, що тягнеться на північ. Чи ви бачите в ній що-небудь незвичайне?

— Вона — неповторне місце, де можна скакати чвалом.

— Тільки так ви й повинні були подумати, а тим часом ця помилка вже кільком коштувала життя. Бачите, скільки там яскраво-зелених плям?

— Бачу, в тих місцях ґрунт, мабуть, родючіший.

Степлтон розсміявся.

— Це величезна Грімпенська трясовина,— сказав він. — Там один необережний крок для людини чи тварини означає смерть. Тільки вчора я бачив, як туди забрів чийсь поні.

Назад він не повернувся. Його голова ще довго пнулася вгору, але кінець кінцем трясовина її засмоктала. Там навіть у суху погоду небезпечно ходити, а після осінніх дощів, як тепер, то страшне місце. А проте я можу пробратися аж у серце цієї трясовини й повернутися назад живим. Боже мій, ще один нещасний поні!

У зеленій осоці борсалось й підкидалось щось коричневе. Потім угору судорожно скинулась довга шия, і над пустищем розлігся жахливий крик. Я аж похолов, але в мого супутника нерви виявилися міцнішими, ніж у мене.

— Усе, кінець! — сказав він. — Засмоктало. Двоє за два дні, а скільки, мабуть, їх загинуло ще, бо вони як унадяться туди в суху погоду, то ходять і в дощову, поки не вскочать у пастку. Еге ж, погане це місце — Грімпенська трясовина.

— І ви кажете, що можете пройти туди?

— Так, там є одна-дві стежки, якими дуже вправна людина може скористатися.

— Але навіщо вам ходити в таке жахливе місце?

— А бачите ген оті пагорби? То справжні островці посеред непрохідної трясовини, що протягом багатьох літ утворилася навколо них. Ось де рідкісні рослини й метелики, якщо вистачить кмітливості добратися туди.

— Що ж, коли-небудь спробую щастя.

Степлтон здивовано втупився в мене.

— Заради Бога, викиньте цю думку з голови! — заперечив він. — Я не хочу бути винним у вашій загибелі. Запевняю вас, ви не матимете ні найменшого шансу повернутися назад живим. Я сам можу ходити туди тільки тому, що пам'ятаю безліч ледь помітних прикмет.

— Ого! — вигукнув я. — Що це?

Тихе, протяжливе й неймовірно тоскне виття розляглося над пустищем. Воно ніби повисло в повітрі, проте визначити, звідки воно линуло, було неможливо. З глухого гарчання воно перетворилося на хрипке ревіння, а тоді знову перейшло в сумний, щемливий стогін. Степлтон якось допитливо глянув на мене.

— Дивне місце пустище! — мовив він.

— Але що це таке?

— Селяни кажуть, що це виє собака Баскервілів, коли шукає здобич. Я вже чув його двічі чи тричі, але ніколи він не вив так голосно.

З холодком страху в серці я окинув поглядом широку рівнину, що підіймалася до обрію й була всяяна зеленими плямами осоки. Ні найменшого руху на всьому величезному просторі, тільки два круки різко каркали позад нас, сидячи на скелястій вершині пагорба.

— Ви ж освічена людина. Хіба ви вірите в подібні дурниці! — сказав я. — Що, на вашу думку, може бути причиною цього дивного виття?

— Болота іноді видають химерні звуки. Чи то твань осідає, чи то вода прибуває, чи то відбувається ще щось.

— Ні, ні, це був голос живої істоти.

— Може, й так. Вам ніколи не доводилося чути, як кричить болотний бугай?

— Ні, не доводилось.

— Це дуже рідкісний птах, в Англії він тепер практично вимер, але в цьому пустищі все можливо. Так, я нітрохи не здивувався б, якби дізнався, що зараз ми чули крик останнього бугая.

— Ніколи в житті не чув таких надприродних, незрозумілих звуків.

— Що й казати, страшна місцина. Подивіться-но ось на той схил. Як ви гадаєте, що то таке?

Стрімкий схил пагорба було вкрито круглими сірими кам'яними кільцями, я нарахував їх не менше двадцяти.

— Справді, що то таке? Загородки для овець?

— Ні, то оселі наших шановних предків. Доісторична людина густо населяла це пустище, а оскільки після неї ніхто тут не жив, то все залишилося таким, яким вона його покинула. Ото її хорони без покрівель. Ви можете побачити навіть вогнище й ложе, якщо вам буде цікаво піти туди й подивитися на ті оселі.

— Та ж це справжнє місто. А коли в ньому жили?

— Неолітична людина — точний вік невідомий.

— А що робила ця людина?

— Пасла худобу на цих схилах, а коли бронзовий меч почав витісняти кам'яну сокиру, навчилася видобувати олово. Подивіться-но на отой величезний рів на

пагорбі навпроти нас. То сліди її діяльності. Авжеж, докторе Вотсоне, ви знайдете на цьому пустищі чимало дивовижних речей. О, пробачте, це, мабуть, Cyclopides!

Повз нас пролетіла чи то якась комаха, чи то нічний метелик, і Степлтон, миттю рвонувши з місця, щодуху кинувся за ним. Метелик, що мене дуже стривожило, летів просто до трясовини, але мій новий знайомий, стрибаючи з купини на купину, гнався слідом і розмахував своїм зеленим сачком. Сірий одяг і рвучкий зигзагуватий біг робили його самого чимось схожим на величезного метелика. Я стояв на місці й спостерігав за ним із змішаним почуттям захвату від його спритності і страху, щоб він не оступився на зрадливій трясовині, коли раптом почув звук кроків і, обернувшись, побачив на стежці недалеко від себе якусь жінку. Вона з'явилася з того боку, де підіймався султан диму, вказуючи на місцезнаходження Мерріпіт-хаус,— западина на пустищі до часу ховала її, поки вона не підійшла зовсім близько.

Я не мав сумніву, що це й є та сама міс Степлтон, про яку мені вже довелося почути,— адже навряд чи на пустищі могло бути багато інших леді,— і про яку, я це пам'ятав, хтось казав, що вона красуня. Жінка, яка наближалася до мене, вражала вродою, і врода її була з тих, що зустрічаються надзвичайно рідко. Більшого контрасту між братом і сестрою просто не могло існувати, бо Степлтон був якийсь безбарвний, мав світле волосся й сірі очі, вона ж була темніша за всіх тих брюнєток, яких мені траплялося бачити в Англії, а ще струнка, елегантна й висока на зріст. Гордовиті, тонкі риси обличчя були такі правильні, що воно могло б здатися холодним, якби не чутливий рот і гострий погляд прекрасних темних очей. Бачити на безлюдній стежині в пустищі жінку з ідеальною фігурою і у вишуканій сукні було справді дивно. Коли я обернувся, її очі дивилися на брата, потім вона прискорила ходу, прямуючи до мене. Я підняв капелюха й хотів уже був пояснити, хто я такий і чому тут, але її слова спрямували всі мої думки в зовсім інший бік.

— Повертайтеся! — сказала вона. — Негайно повертайтеся в Лондон!

Нічого не розуміючи, я по-дурному втупився в неї. Блиснувши на мене очима, вона нетерпляче тупнула ногою.

— А чого я маю повертатися? — спитав я.

— Цього я не можу вам пояснити. — Вона говорила тихо, швидко, якимось дивно шелелявлячи. — Ради Бога, послухайтесь моєї поради. Повертайтеся назад, і хай більше ніколи ваша нога не ступить сюди.

— Але ж я тільки що приїхав.

— Господи! — вигукнула вона. — Невже ви не розумієте, що вам бажають добра? Повертайтеся в Лондон! Сьогодні ж увечері! За всяку ціну тікайте з цих місць! Ц-с-с! Мій брат іде! Ні слова про те, що я вам сказала. Будь ласка, чи не могли б ви дістати мені оту орхідею, отам у хвосняку. Тут у нас на пустищі багато орхідей, хоч ви, звичайно, запізнилися, щоб побачити всю красу цих місць.

Степлтон облишив ганятися за метеликом і підійшов до нас, розпашілий і задиханий.

— Привіт, Беріл! — сказав він, і мені здалося, що його привітання не зовсім сердечне.

— Ти дуже розгарячився, Джеку.

— Так, ганявся за Cyclopides'ом. Це рідкісний метелик, а пізно восени на нього взагалі важко натрапити. Шкода, що я його не впіймав! — Він говорив байдужим, безтурботним тоном, але його маленькі сірі очиці весь час перебігали з сестри на мене й назад.

— Ви вже, бачу, встигли познайомитися.

— Так, я казала серу Генрі, що він трохи запізнився, щоб побачити справжню красу цього пустища.

— Що? Як ти гадаєш, хто перед тобою?

— Я впевнена, що це сер Генрі Баскервіль.

— Ні, ні,— заперечив я. — Я не дворянин і титул «сер» не для мене, але я друг Генрі Баскервіля. І звуть мене доктор Вотсон.

Краска досади розлилася по її виразному обличчю.

— Що ж, ми говорили, маючи на увазі різні речі,— сказала вона.

— Ну, в тебе було не надто багато часу для розмови,— зауважив Степлтон, так само допитливо дивлячись на сестру.

— Я розмовляла з доктором Вотсоном як з хазяїном замку, а він лише його гість,— вела вона далі. — А через це йому байдуже, рано зараз чи пізно цвісти орхідеям. Але ж ви не відмовитеся завітати до Мерріпіт-хаус, чи не так?

Після короткої прогулянки ми опинилися біля похмурого будинку, що, очевидно, в кращі часи правив якомусь скотареві за оселю, а потім був перероблений на сучасне житло. Його оточував садок, але дерева в ньому, як і скрізь на пустищі, були чахлі й низькорослі, і вся місцина справляла сумне й жалюгідне враження. Дивний на вигляд худий і зморшкуватий старий слуга в поруділому сюртуці, який відчинив нам двері, цілком пасував до цього будинку. Проте кімнати були великі й гарно вмебльовані, в чому, на мою думку, позначився смак господині. Дивлячись у вікно на безмежне, всіяне гранітними валунами пустище, яке одноманітно тяглося аж до найдальшого обрію, я не міг не дивуватися і не питати себе, що ж змусило цього високоосвіченого чоловіка і його красуню сестру жити в такій глушині.

— Дивне ми вибрали місце, еге ж? — сказав Степлтон, ніби відповідаючи на моє запитання. — А проте відчуваємо себе щасливими, правда ж, Беріл?

— Цілком щасливими,— відповіла Беріл, але її слова прозвучали якось непереконливо.

— Я працював у школі на Півночі,— сказав Степлтон. — І хоч для людини з моїм темпераментом така робота виявилася нудною й нецікавою та в ній для мене багато важила можливість спілкуватися з молоддю, передавати їй щось від самого себе, від своїх ідеалів, допомагати формуватися молодим умам. Але доля повернулася до нас щербатим боком. У школі спалахнула якась епідемія, і троє хлопців померло. Ми так ніколи й не оговталися від цього удару, а чимала частина мого капіталу безповоротно пропала. І все ж, якби не втрата прекрасної дружби з хлопчиками, я тільки порадив би з свого нещастя, бо, маючи непереборну пристрасть до ботаніки й зоології, знайшов тут безмежне поле для роботи, а моя сестра любить природу не менше від мене. Ви самі, докторе Вотсоне, накликали на свою голову цю сповідь виразом свого обличчя, коли оглядали пустище у вікно.

— Так, мені справді спало на думку, що тут, мабуть, буває трохи нудно — не стільки вам, скільки вашій сестрі.

— Ні, ні, я ніколи не нудую,— швидко відповіла Беріл.

— У нас багато книжок, ми не цураємося науки, маємо цікавих сусідів. Доктор Мортімер — дуже освічена людина в своїй галузі. Бідолашний сер Чарльз теж був чудовим співрозмовником. Ми часто з ним зустрічалися, і тепер нам його страшенно не вистачає. Як на вашу думку, чи не буду я занадто набридливий, якщо сьогодні по обіді завітаю до сера Генрі й познайомлюся з ним?

— Я впевнений, що він буде надзвичайно радий.

— Тоді, будь ласка, скажіть йому про мої наміри. Можливо, нам хоч трохи вдасться урізноманітнити його життя, поки він звикне до свого нового середовища. Прошу вас, докторе Вотсоне, ходімо нагору, я покажу вам свою колекцію *Lepidoptera*. Смію гадати — це найповніша колекція в усій Південно-Західній Англії. А на той час, коли ви закінчите її оглядати, буде майже готовий і ленч.

Проте мені нетерпеливися повернутися до свого підопічного. Сумовитість пустища, загибель нещасного поні, таємниче виття, що якимось чином пов'язувалося з похмурою легендою роду Баскервілів,— усе це робило мої думки досить невеселими. А далі до моїх більш чи менш невиразних вражень додалося чітке й недвозначне застереження міс Степлтон, висловлене з такою палкою щирістю, що я просто не міг не повірити: на це є серйозні й глибокі причини. Я відмовився від наполегливих запрошень залишитися на ленч і відразу ж вирушив у зворотну подорож тією самою порослою травною стежкою, якою прийшов до Мерріпіт-хаус.

Проте, здається, крім цього шляху існував ще один, коротший, яким користувалися ті, хто його знав, не встиг я вийти на дорогу, як із здивуванням побачив міс Степлтон, яка сиділа під скелею край стежки. Її прекрасне обличчя розчервонілося від швидкої ходи, а руку вона притискала до серця.

— Я весь час бігла, щоб випередити вас, докторе Вотсоне,— сказала вона. — Навіть капелюшка не встигла надіти. Мені не слід затримуватися, бо брат може помітити, що мене немає. Я дуже хочу попросити у вас пробачення за ту дурну помилку, якої припустилася, вирішивши, що ви й є сер Генрі. Прошу вас, забудьте все, що я вам сказала, бо воно аж ніяк вас не обходить.

— Але я не можу забути ваших слів, міс Степлтон,— відповів я. — Сер Генрі — мій друг, і його благополучність неабияк мене стосується. Скажіть мені, чому ви так наполягали, щоб сер Генрі повернувся в Лондон?

— Жіноча примха, докторе Вотсоне. Коли ви познайомитесь зі мною ближче, то зрозумієте, що я не завжди можу пояснити свої слова або вчинки.

— Ні, ні! Я пам'ятаю, який схвилюваний був у вас голос. Пам'ятаю вираз ваших очей. Міс Степлтон, будьте відверті зі мною, дуже вас прошу, бо, відколи я тут, мене, я це відчуваю, весь час ніби оточують якісь привиди. Життя стало схожим на оцю велику, з безліччю зелених латочок, Грімпенську трясовину, в яку людина може провалитися з головою, і ніхто не знайде, куди вона поділася. Поясніть мені, на що ви натякали, і я обіцяю передати ваше застереження серу Генрі.

По обличчю міс Степлтон на мить промайнула тінь вагання, але погляд її, коли вона мені відповідала, знову зробився твердим.

— Ви надаєте моїм словам, докторе Вотсоне, надто великого значення,— сказала вона. — Смерть сера Чарльза нас з братом просто приголомшила. Ми знали його дуже близько, бо він любив прогулюватися цією ось стежкою до нашого будинку. Прокляття, що тяжить над родом Баскервілів, страшенно гнітило сера Чарльза, і коли трапилася трагедія, я, природно, зрозуміла, що для страхів, про які він говорив, повинен бути якийсь ґрунт. А тому тепер, коли тут оселився ще один член цього роду, я вважаю, що його треба попередити про ту небезпеку, яка на нього чигає. Оце й усе, що я хотіла йому сказати.

— Але ж у чому полягає ця небезпека?

— Ви знаєте легенду про собаку?

— Я не вірю подібним дурницям!

— А я вірю. Якщо ви маєте якийсь вплив на сера Генрі, заберіть його звідси, бо це місце завжди було фатальним для його роду. Світ широкий. Чому сер Генрі хоче жити там, де небезпечно?

— Та саме тому, що небезпечно. Така вже у сера Генрі вдача. Боюсь, якщо ви не повідомите чогось більш певного, мені не вдасться наполягти на тому, щоб він виїхав звідси.

— Нічого більш певного я сказати не можу, бо нічого певного просто не знаю.

— Дозвольте поставити вам ще одне запитання, міс Степлтон. Якщо це все, що ви хотіли сказати, заговоривши до мене, то чому ви не хотіли, щоб вас почув ваш брат? Адже

у ваших словах не було нічого такого, що могло б вашому брату чи комусь іншому не сподобатись.

— Мій брат дуже хоче, щоб у баскервільському замку хто-небудь жив, бо вважає, що це буде добре для бідного місцевого люду. І дуже розсердився б, якби дізнався, що я намагаюся змусити сера Генрі поїхати звідси. Я свій обов'язок виконала і нічого більше говорити не буду. Мені треба йти, бо брат помітить мою відсутність і запідозрить, що я розмовляла з вами. До побачення!

Вона повернулась і за кілька хвилин зникла серед валунів, а я з душею, сповненою невиразних страхів, подався до баскервільського замку.

Розділ 8

ПЕРШИЙ ЗВІТ ДОКТОРА ВОТСОНА

Починаючи від цього дня я викладатиму перебіг подій, переписуючи свої власні листи до містера Шерлока Холмса, які лежать переді мною на столі. За винятком одного аркушика всі вони збереглися й передають мої переживання й підозри значно точніше, ніж я міг би це зробити, покладаючись тільки на свою пам'ять, яка й досі добре зберігає ті трагічні події.

«Замок Баскервіль, 13 жовтня

Любий Холмсе!

З моїх попередніх листів і телеграм вам відомо геть усе, що трапилося в цьому найзабутішому Богом закутку світу. Що довше тут живеш, то дедалі більше душу

огортає такий дух цього пустища, його безкраїсть і похмура чарівливість. Коли опиняєшся десь далеко в його глибині, всі ознаки сучасної Англії зникають і ти починаєш бачити навколо сліди життя та діяльності доісторичних людей. Під час прогулянки повсюди натрапляєш на оселі цього забутого народу, на його могили й величезні кам'яні моноліти, які, так вважається, позначають місця, де були його капища. Дивлячись на хатини цих людей, складені з сірого каміння й розкидані по схилах спотворених рубцями горбів, забуваєш про часи, за яких живеш, і якби мені раптом довелося побачити одягнуту в шкури волосату людину, що вилазить з низьких дверей і накладає на тятину лука стрілу з крем'яним наконечником, я, мабуть, відчув би, що її присутність тут більш природна, ніж моя. Дивина ж полягає в тому, що ці люди жили так густо в місцевості, де ґрунт завжди, мабуть, був украй неродючим. Я не археолог, але розумію, що те плем'я не відзначалося войовничістю, навпаки, на нього робили набіги інші, а тому воно мусило задовольнятися тим, що нікому більше не було потрібне.

Та все це, звичайно, аж ніяк не стосується завдання, з яким ви послали мене сюди, і навряд чи цікаво такій винятково практичній людині, як ви. Я й досі пам'ятаю вашу цілковиту байдужість до питання про те, що навколо чого обертається: чи то Сонце навколо Землі, чи то Земля навколо Сонця. Отож дозвольте мені повернутися до фактів, що стосуються сера Генрі Баскервіля.

Якщо ви протягом останніх кількох днів не одержували від мене ніяких відомостей, то лише тому, що до сьогодні не було нічого вартого уваги. Але потім трапилася одна дивовижна подія, про яку я розповім трохи згодом. А зараз, перш за все, я повинен ознайомити вас з деякими обставинами, характерними для ситуації в цілому.

Одна з цих обставин — про неї я майже не згадував у попередніх листах,— це злочинець, який утік з в'язниці й ховається десь на пустищі. Тепер є всі підстави вважати, що він звідси пішов, від чого мешканці самотніх ферм відчували неабияку полегкість. Минуло вже два тижні, відколи він утік, і протягом цього часу ніхто його не бачив і ніхто про нього не чув. Просто неймовірно, щоб людина могла протриматися в пустищі весь цей час. Звичайно, немає нічого легшого, як сховатися там. Будь-яка з тих кам'яних хатин могла б правити йому за притулок. Але їжі в пустищі ніякісінької, хіба що він впіймав і зарізав якусь із овець, що там пасуться. Тому ми вважаємо, що злочинець зовсім пішов з цих місць і, як наслідок, люди на далеких фермах можуть спати спокійно.

Нас, здорових, міцних чоловіків у баскервільському замку аж четверо, і в разі чого ми змогли б добре про себе подбати, але мушу вам зізнатися, що я переживав тяжкі хвилини, коли думав про Степлтонів. Вони не мають сусідів, а тому їм ніхто не прийшов би на допомогу. Одна дівчина-служниця, старий слуга, сестра і брат — а він не надто великий силач,— оце й усі мешканці Мерріпіт-хаус. Вони були б безпорадними в руках такого відчайдуха, як той злочинець із прінстаунської в'язниці, якби він вдерся до них у будинок. Ми з сером Генрі дуже турбувалися за

них і навіть запропонували, щоб конюх Перкінс ночував у Мерріпіт-хаус, але Степлтон навіть не схотів про це й слухати.

Річ у тому, що наш друг баронет починає виявляти неабияку зацікавленість нашою прекрасною сусідкою. Та це й не дивно, бо він людина діяльна, енергійна і страшенно нудиться в цій глушині, а вона — чарівна й гарнюща на вроду жінка. В ній відчувається якась пристрасність і екзотичність, що є прямою протилежністю її холодному й стриманому брату. Проте в ньому також відчувається прихований вогонь. Він, безперечно, має відчутний вплив на сестру, бо мені довелося побачити, як вона під час розмови раз у раз поглядає на брата, неначе шукаючи схвалення своїм словам. На мою думку, він ставиться до неї добре. Такий, як у нього, сухий полиск в очах і міцно стулені тонкі губи часто свідчать про самовпевнену і, можливо, сувору вдачу. Вам було б цікаво взятися за вивчення цього натураліста.

Він був з візитом до замку Баскервілів того ж дня, а наступного ранку повів нас із сером Генрі показати те місце, де нібито відбулася подія, з якої народилася легенда про нечестивого Гуго. Пройшовши кілька миль у глиб пустища, ми опинилися в такому закутку, з самого лиховісного вигляду якого стає зрозуміло, чому виник подібний переказ. Між щербатих скель нашим очам відкрився вузький видолинок, що вів на порослу травою галяву, поцятковану плямами білої осоки. Посередині височіло два величезних камені з гострими покритими верхівками — вони скидалися на велетенські гнилі ікла якогось страхітливого звіра. Це місце точно відповідало тій сцені, на якій відбулася давня трагедія. Сер Генрі з великою цікавістю роздивлявся на всі боки й не переставав розпитувати Степлтона, чи той справді вірить у можливість втручання надприродних сил у людські справи. Тон він узяв безтурботний, але було зрозуміло, що до розмови сер Генрі ставиться по-справжньому серйозно. Степлтон відповідав стримано, але не важко було, помітити, що каже він менше, ніж міг би, і не висловлює свою думку до кінця лише тому, що щадить баронетові почуття. Він розповів нам про кілька схожих випадків, коли родини зазнавали на собі якогось зловорожого впливу, і у нас створилося враження, що він, так само як інші, вірить легенді про собаку Баскервілів.

По дорозі назад ми зайшли на ленч в Мерріпіт-хаус, отоді-то сер Генрі познайомився з міс Степлтон. Він, здається, неабияк захопився нею з першого ж погляду, і я дуже помилюся, якщо скажу, що почуття це не взаємне. Коли ми йшли додому, сер Генрі раз у раз заводив про неї мову, і відтоді майже не минає дня, щоб ми хоч ненадовго не зустрілися з братом і сестрою. Сьогодні вони в нас обідають, а вже ведеться розмова про візит до них наступного тижня. Здавалось би, кращого чоловіка для своєї сестри Степлтон не може й бажати, а проте я не раз помічав на його обличчі вираз крайнього незадоволення, коли сер Генрі приділяє їй увагу. Степлтон, безперечно, любить сестру, його життя без неї буде самотнім, але з його боку було б вершиною егоїзму перешкодити їй зробити таку блискучу партію. І все ж я впевнений: Степлтон не хоче, щоб їхня дружба переросла в кохання, і я вже неодноразово мав можливість переконатися, що він постійно намагається не дати їм залишитися тет-а-тет. До речі, вашу вказівку не

дозволяти серові Генрі виходити з дому самому мені буде виконувати складніше, якщо до всіх інших наших труднощів додається ще й любовна ситуація. Моя присутність швидко перестане бути бажаною тут, якщо я надто неухильно дотримуватимуся вашої вказівки.

Днями, точніше в четвер, у нас на ленчі був доктор Мортімер. Він робив розкопки могили в Довгій Западині й знайшов там череп доісторичної людини, і це сповнює його великою радістю. Другого такого щирого ентузіаста, як він, не знайти. Після ленчу прийшли Степлтони, і предобрий доктор на прохання сера Генрі повів нас усіх у тисову алею показати, як усе там трапилося тієї фатальної ночі. Ця тисова алея виявилася довгою й похмурою, тягнеться вона між двох високих стін підрізаних дерев, а обабіч доріжки вузькою смужкою росте трава. В дальньому її кінці стоїть стара напівзруйнована альтанка. На півдорозі до неї є хвіртка, що веде на пустище, біля якої сер Чарльз струшував попіл з сигари. Хвіртка ця дерев'яна, пофарбована білою фарбою, із засувкою. За хвірткою простяглося безкрає пустище. Я згадав про вашу теорію і спробував, застосувавши її, уявити, що саме тут відбулося. Стоячи біля хвіртки, старий джентльмен раптом побачив, як до нього з боку пустища щось наближається, і це «щось» так його налякало, аж він, утративши голову, кинувся тікати, і біг доти, поки не впав мертвий від самого жаху й виснаження. Він тікав довгою, темною, схожою на тунель алеєю. Але від чого? Від якоїсь вівчарки з пустища? Чи від примарного гончака — величезного, чорного й мовчазного? І чи не обійшлося в цій справі без участі людини? А блідий, насторожений Беррімор — може, йому відомо більше, ніж він вважає за потрібне говорити? Суцільний туман і непевність, проте за всім цим невідступною темною тінню стоїть злочин.

Відколи я писав вам востаннє, я познайомився ще з одним сусідом. Його звуть містер Френкленд, він з лефтерського замку і живе від нас за чотири милі на південь. Це літній чоловік, червоновидий, сивий і дратівливий. Його пристрасть — британські закони, на різні позови він угатив усі свої статки. Він позивається заради задоволення позиватися і однаково готовий бути і позивачем, і відповідачем, отож і не дивно, що для нього такі розваги виявляються надто дорогими. То він заборонить проїжджати й проходити через його володіння й чинить відчайдушний опір парафії, яка домагається у нього скасування цієї заборони. То власними руками зірве чию-небудь хвіртку й оголосить, що там споконвіку була дорога, підштовхуючи в такий спосіб хазяїна подати на нього в суд за порушення меж чужого землеволодіння. Він досконало знає маноріальне й общинне право, застосовуючи свої знання іноді на користь сусіднього села Фернворсі, іноді йому на шкоду, отож його то урочисто носять на руках вулицями, то піддають символічному спаленню — залежно від його останнього подвигу. Подейкують, ніби зараз у містера Френкленда на руках аж сім судових процесів, які, очевидно, проковтнуть залишки його статків і вирвуть у нього жало — отож у майбутньому він буде зовсім нешкідливий. Якщо не брати до уваги його захоплення судовими справами, то в усіх інших відношеннях він здається м'якою, доброзичливою людиною, і я згадую про нього тільки тому, що ви наполягали, щоб я описав вам усіх, хто нас оточує. Останнім часом він знайшов собі досить

дивне заняття: будучи астрономом-аматором і маючи чудову підзорну трубу, він цілими днями лежить на даху свого будинку і з краю в край оглядає пустище, бо сподівається виявити втікача-злочинця. Якби містер Френкленд усе своє завзяття спрямував тільки на це, все було б добре, але ходять чутки, ніби він має намір вчинити позов на доктора Мортімера, бо той викопав з могили в Довгій Западині череп неолітичної людини, не діставши на те згоди найближчих родичів покійного. Авжеж, містер Френкленд докладає чималих зусиль, щоб позбавити наше життя одноманітності, вносячи в нього трохи комізму саме там, де він украй потрібний.

А тепер, повідомивши вас про все, що стосується втікача-злочинця, Степлтонів, доктора Мортімера й Френкленда з лефтерського замку, я зупинюся, на мій погляд, на найбільш важливому і розповім ще трохи про Берріморів, зокрема про дивовижну подію, що трапилася минулої ночі.

Найперше почну з телеграми, яку ви надіслали з Лондона, щоб перевірити, чи справді Беррімор того дня був тут. Ви вже знаєте про мою розмову з поштмейстером, з якої видно, що наша перевірка виявилася нічого не вартою і що ми не дістали ніяких доказів стосовно того, був Беррімор у Лондоні чи залишався в баскєрвільському замку. Я розповів серові Генрі про цю нашу невдачу, і він з властивою йому прямодушністю негайно викликав Беррімора й спитав його, чи той одержав телеграму. Беррімор відповів, що одержав.

— Хлопець віддав її вам у власні руки? — спитав сер Генрі.

Беррімор здивувався й на хвилину замислився.

— Ні,— відповів він. — Я тоді був на горищі, і телеграму мені принесла моя дружина.

— А відповідь ви написали самі?

— Ні, я сказав дружині, яку відповідь дати, вона спустилася вниз і написала.

Ввечері Беррімор з власної волі повернувся до цієї теми.

— Сер Генрі, я не зовсім зрозумів, чому ви розпитували мене сьогодні вранці про телеграму,— сказав він. — Сподіваюсь, це не означає, що я зробив щось не так і втратив вашу

довіру?

Сер Генрі був змушений запевнити Беррімора, що все гаразд, і, щоб заспокоїти його, подарував йому чималу частину свого старого гардероба, бо з Лондона вже прибули всі зроблені там покупки.

Мене цікавить місіс Беррімор. Це дебела, здорова жінка, очевидно, з пуританськими нахилами, дуже обмежена і надзвичайно шаноблива. Важко навіть уявити більш незворушну особу. А проте я вже писав вам, що першої ж ночі, проведеної тут, чув, як гірко вона ридала, і відтоді я не раз помічав на її обличчі сліди сліз. Якесь велике горе крає їй серце. Іноді в мене виникає думка, що її мучать докори нечистого сумління, іноді я починаю підозрювати Беррімора в тому, що він — хатній тиран. Я завжди відчував, що у вдачі цього чоловіка є щось своєрідне, сумнівне, а події минулої ночі ще дужче посилили мої підозри.

Втім, сама по собі ця пригода може видатися дрібною. Ви, звичайно, знаєте, що сон у мене не дуже міцний, а тепер, відколи почав пильнувати в баскєрвільському замку, я сплю ще чуткіше. Минулої ночі, близько другої години, мене розбудили скрадливі кроки біля моєї кімнати. Я встав, відчинив двері й визирнув. Коридором повзла чиясь довга чорна тінь. Вона падала від чоловіка, який ішов майже нечутно. Він був у спідній сорочці, штанях і босий. Я бачив тільки його обриси, але зріст чоловіка підказав мені, що це Беррімор. Він просувався вперед дуже повільно й обережно, в усіх його рухах було щось невимовно злодійкувате й злочинне.

Я вже розповідав вам, що коридор закінчується галереєю, яка тягнеться всередині зали вздовж її стін, і потім продовжується далі по другий бік цієї зали. Я почекав, поки Беррімор зникне в мене з очей, а тоді пішов слідом за ним. Коли я вийшов на галерею, Беррімор був уже в дальньому кінці другого коридора, того, що за залом, і з мерехтіння світла крізь відчинені двері я зрозумів, що він увійшов до однієї з кімнат. У тій половині будинку ніхто не живе, в кімнатах немає меблів, а через це поведінка Беррімора здавалася ще загадковішою. Світло в кімнаті горіло рівно — Беррімор, мабуть, завмер на одному місці. Тихо, як тільки міг, я прокрався вздовж коридора й зазирнув з-за одвірка в кімнату.

Беррімор стояв, причаївшись біля вікна, й тримав свічку біля шибки. Я бачив його обличчя у напівпрофіль, воно немов закам'яніло в чеканні, очі невідривно дивилися в чорну темряву пустища. Кілька хвилин він напружено за чимось спостерігав. Потім тяжко зітхнув і нетерпляче загасив свічку. Я негайно повернувся в свою кімнату, і майже відразу ж за дверима пролунали скрадливі кроки — це Беррімор ішов назад. Через тривалий час після того, як я знову поринув у сторожкий сон, я почув, що десь у замку повернувся ключ, але з якого боку долинув цей звук, визначити було неможливо. Я не уявляю, що все це означає, але в цьому похмурому будинку кояться таємничі речі, до суті яких ми

раніше чи пізніше докопаємося. Не буду турбувати вас викладом своїх власних теорій, оскільки ви просили мене повідомляти вам тільки голі факти. Сьогодні вранці я довго розмовляв з сером Генрі, і ми виробили план кампанії, заснований на моїх нічних спостереженнях. Зараз я про нього нічого не казатиму, але тим цікавіше вам буде читати мій наступний звіт».

Розділ 9

ДРУГИЙ ЗВІТ ДОКТОРА ВОТСОНА

СВІТЛО В ПУСТИЦІ

«Замок Баскервілів, 15 жовтня

Любий Холмсе!

Якщо в перші дні після приїзду сюди мені доводилося не дуже переобтяжувати вас новинами, то тепер ви будете змушені визнати, що я надолужую прогаяне і що події швидко нагромаджуються одна на одну й тиснуть на нас. Свій останній звіт я закінчив на найвищій ноті — картиною Беррімора біля вікна, а тепер у мене вже є купа інших новин, які, коли я не дуже помиляюся, дуже вас подивують. Справи набули такого характеру, на який я навіть не міг розраховувати. За останні сорок вісім годин в деяких відношеннях вони стали значно яснішими, а в деяких — значно складнішими. Але я краще все розповім вам, а ви вже самі робіть висновки.

Наступного ранку після моєї пригоди я ще до сніданку пройшов у кінець другого коридора і обстежив кімнату, куди минулої ночі заходив Беррімор. Західне вікно, в яке він так пильно вдивлявся, має порівняно з усіма іншими вікнами одну цікаву особливість: з нього пустище видно якнайкраще. Там між двох дерев є просвіток, отож перед людиною, яка дивиться з того спостережного пункту, відкривається широкий краєвид, в той час як з усіх інших вікон пустище можна побачити лише на обрії. З цього випливає, що Беррімор, очевидно, й видивлявся щось або когось у пустищі, бо тільки те вікно й могло прислужитися такій меті. Ніч була темна хоч в око стрель, і я не уявляю, як це він міг сподіватися кого-небудь побачити. Потім мені подумалося, що, мабуть, я став свідком якоїсь любовної інтрижки. Цим можна було б пояснити і його скрадливі дії, і пригнічений настрій дружини. Беррімор — хлопець хоч куди, у нього є все, щоб привернути до себе серце якої-небудь сільської дівчини. А звук відчинених дверей, що я його почув після того,

як повернувся до своєї кімнати, міг означати, що Беррімор пішов на таємне побачення. Отакі думки снувалися у моїй голові того ранку, і я повідомляю вас, куди ведуть мене мої підозри, хоч би якими необґрунтованими в остаточному підсумку вони можуть виявитись.

Та хоч би чим пояснювалися справжні причини нічної поведінки Беррімора, я відчував, що візьму на себе надто велику відповідальність, якщо мовчатиму про неї доти, поки не зможу все з'ясувати. Після сніданку я зустрівся з баронетом у його кабінеті і розповів про все, що бачив. Він був здивований менше, ніж я сподівався.

— Мені відомо, що Беррімор розгулює ночами, і я давно збираюся поговорити з ним про це,— сказав він. — Двічі або й тричі я чув його кроки в коридорі приблизно саме в той час, що й ви.

— Тоді, можливо, він ходить до того вікна щоночі? — висловив я припущення.

— Можливо. А коли так, то ми маємо змогу вистежити його й подивитися, що йому там треба. Цікаво, що зробив би Холмс, якби був тут?

— Я впевнений, він зробив би саме те, що ви оце запропонували,— відповів я. — Пішов би слідом за Беррімором і подивився б, що той робить.

— Тоді давайте простежимо за ним удвох.

— Але ж він обов'язково нас почує.

— Та він трохи глухуватий, і ми повинні скористатися з цього. Засядемо сьогодні ввечері у мене в кімнаті й почекаємо, коли він пройде. — І сер Генрі задоволено потер руки, явно радіючи майбутній пригоді, яка мала урізноманітнити незвично спокійне для нього життя в цих краях.

Баронет уже зв'язався з архітектором, який готував для сера Чарльза плани вдосконалень, і запросив підрядчика з Лондона, отож ми чекаємо, що тут скоро почнуться великі зміни. З Плімута приїжджали декоратори і меблювальники, і цілком очевидно, що у нашого друга якнайширші задуми, на виконання яких він не пошкодує ні сил, ні грошей, аби відновити колишню велич свого роду. А коли будинок буде впорядковано й умебльовано, то все, в чому сер Генрі відчуватиме потребу,— це дружина, господиня дому. Між нами кажучи, є всі ознаки того, що затримки за цим не буде, якщо тільки дама серця погодиться, бо мені рідко коли

доводилося бачити більш безтямно закоханого в жінку чоловіка, ніж сер Генрі в нашу красуню сусідку міс Степлтон. Проте їхнє щире кохання розвивається зовсім не так гладенько, як можна було б чекати за існуючих обставин. Сьогодні, наприклад, його поверхня зненацька взялася брижами, що викликало в нашого друга неабияку розгубленість і роздратування.

Після розмови з Беррімором, про яку я вам розповів, сер Генрі надів капелюха і наладився кудись податися. Я, зрозуміло, зробив те саме.

— Ви зі мною, Вотсоне? — спитав він, якимось дивно втупившись у мене.

— Це залежить від того, чи йдете ви в пустище,— відповів я.

— Так, іду.

— Ви ж знаєте, які в мене вказівки. Вибачте, що я вам заважаю, але ви чули, як гаряче наполягав Холмс на тому, щоб я не залишав вас, а особливо, щоб ви не ходили в пустище самі.

Сер Генрі з приємною посмішкою поклав руку мені на плече.

— Голубе,— сказав він,— Холмс, з усією його мудрістю, не передбачив деяких речей, що трапилися після того, як я побував у пустищі. Ви мене розумієте? Я впевнений, що хто-хто, а ви аж ніяк не хочете псувати мені настрої. Я по винен іти один.

Ці слова поставили мене в неймовірно дурне становище. Я не знав, що сказати і що зробити, а поки зібрався з думками, сер Генрі взяв свою тростину й пішов.

Та коли я заходився обмірковувати ситуацію наново, мене обсіли докори сумління за те, що я дозволив йому — хоч би під яким приводом — зникнути в мене з очей. Я уявив собі, як незатишно себе почуватиму, коли змушений буду, повернувшись у Лондон, зізнатися вам, що нещастя з сером Генрі трапилось лише тому, що я злегковажив вашими вказівками. Запевняю вас, кров кинулася мені в обличчя на саму думку про це. Було ще не пізно наздогнати його, і я негайно подався в напрямку до Мерріпіт-хаус.

Я швидко, як тільки міг, ішов по дорозі, але сера Генрі ніде не було видно, і так дійшов до того місця, де починається стежка, що веде в пустище. Там,

побоюючись, що, мабуть, повернув не в той бік, я піднявся на пагорб, з якого відкривався широкий краєвид,— на той самий пагорб, що поряд з каменярнею. Звідти я зразу ж побачив сера Генрі. Він ступав стежкою приблизно за чверть милі від мене, поряд з ним ішла якась жінка — це могла бути тільки міс Степлтон. І мені стало ясно, що між тими двома уже існує взаєморозуміння і що про зустріч вони домовилися заздалегідь. Захопившись розмовою, вони брели дуже повільно, і я бачив, як вона жваво жестикулює, ніби в чомусь гаряче переконуючи сера Генрі, а він уважно слухає її і час від часу заперечливо хитає головою, не бажаючи погоджуватися з нею. Я стояв серед кам'яних брил, дивлячись на них, і не знав що робити. Піти слідом і порушити їхню інтимну розмову здавалося мені неподобством, а проте мій недвозначний обов'язок полягав у тому, щоб ні на мить не спускати сера Генрі з ока. Шпигувати за другом — ганебне заняття. Та нічого кращого придумати мені не вдавалося, і я вирішив не переставати стежити за ним з мого пагорба, а потім, щоб очистити своє сумління, признатися йому у всьому. Правда, якби сер Генрі раптом опинився в небезпеці, я нічим не зміг би допомогти йому, бо був надто далеко, але, погодьтеся, становище моє було важке і нічого іншого мені не залишалося.

Потім наш друг сер Генрі й дівчина, забувши за розмовою про все на світі, зупинилися на стежці зовсім, і тут до мене раптом дійшло, що я не єдиний свідок їхньої зустрічі. Моє око вловило рух чогось зеленого, і я, придивившись уважніше, побачив, що це «зелене» несе на палиці якийсь чоловік, пробираючись каменярнею. То був Степлтон із своїм сачком на метеликів. Він знаходився значно ближче до тієї парочки, ніж я, і явно прямував до неї. У цю мить сер Генрі раптом пригорнув міс Степлтон. Його рука обіймала її, але дівчина, як мені здалося, намагалася випручатись, відвертаючи від нього обличчя. Сер Генрі нахилився до неї, вона, ніби боронячись, затулилася долонею. І тут я побачив, як вони відскочили одне від одного і озирнулися назад. Причиною цього був Степлтон. Він, мов навіжений, біг до них, розмахуючи позаду себе своїм безглуздим сачком. Відчайдушно жестикулюючи, він підбіг до закоханих і аж затанцював від хвилювання. Я не міг зрозуміти, що все це означає, але, здається, Степлтон ганив сера Генрі, а той щось пояснював, і пояснення ці ставали дедалі сердитішими в міру того, як Степлтон відмовлявся їх приймати. Дівчина стояла поряд і гордовито мовчала. Нарешті Степлтон рвучко крутнувся, владним порухом руки покликав до себе сестру, і та, кинувши нерішучий погляд на сера Генрі, подалася слідом за братом. Роздратовані жести натураліста свідчили про те, що дівчина також не уникла його незадоволення. Баронет якусь хвилину стояв на місці, дивлячись їм услід, а потім повільно рушив назад, похиливши голову і являючи собою картину безмежного смутку.

Я не міг збагнути, що означала ця сцена, і відчував пекучий сором від того, що довелося стати свідком любовного побачення мого друга без його відома. Тому я збіг з пагорба і зустрів баронета внизу. Обличчя в нього горіло від гніву, брови скупилися, як це буває в людини, яка не знає, що їй робити.

— Привіт, Вотсоне! Звідки ви тут узялися? — спитав

він. — Невже ви, всупереч усьому, пішли слідом за мною?

Я пояснив йому все: як я відчув, що не можу залишитися сидіти вдома, як ішов слідом за ним і як був свідком того, що відбулося. В очах сера Генрі спалахнуло полум'я, але моя відвертість обеззброїла його, і він, нарешті, досить гірко засміявся.

— Здавалось би, посеред цієї прерії людина може знайти цілком надійне місце, щоб усамітнитися,— мовив він,— але, сто чортів, усі тутешні жителі наче змовилися збігтися сюди, щоб подивитись, як я залицяюся,— та ще й страшенно невдало! Де ви замовили собі місце?

— Я був он на тому пагорбі.

— Отже, в найостаннішому ряду? А от її брат вмовився аж у найпершому. Ви бачили, як він налетів на нас?

— Так, бачив.

— Вам ніколи не спадало на думку, що він просто божевільний, цей її братик?

— Ні, не спадало.

— Мені теж. До сьогодні я завжди вважав його не позбавленим здорового глузду, але повірте мені, тепер становище таке, що на нього або на мене слід надягти гамівну сорочку. Ну, а хіба я якийсь не такий? Ви живете поряд зі мною не перший тиждень, Вотсоне. Прошу, будьте зі мною відверті! Чи є в моїй особі щось таке, що може перешкодити мені стати добрим чоловіком жінці, яку я кохаю?

— Я сказав би, що немає.

— Степлтону не може не подобатися моє становище в суспільстві, отож причина того, що він укрит мене мокрим рядом,— у мені самому. Але що він проти мене має? Нікому з усіх чоловіків і жінок, яких знаю, я за все своє життя не заподіяв нічого поганого. І до того ж він проти, щоб я доторкався навіть до кінчиків її пальців.

— Він так і сказав?

— Еге ж, і багато чого іншого. Повірте мені, Вотсоне, я знаю цю дівчину всього кілька тижнів, але з першої ж зустрічі відчув, що її просто створено для мене, а вона... вона теж, присягаюсь, раділа, коли була зі мною. В жіночих очах є світло, і воно промовляє переконливіше, ніж слова. Але Степлтон ніколи не залишав нас удвох, і ось тільки сьогодні я вперше влучив годину, щоб поговорити з нею наодинці. Вона була рада зустрітися зі мною, але коли прийшла, то зовсім не хотіла говорити про любов, вона і мені не дозволила б сказати їй про мої почуття, якби могла.

І весь час поверталась у розмові до того, що тут небезпечне місце і що вона не зможе бути спокійною, поки я звідси не поїду. Я відповів, що зовсім не поспішаю зробити це, відколи її побачив, і якщо вона справді хоче, щоб я покинув замок Баскервілів, то єдиний вихід — їхати разом. Після цього я палко заходився умовляти її вийти за мене заміж, але перш ніж вона встигла відповісти, з'явився її братик,— прибіг і визвірився на нас, мов скажений. Він був аж блідий від люті, а його безбарвні очиці горіли лихим вогнем. Що це я роблю тут з дівчиною! Як я смію лізти до неї із залицяннями, які їй просто осоружні! Чи я вважаю, що, будучи баронетом, можу робити все, що мені заманеться? Ех, якби він не був її братом, я дав би йому відкоша. А так довелося відповісти, що своїх почуттів до його сестри я можу не соромитися, і сподіваюся, що вона зробить мені честь, ставши моєю дружиною. Ці слова нітрохи Степлтона не вгамували, і тоді я також утратив самовладання й відповів йому набагато різкіше, ніж, мабуть, було треба, беручи до уваги, що міс Степлтон стояла поряд. Усе закінчилося тим, що він пішов разом з нею, як ви самі бачили, а я стою ось перед вами спантеличений так, як ніхто в цьому графстві. Поясніть же мені, Вотсоне, що все це означає, і я буду перед вами в неоплатному боргу.

Я висловив був кілька пояснень, але, правду кажучи, сам почувався цілком збитим з пантелику. Титул нашого друга, його багатство, молодість, характер і зовнішність — усе промовляє на його користь, і я не знаю нічого, що свідчило б проти нього, крім лихої долі, яка переслідує його рід. Гідно подиву, що пропозицію сера Генрі було відкинуто майже брутально, без ніяких посилок на бажання самої дівчини, і що дівчина сприйняла все без жодних заперечень. А втім, наші припущення розвіяв того ж дня сам Степлтон. Він прийшов після обіду, щоб вибачитися за свою образливу поведінку, і наслідок його тривалої розмови в кабінеті сера Генрі такий: сварку цілком залагоджено і на знак цього нас запрошено наступної п'ятниці на обід у Мерріпіт-хаус,

— І все ж таки я й тепер не сказав би, що він при здоровому розумі,— зауважив сер Генрі,— і не можу забути вираз його очей, коли він накинувся на мене сьогодні вранці, але мушу визнати: ніхто не зміг би вибачитися так благородно, як це зробив він.

— Він якось пояснив свій вчинок?

— Сестра для нього все,— каже він. Це цілком природно, і я радий, що Степлтон розуміє її ціну. Вони завжди були разом і, як він твердить, тільки одна вона є йому товаришем, отож сама думка втратити її нагонить на нього справжній жах. Він не здогадався, сказав Степлтон, що вона подобається мені дедалі дужче, а коли на власні очі побачив, що це справді так і що її можуть від нього забрати, то був украй приголомшений і якийсь час просто не міг відповідати ні за свої слова, ні за вчинки. Він дуже шкодує про все, що трапилося, і розуміє, яким дурним егоїстом був, гадаючи, що зможе втримати біля себе на все життя таку вродливу жінку, як його сестра. Якщо вже вона має покинути його, то він хотів би, щоб вона віддалася за сусіда, як-от я, а не за когось іншого. Але хоч би як там було, для нього це тяжкий удар і йому потрібен час, щоб звикнути до думки про неминучу втрату. З його боку не буде ніяких перешкод, якщо я пообіцяю протягом трьох місяців залишити все так, як є, і задовольнятися тільки дружбою з його сестрою, не претендуючи на її кохання. Я пообіцяв, і розмову на цьому було закінчено.

Отже, одна з наших маленьких таємниць розкрилася. А це не абищо — хоч десь торкнутися дна болота, в якому ми борсаємося. Тепер нам відомо, чому Степлтон з такою недоброзичливістю поставився до залицяльника своєї сестри, навіть до такого завидного, як сер Генрі. А зараз перейду до іншої нитки, яку витягнув із заплутаного клубка — таємниці нічних ридань, заплаканого обличчя місіс Беррімор і загадкових мандрів дворецького до заґратованого вікна, що виходить на пустище. Поздоровте мене, дорогий Холмсе, і скажіть мені, що як ваш представник я вас не розчарував і що ви не шкодуєте за ту довіру, яку виявили мені, пославши сюди. Адже однієї-єдиної ночі вистачило, щоб усе розплутати.

Я сказав «однієї-єдиної ночі», але насправді потрібно було дві, бо в першу ми зазнали цілковитої невдачі. Ми сиділи з сером Генрі в його кімнаті майже до третьої години, але нічого, крім бою годинника на сходах, не почули. Це було нестерпно нудне чатування, і закінчилося воно тим, що обидва ми заснули, сидячи в кріслах. На щастя, це нас не розхолодило, і ми вирішили зробити ще одну спробу. Наступної ночі прикрутили гніт у лампі, палили цигарки й сиділи тихо-тихо. Ви не повірите, як повільно спливала година за годиною, проте нам допомагала та напружена терплячість, що її повинен відчувати мисливець, стежачи за пасткою, в яку як, він сподівається, попадеться дичина. Вибило першу годину, другу, у відчаї ми знову майже відмовилися від свого наміру, коли раптом обидва випросталися в своїх кріслах і насторожились, а від утоми не лишилося й сліду. В коридорі під чиймись кроками зарипіла підлога.

Ми почули, як ці звуки спочатку порівнялися з нашою кімнатою, а потім завмерли вдалині. Баронет відчинив двері, і ми рушили слідом за невідомим. Він уже проминув галерею, і в коридорі панувала суцільна темрява. Нечутно

прокрадаючись уперед, ми нарешті дійшли до другого крила будинку. І саме вчасно, бо встигли ще побачити високого на зріст чоловіка з чорною бородою, який, зсугнувши плечі, пробирався коридором. Потім він увійшов у ті самі двері, що й першого разу, бо свічка спочатку висвітила в темряві їх отвір, далі вони зачинилися, і з кімнати в морок коридору потягнувся один-єдиний жовтий промінчик. Ми з усіма пересторогами просувалися до того промінчика, пробуючи ногами кожну мостину, перш ніж перенести на неї всю нашу вагу. З обережності ми не взулися, але стара підлога все одно потріскувала й рипіла. Іноді здавалося просто неможливим, щоб Беррімор не почув наших кроків. Проте, на щастя, він добре-таки тугий на вухо, до того ж цілком поринув у те, що робив. Коли ми кінець кінцем дісталися до дверей і зазирнули в кімнату, Беррімор стояв біля вікна, тримаючи в руці свічку і майже притулившись обличчям до шибки — точнісінько так, як позаминулої ночі.

Ми не мали заздалегідь розробленого плану дій, але баронет належить до числа тих людей, які вважають рішучі вчинки найбільш природними. Він увійшов до кімнати. Беррімор, із свистом вдихнувши повітря, відскочив від вікна і, блідий, як мрець, став перед нами, тремтячи всім тілом. У його темних очах, що блищали на білій масці обличчя й дивилися то на сера Генрі, то на мене, застигли жах і здивування.

— Берріморе, що ви тут робите?

— Нічого, сер. — Хвилювання заважало йому говорити, свічка ходором ходила в його руці, й по стінах металися тіні.

— Це вікно, сер... Я ходжу вночі й дивлюся, чи всі вони зачинені.

— На другому поверсі?

— Так сер, усі вікна.

— Слухайте, Берріморе,— суворо мовив сер Генрі,— ми вирішили домогтися від вас правди, отож що швидше ми її від вас почуємо, то менше у вас буде неприємностей. Ну, швидше! І без брехні! Що ви робили біля вікна?

Дворецький безпорадно подивився на нас і стиснув руки з виглядом людини, що дійшла до останньої межі сумнівів і страждань.

— Я не робив нічого поганого, сер. Просто тримав свічку біля вікна.

— А навіщо ви тримали свічку біля вікна?

— Не питайте мене, сер Генрі, не питайте! Слово честі, сер, це не моя таємниця, а тому я не можу видати її. Якби вона нікого, крім мене, не стосувалась, я розповів би вам усе.

Раптом мені саянула несподівана думка, і я взяв свічку з тремтячої руки дворецького.

— Чоловік подавав нею сигнал,— сказав я. — Нумо по

дивимося, чи буде якась відповідь.

Я підніс свічку до вікна, як робив це Беррімор, і почав вдивлятися в темряву ночі. Місяць сховався за хмарами, і я зміг побачити лише стіну чорних дерев і трохи світлішу пляму пустища. І раптом я радісно скрикнув, бо темну запону ночі прорізала крихітна цятка жовтавого світла й непорушно застигла в нічному мороці, обмеженому прямокутником вікна.

— Дивіться! — вигукнув я.

— Ні, ні, сер, це нічого... нічого не означає! — не витримав дворецький. — Запевняю вас, сер...

— Ану, поведіть свічкою, Вотсоне! — вигукнув баронет. — Бачите, той вогник також рухається з боку в бік! Ну, негіднику, ви й далі будете заперечувати, що то сигнал? Та не мовчіть! Хто отой ваш спільник, що це за змова?

Обличчя дворецького набуло відверто зухвалого виразу.

— Це моя справа, вас вона не стосується. І нічого я вам не скажу.

— В такому разі ви в мене вже не служите.

— Дуже добре, сер. Якщо так треба, то нехай.

— І ви себе зганьбили. Їй-право, вам повинно бути соромно. Ваш рід жив разом з моїм під оцим дахом понад сто років і ось тепер ви в якійсь чорній змові проти мене.

— Ні, ні, сер, не проти вас! — почувся жіночий голос, і місіс Беррімор, ще переляканіша і блідіша, ніж її чоловік, з'явилася у дверях. Ця дебела жінка з накинutoю на плечі шаллю і в спідниці могла б здатися смішною, якби не переживання, написані на її обличчі.

— Ми повинні їхати звідси. Ось чим усе закінчилося. Можеш пакувати речі,— мовив дворецький.

— О Джоне, Джоне, до чого я тебе довела! Це я винна, сер Генрі, в усьому винна тільки я. Він пішов на це заради мене і тому, що я його попросила.

— Та кажіть же все відверто! В чому справа?

— Мій нещасний брат сидить голодний у пустині. Ми не можемо дати йому померти біля самісінького нашого порога. Світло у вікні є сигналом, що їжу для нього приготовлено, а отой його вогник показує місце, куди її треба принести.

— Отже, ваш брат і є той...

— В'язень-утікач, сер... злочинець Селден.

— Це правда, сер,— підтвердив Беррімор. — Я сказав вам, що таємниця належить не мені, і тому я не можу її вам відкрити. Але тепер ви все почули самі й знаєте, що ніякої змови проти вас немає.

Отак було пояснено загадкові нічні мандри й світло свічки біля вікна. Ми з сером Генрі здивовано вступились у місіс Беррімор. Невже ця флегматична поважна жінка тієї ж крові, що й один з найлихіших злочинців у нашій країні?

— Так, сер, моє дівоче прізвище Селден, а він мій менший брат. Надто вже ми мазали його зверху пирогом, коли він був малий, надто в усьому йому потурали, от він і дійшов думки, що світ створено задля його втіхи і можна виробляти в ньому все, що заманеться. Потім підріс, знайшов собі поганих товаришів і наче злий біс у нього вселився — він розбив серце матері й вивалював наше ім'я в багнюці. Від злочину до злочину він опускався дедалі нижче, і тільки ласка Божа

врятувала його від шибениці, але для мене, сер, він завжди залишався маленьким кучерявим хлопчиком, якого я бавила і з яким гралася як старша сестра. Ось чому він і втік з тюрми, сер. Знав, що я тут і що ми не відмовимо йому в допомозі. Коли він однієї ночі приволікся сюди, стомлений і голодний, а стражники насідали йому на п'яти, що ми мали робити? Ми впустили його, нагодували, доглядали його. Потім приїхали ви, сер, і брат вирішив, що йому буде безпечніше в пустищі, ніж десь інде, поки його ловитимуть, отож він і зараз там ховається. А ми через ніч перевіряємо, чи він не пішов з цих місць, світячи у вікно, і якщо одержуємо відповідь, мій чоловік несе йому хліб і м'ясо.

Кожного дня сподіваємося, що він зник, але поки він тут, ми не можемо його покинути. Я сказала вам усю правду, бо я чесна християнка, і ви розумієте: якщо в цій справі хтось і винен, то зовсім не мій чоловік, а я, адже все, що він робив, він робив заради мене.

Жінка говорила з такою щирістю, що їй не можна було не повірити.

— Це правда, Берріморе?

— Так, сер Генрі. Все до останнього слова.

— Що ж, я не можу дорікати вам за те, що ви допомагали своїй дружині. Забудьте те, що я вам сказав. Ідіть тепер обоє до себе, а про цю справу ми ще поговоримо вранці.

Коли вони пішли, ми знову подивилися у вікно. Сер Генрі розчинив його навстіж, і холодний нічний вітер повіяв нам в обличчя. Далеко в непроглядній темряві все ще світилася крихітна цяточка жовтавого вогника.

— Дивуюсь, як він не боїться,— мовив сер Генрі.

— Вогник, мабуть, горить у такому місці, що його видно тільки звідси.

— Цілком може бути. Де це, на вашу думку?

— Здається, десь на пагорбі з роздвоєною вершиною.

— Милі за дві звідси.

— Навіть менше.

— Атож, якщо Беррімор носив туди їжу, то недалеко. А він чекає, цей негідник, біля своєї свічки. Йй-Богу, Вотсоне, я піду і впіймаю його!

Така сама думка саянула й мені. Адже Беррімори не довірили нам своєї таємниці. Ми вирвали її у них силоміць. Цей чоловік небезпечний для суспільства, він страшенний негідник, його не можна ні пожаліти, ні простити. Ми тільки виконаємо свій обов'язок, якщо скористаємося з нагоди повернути його туди, де він нікому не зможе заподіяти шкоди. Якщо ж ми нічого не зробимо, то від такого запеклого злочинця неминуче потерплять інші. Приміром, будь-якої ночі він може напасти на Степлтонів — сама думка про це, мабуть, і викликала в сера Генрі таке нестримне бажання піти на цей сміливий вчинок.

— Я з вами,— сказав я.

— Тоді візьміть револьвер і взуйтеся. Що швидше ми підемо, то краще, бо той тип може загасити свічку й зникнути.

Не минуло й п'яти хвилин, як ми вже вирушили в похід. В темній алеї нас зустріло сумовите завивання осіннього вітру, і ледь чутно шурхотіло листя, що облітало з дерев. Нічне повітря було важке від запаху вільгості й прив'ядання. Коли-не-коли з-за хмар, що бігли по небу, ненадовго визи-рав місяць, і як тільки ми вийшли в пустище, посіявся дрібний дощ. Вогник все ще світився попереду.

— Ви озброєні? — спитав я.

— Маю мисливський хлист.

— Треба швидко обійти його й накинутися з двох боків, бо, кажуть, він відчайдушний хлопець. В такий спосіб ми захопимо його зненацька й скрутимо, перш ніж він встигне вчинити нам опір.

— Слухайте, Вотсоне,— мовив баронет,— а що сказав би з цього приводу Холмс? Пам'ятаєте: «в темні години сили зла бувають наймогутніші»?

І наче у відповідь на ці слова десь на безмежних похмурих просторах пустища раптом виник той дивний звук, який я вже чув біля великої Грімпенської

трясовини. Крізь нічне безгоміння він долинув до нас разом із вітром — спочатку це було протяжливе глухе гарчання, яке перейшло невдовзі в несамовите виття, а далі в тужливий стогін, після чого все затихло. Цей звук — різкий, дикий і загрозливий — повторювався знову й знову, наповнюючи повітря трепетом. Баронет схопив мене за рукав, і навіть у темряві видно було, як зблідло в нього обличчя.

— Боже мій, що це, Вотсоне?

— Не знаю. Тут, у пустищі, такі звуки бувають. Я вже їх чув.

Нарешті виття припинилося зовсім, і нас обгорнула могильна тиша. Якийсь час ми стояли, напружено вслухаючись, але нічого більше не почули.

— Вотсоне,— мовив баронет,— це вив собака.

Кров похолола у мене в жилах — голос сера Генрі здригнувся, а це означало одне: його опанував раптовий жах.

— Як вони пояснюють цей звук? — спитав він.

— Хто?

— Місцеві жителі.

— Ну, вони ж зовсім темні люди. Хіба вам не байдуже, як вони його пояснюють?

— Ні, Вотсоне, я хочу знати, що вони кажуть про цей звук.

Якусь мить я вагався, але уникнути відповіді було неможливо.

— Вони кажуть, що це виє собака Баскервілів.

Сер Генрі застогнав і на кілька хвилин замовк.

— Це таки вив собака,— озвався він нарешті,— але був він далеко, за кілька миль звідси, як на мене, то десь отам.

— Важко сказати, звідки линуло це виття.

— Його принесло до нас вітром. А велика Грімпенська трясовина в тому боці?

— Так, у тому.

— Ну, там і вило. Слухайте, Вотсоне, а самі ви хіба не думаєте, що вив собака? Я не дитина. Не бійтеся сказати мені правду.

— Коли я останній раз чув цей звук, зі мною був Степлтон. Він каже, що це, можливо, крик якогось невідомого птаха.

— Ні, ні, це був собака. Боже мій, невже в усіх цих легендах є хоч частка правди? Невже мені загрожує якась невідома небезпека? Ви ж не вірите в це, Вотсоне?

— Ні, не вірю.

— А проте одне діло сміятися з цього приводу в Лондоні і зовсім інше — стояти тут у пустищі й слухати це жахливе виття. А мій дядько? Біля його тіла знайшли сліди собачих лап. Все збігається. Не думаю, що я боягуз, Вотсоне, але від цього виття кров, здається, замерзла у мене в жилах. Ось помацайте мою руку.

Вона була холодна як мармур.

— Завтра з вами все буде гаразд.

— Цього виття мені довіку не забути. Що ж нам робити?

— Повернімо назад?

— Нізачо в світі! Ми вийшли з дому, щоб упіймати цього типа, і не відступимо. Ми з вами полюємо на каторжника, а він, цілком імовірно, полює на нас. Ходімо, Вотсоне. Доведемо справу до кінця, навіть якщо все пекельне кодро казитиметься тут у цьому пустищі!

Спотикаючись у темряві, ми повільно рушили далі між скелястих пагорбів, чорні обриси яких звідусюди оточували нас, прямуючи на жовту цяточку, що вперто горіла попереду. Немає нічого більш оманливого, ніж відстань до світла в непроглядній темряві ночі, і тому нам часом здавалося, що вогник то десь далеко аж на обрії, то за кілька кроків від нас. Але ми нарешті побачили, звідки струмує світло, і зрозуміли, що тепер воно зовсім близько. У глибокій розколині горіла опливла свічка, яку було поставлено так, щоб стінки розколини захищали її від вітру і щоб її нізвідки, крім як з боку баскєрвільського замку, не було видно. Ховаючись за гранітним валуном, ми підійшли ще ближче і глянули поверх нього на сигнальний вогник. Дивно було бачити самотню свічку, що горіла посеред пустища, де не відчувалося ніяких ознак життя — один лише язичок жовтого вогника і його відсвіт на кам'яних стінках розколини.

— Що будемо робити? — прошепотів сер Генрі.

— Почекаємо тут. Утікач повинен бути недалеко від світла. Подивимось, може, він десь вигулькне.

Ледве я встиг вимовити ці слова, як ми з сером Генрі побачили його. Над скелею, в розколині якої горіла свічка, з'явилося бридке жовте обличчя, пооране слідами мерзенних пристрастей,— жахливе обличчя, позбавлене всього людського. Заляпане грязюкою, заросле щетиною, закрите пасмами сплутаного волосся, таке обличчя цілком могло б належати одному з тих стародавніх дикунів, які колись жили в печерах на схилах тутешніх пагорбів. Вогник свічки відбивався в маленьких хитрих очицях, які люто зиркали то праворуч, то ліворуч, наче в дикого підступного звіра, що почув у темряві кроки мисливця.

Щось, очевидно, викликало у втікача підозру. Чи то у них з Беррімором був умовний знак, якого ми з сером Генрі не подали, чи то цей чоловік з якихось інших причин дійшов думки, що не все гаразд, але на його лютому обличчі я виразно помітив сліди страху. Будь-якої миті він міг загасити свічку й зникнути в темряві. А тому я стрибнув уперед, це саме зробив і сер Генрі. Каторжник верескливо лайнувся і пожбував у нас каменюкою, яка розлетілася на скалки, вдарившись об наш гранітний валун. Я мигцем побачив його присадкувату кремезну постать, коли він схопився на ноги й пустився навітки. На щастя, в цю хвилину з-за хмар викотився місяць. Ми кинулися вгору по схилу, а каторжник у цей час щодуху мчав уже з іншого боку пагорба, стрибаючи з каменя на камінь із спритністю гірського цапа. Влучним пострілом можна було б зупинити його, але я взяв з собою револьвер тільки для захисту, якщо на мене буде вчинено напад, а не для того, щоб стріляти в неозброєну людину, яка до того ж тікає геть.

Я і сер Генрі непогані бігуни і перебуваємо в досить добрій формі, але ми швидко зрозуміли, що втікача нам не наздогнати. І в місячному світлі ми ще довго бачили його, поки він не перетворився на малесеньку цятку, що моторно рухалася між валунів на схилі далекого пагорба. Ми бігли й бігли, аж зовсім засапалися, проте відстань між нами і каторжником щодалі збільшувалася. Нарешті ми зупинилися, сіли, ледве переводячи подих, на два камені і почали спостерігати, як утікач зникає вдалині.

І саме в цю хвилину трапилося найдивовижніше і найнесподіваніше.

Вважаючи подальшу погоню безнадійною, ми вже встали, щоб повернути додому. Місяць низько висів над пустищем праворуч від нас, і на нижньому краї його срібного кружала чітко вимальовувалася зубчаста гранітна вершина пагорба. І на тій вершині я побачив темну, наче з чорного дерева, людську постать, що окреслилася на блискучому місячному тлі. Не подумайте, Холмсе, що то була галюцинація. Запевняю вас, ніколи в житті я нічого не бачив більш виразно. Наскільки я можу судити, це був високий на зріст худорлявий чоловік. Він стояв, трохи розставивши ноги, схрестивши на грудях руки і похиливши голову,— так, наче поринув у роздуми, дивлячись на величезну торф'яну й гранітну пустелю, що розляглася перед нами. Можливо, то з'явився сам дух цього моторошного місця. Це був не каторжник, бо перебував надто далеко від пагорба, на якому той зник. Крім того, він був значно вищий на зріст. Скрикнувши від здивування, я показав на нього баронету, але протягом тієї миті, коли я відвів очі, щоб схопити сера Генрі за руку, невідомий зник. Гостра вершина пагорба, як і перше, врізалася в нижній край місячного кола, та мовчазної непорушної постаті на ній уже не було.

Я хотів був піти в тому напрямку і оглянути пагорб, але він був досить далеко. Що стосується баронета, то він ще не встиг заспокоїтись від страхітливого виття, яке нагадало йому про похмуру родинну легенду, і аж ніяк не схильний був до нових пригод. Він не бачив цього самотнього чоловіка на скелястій вершині пагорба і не міг відчувати, яке нервово збудження викликала в мені його дивна поява і владний вигляд. «Певно, стражник,— сказав він. — Їх у пустищі повно, відколи втік цей тип». Можливо, сер Генрі має рацію, проте мені хочеться дістати додаткові докази цього. Ми маємо намір повідомити сьогодні в прінстаунську тюрму, де їм слід шукати втікача, і неймовірно шкодуємо, що нам не пощастило схопити його, щоб з тріумфом повернути, уже як свого бранця, на старе місце. Отакі події відбулися минулої ночі, і ви, дорогий Холмсе, повинні визнати, що я вчинив добре, надіславши вам такий звіт. Багато з того, про що я вам розповів, не має до справи ніякого стосунку, але я добре розумію одне: найкраще, що я можу зробити,— це повідомити вам усі факти і дати вам можливість самому вибрати ті, які будуть вам найбільш корисні й допоможуть зробити необхідні висновки. А деякі успіхи у нас, безперечно, є. Що стосується Берріморів, то ми з'ясували спонукальні мотиви їхньої поведінки, а це значно спростило ситуацію. Проте пустище з його таємницями та дивними мешканцями залишається таким же незбагненим, як і раніше. Можливо, в наступному листі мені пощастить пролити трохи світла на все

це. А найкраще було б, якби ви приїхали до нас. І хоч би там що, а за кілька днів я напишу вам знову».

Р о з д і л 10

УРИВКИ ІЗ ЩОДЕННИКА ДОКТОРА ВОТСОНА

Досі я міг цитувати звіти, які надсилав Шерлоку Холмсу в перші дні свого перебування в замку Баскервілів. Тепер же я дійшов у своїй розповіді до тієї межі, де змушений облишити цей метод і знову покластися на пам'ять, допомагаючи їй щоденником, який вів увесь час. Кілька уривків з нього дозволять мені підійти до подій, які до останньої дрібниці закарбувалися в моїй голові. Отож я розповідатиму далі, розпочавши з ранку, що настав після нашої невдалої погоні за каторжником, та інших дивних подій на пустищі.

16 жовтня. Нудний туманний день, сіється дрібний дощ. Над баскервільським замком низько пливе громаддя важких хмар, час від часу вони трохи піднімаються, і тоді стає видно похмуре й горбкувате пустище, пагорби з тонкими сріблястими жилами на схилах, валуни віддалік, які починають блищати, коли на їхні мокрі боки падає світло. Сумно і надворі, і в будинку. Баронет усе ще перебуває в похмурому гуморі після нічних переживань. У мене теж якийсь тягар на серці, я постійно відчуваю, що мені загрожує небезпека, ще жахливіша від того, що я не можу визначити, звідки вона на мене насувається.

А хіба я не маю підстав почувати себе саме так? Візьміть до уваги довгий ланцюг подій, які геть усі вказують на існування якихось зловісних сил, що діють навколо нас. У цьому ланцюзі і смерть останнього хазяїна баскервільського замку, яка сталася точно за обставин, зазначених у сімейних переказах, і непоодинокі розповіді селян про появу в пустищі якоїсь дивної істоти. Двічі я сам на власні вуха чув звуки, схожі на далекий собачий гавкіт. Неймовірно, неможливо, щоб вони перебували поза межами дії звичайних законів природи. Примарний собака, який залишає цілком матеріальні сліди і сповнює повітря виттям,— ні, про таке не можна й помислити. Степлтон, а також Мортімер вірять, можливо, у цей забобон, але якщо я маю хоч одну добру якість,— то це здоровий глузд, і ніщо не переконає мене перейти в їхню віру. Зробити так означало б опуститися до рівня селян, яким мало звичайного лютого собаки, їм ще обов'язково треба, щоб у того собаки з пащі й очей бурхало пекельне полум'я. Холмс не захотів би навіть слухати про подібні химери, а я тут є його довіреною особою. Проте факти

залишаються фактами: я сам двічі на власні вуха чув у пустині це виття. І якщо там справді ганяє величезний собака, то все стає зрозумілим. Але де такий собака ховається, де знаходить собі їжу, звідки він прибіг, як це виходить, що ніхто не бачить його вдень? Доводиться визнати, що пояснити все це природними причинами майже так само важко, як і якимись іншими. І потім, якщо навіть не брати собаку до уваги, залишаються чийсь підступи в Лондоні, чоловік у кебі, а також лист, в якому сера Генрі застерігали відносно пустини. У всякому разі, тут немає нічого неприродного, хоч докласти до цього рук міг як друг, намагаючись захистити баронета, так і ворог. Де він тепер, цей друг чи ворог? Зостався в Лондоні чи приїхав сюди слідом за нами? Невже... Невже той незнайомий на гранітній вершині пагорба — це він?

Щоправда, я бачив його тільки мигцем, проте в дечому можу заприсягтися. Він не належить до тих, кого я тут зустрічав, а я вже знаю всіх наших сусідів. На зріст він вищий за Степлтона і набагато худіший від Френкланда. То міг би бути Беррімор, але ми залишили його в баскєрвільському замку, і він, я впевнений, не подався слідом за нами. Отже, так само як це було в Лондоні, тут нас і далі вистежує якийсь незнайомец. Здохатися його нам не пощастило. Якби мені вдалося знайти цього чоловіка, тоді всі ускладнення для нас нарешті закінчились би. А тому всі свої зусилля я повинен спрямувати на це.

Першим моїм бажанням було розповісти про свій план серові Генрі. Та добре поміркувавши, я дійшов набагато розумнішої думки — грати у свою власну гру і менше молоти язиком. Сер Генрі мовчить, до всього неуважний. Оце виття в пустині неабияк вплинуло на його нерви. Я нічого йому не казатиму, щоб не посилювати його неспокій, але вживу своїх власних заходів для досягнення поставленої мети.

Сьогодні вранці після сніданку у нас розігралася невеличка сценка. Беррімор попросив у сера Генрі дозволу поговорити з ним, і вони ненадовго усамітнились у хазяйському кабінеті. Сидячи в більярдній, я кілька разів чув, як вони підвищували голоси, і чудово уявляв, про що йде мова. За якийсь час баронет відчинив двері й покликав мене.

— Беррімор на нас ображений, — сказав сер Генрі. — Він вважає, що ми повелися нечесно, побігши полювати на його шуряка, чию таємницю він нам відкрив з власної волі.

Дворецький стояв перед нами дуже блідий, але тримав себе в руках.

— Я, можливо, трохи погарячкував, сер, — сказав він, — і якщо це так, то тоді мені слід вибачитися. Водночас я був дуже здивований, коли почув, що ви, двоє джентльменів, повернулися вранці з пустини, й дізнався про ваше полювання на

Селдена. Бідоласі й так доводиться скрутно, не вистачає ще, щоб я когось пускав по його сліду.

— Якби ви розповіли все з власної волі, то це була б зовсім інша річ,— відповів баронет,— а насправді ви заговорили, точніше, заговорила ваша дружина, тільки тоді, коли на вас натиснули, і ви нічого іншого зробити не могли.

— Я не припускав, що ви скористаєтеся з цього, сер Генрі, аж ніяк не припускав.

— Селден небезпечний для суспільства. У пустищі людських осель обмаль, стоять вони далеко одна від одної, а він такий, що ні перед чим не зупиниться. Досить лише глянути на його обличчя, щоб зрозуміти це. Візьміть, наприклад, будинок містера Степлтона: єдиний його захисник — це сам хазяїн. Ніхто не може почувати себе в безпеці, поки злочинець не опиниться за ґратами.

— Селден ні до кого в будинок не полізе, сер. У цьому я вам присягаюсь. В Англії він більше нікому не завдасть лиха. Запевняю вас, сер Генрі, за кілька днів буде зроблено всі необхідні приготування, і він вирушить у Південну Африку. Заради Бога, сер, благаю вас не повідомляти поліцію про те, що Селден усе ще в пустищі. Полювати тут на нього вже перестали, отож він може спокійно ховатися, чекаючи, коли буде знайдено потрібний йому пароплав. Виказавши його, ви накличете на мою дружину й на мене великі неприємності. Благаю вас, сер, не звертайтеся до поліції.

— А ви що скажете, Вотсоне?

Я знизав плечима:

— Якщо він без перешкод зникне з Англії, платникам податків стане легше.

— А раптом він пограбує кого-небудь перед від'їздом?

— Ні, сер, він ніколи не піде на таке божевілля. Ми забезпечили його всім необхідним. Вчинити злочин означало б для нього показати, де він ховається.

— Це правда,— мовив сер Генрі. — Добре, Берріморе...

— Нехай благословить вас Бог, сер, дякую вам від усього серця! Якби Селдена знову впіймали, мою нещасну дружину це вбило б.

— Як на мене, Вотсоне, то зараз ми допомагаємо здійснити карний злочин. Але після всього, що ми тут почули, я чомусь не почуваю себе здатним виказати цього чоловіка, отож покінчимо з цим. Гаразд, Берріморе, ви можете йти. Промовивши уривчастим голосом кілька вдячних слів, дворецький пішов був до дверей, але зупинився й повернув назад.

— Ви так добре до нас поставилися, сер, що мені хочеться зробити для вас усе, що я можу. Мені дещо відомо, сер Генрі, і, мабуть, я розповів би все раніше, але про ці речі я дізнався вже потім, коли слідство було закінчено. Я нікому ні про що й словом не прохопився. Мова йде про смерть сера Чарльза. Ми з баронетом схопилися на ноги.

— Вам відомо, як він помер?

— Ні, сер, цього я не знаю.

— А що ж тоді вам відомо?

— Я знаю, чому він був біля хвіртки так пізно. Щоб зустрітися з жінкою.

— Щоб зустрітися з жінкою? Сер Чарльз?

— Так, сер.

— І як її звуть?

— Цього я не знаю, сер, але перші літери імені й прізвища сказати можу: «Л. Л.».

— Звідки це вам відомо, Берріморе?

— Ваш дядечко, сер Генрі, одержав того ранку листа. Їх надходило до нього кожного дня багато, бо чоловік він відомий, мав добре серце, а тому кожний, хто опинявся у скруті, охоче звертався до нього по допомогу. Але трапилося так, що того ранку був лише один лист, тому я й звернув на нього увагу. Він надійшов з Кумбі-Трейсі, а адресу було написано жіночим почерком.

— А що було далі?

— Ну, сер, далі я про той лист взагалі перестав думати і ніколи б про нього більше не згадав, якби не моя дружина. Кілька тижнів тому вона взялася прибрати в робочому кабінеті сера Чарльза — після його смерті туди ще ніхто не заходив — і знайшла в глибині каміна залишки спаленого листа. Більша його частина перетворилася на попіл, але малесенький клаптик, краєчок сторінки, вцілів, і написане ще можна було прочитати, хоч чорнило й посіріло від вогню. Як на нашу думку, то був постскриптум в кінці листа, і в ньому говорилося: «Благаю вас, благаю як джентльмена, спаліть цього листа і будьте біля хвіртки о десятій годині». Внизу стояли ініціали «Л. Л.».

— Цей клаптик паперу у вас?

— Ні, сер, він розсипався на порошок у мене в руках.

— А до того сер Чарльз одержував листи, написані таким же почерком?

— Не знаю, сер, я не звертав особливої уваги на його листи. Я й до цього листа не дуже придивлявся, просто того дня він був єдиним.

— А ви не здогадуєтеся, хто це «Л. Л.»?

— Ні, сер. Так само, як і ви. Але, гадаю, якби нам пощастило знайти цю леді, ми дізнались би про смерть сера Чарльза набагато більше.

— Не розумію вас, Берріморе, як ви додумалися приховати таку важливу інформацію!

— Розумієте, сер, зразу ж після того як ми знайшли лист, нас спіткало власне лихо. Та й сера Чарльза ми з дружиною дуже любили, бо він стільки для нас зробив. Отож якби ми й почали ворушити минуле, серові Чарльзу це все одно не допомогло б, а коли в справі замішано жінку, треба бути особливо обережним. Навіть найкращі з нас...

— Ви подумали, що це може завдати шкоди його репутації?

— Я подумав, сер, що нічого доброго це дати не може. Але сьогодні ви повелися з нами дуже доброзичливо, і з мого боку було б негарно не сказати вам усього, що я знаю.

— Дуже добре, Берріморе, ви можете йти.

Коли дворецький вийшов, сер Генрі повернувся до мене.

— Ну, Вотсоне, що ви думаєте про цей новий промінь світла?

— Від нього темрява, здається, стала ще густішою.

— Я теж так вважаю. Але якби нам пощастило знайти цю «Л. Л.», усе прояснилося б. Та ми знаємо вже чимало. Знаємо, що існує жінка, якій відомо саме те, що нас цікавить, і нам треба лише знайти її. Що, на вашу думку, нам слід тепер зробити?

— Негайно написати про все Холмсу. Це дасть йому той ключ, який він намагався знайти. Я майже впевнений, що він зразу ж сюди приїде.

Я пішов до себе й написав Холмсу докладний звіт про цю вранішню розмову. Останнім часом мій друг, наскільки я розумію, дуже заклопотаний, бо листи, які я одержую з Бейкер-стріт, тепер нечисленні й короткі, інформація, яку я йому дав, у них ніяк не коментується, а мета мого приїзду сюди згадується лише побіжно. Очевидно, справа про шантаж забирає в нього всі сили. А проте нові факти неодмінно привернуть його увагу, в ньому знову заговорить цікавість до тутешніх подій. Як би мені хотілося, щоб він був тут!

17 жовтня. Сьогодні цілий день ллє дощ, вода біжить з даху й шурхотить у листі плюща на стіні. Згадався каторжник у похмурому, холодному пустищі, де ніде сховатися від дощу. Нещасний! Хоч би які були вчинені ним злочини, зараз йому доводиться скрутно, і це певною мірою спокутує його провину. А потім я подумав ще про одного чоловіка — обличчя у віконечці кеба, постать на тлі Місяця. Він, цей невидимий підглядач, людина з темряви, також бродить у цю зливу просто неба? Ввечері я надів плащ і подався далеко в глиб залитого водою пустища, яке моя уява наповнила якимись небезпечними тінями, а дощ перішив мені в обличчя й у вухах свистів вітер. Нехай боронить Бог того, хто забреде тепер у велику Грімпенську трясовину, бо навіть гориста частина пустища перетворюється на грузьке болото. Я знайшов чорний скелястий пагорб, на якому бачив напередодні самотню постать підглядача, і з його кам'янистої вершини оглянув невисоке голе плато. Його жовтувато-коричневою поверхнею прокочувалися шквали дощу, над землею низько слалися важкі свинцеві хмари, сповзаючи сірими вінками із схилів

химерних на вигляд пагорбів. Далеко-далеко в улоговині по ліву руку від мене піднімалися над деревами ледве видні в тумані дві вузькі вежі замку Баскервілів. Це була єдина ознака існування тут людського життя, якщо не брати до уваги доісторичних халуп, густо розкиданих по схилах горбів. І ніде жодних слідів самотнього чоловіка, якого я бачив на цьому самому місці дві ночі тому.

Коли я повертався назад, мене наздогнав доктор Мортімер, який їхав у бідці вибоїстим путівцем з боку віддаленої ферми Фаулмайєр. Весь час він був дуже до нас із сером Генрі уважний, не минало й дня, щоб він не завітав у баскервільський замок і не поцікавився, як ми ся маємо. Доктор посадив мене в бідку й підвіз додому. Він дуже стурбований тим, що зник його малий спанієль. Собака побіг у пустище й не повернувся. Я заспокоював його, як тільки міг, проте з голови мені не йшов поні, що потонув у Грімпенській трясовині, отож не думаю, що доктор Мортімер побачить свого спанієля знов.

— До речі, Мортімере,— сказав я, підскакуючи разом з ним на вибоях путівця,— мабуть, у радіусі ваших поїздок майже немає людей, яких би ви не знали?

— Думаю, таких зовсім немає.

— Чи не можете ви мені в такому разі сказати ім'я і прізвище жінки, ініціали якої «Л. Л.»?

Доктор на кілька хвилин замислився.

— Ні,— відповів він нарешті. — Правда, тут є трохи циган і наймитів, про яких я нічого не можу сказати, а серед хуторян і джентрі ні в кого таких ініціалів немає. Е ні, зачекайте,— додав він по паузі,— є ще Лора Лайонз, бачите, ініціали «Л. Л.», але вона живе в Кумбі-Трейсі.

— А хто вона така? — спитав я.

— Дочка Френклєнда.

— Що! Дочка цього старого дивака?

— Саме так. Вона вийшла заміж за художника на прізвище Лайонз, який приїжджав сюди на етюди. Він виявився негідником і покинув її. Але провину за це, з того, що я чув, не можна покласти цілком на когось одного з них. Батько

відмовився від неї, бо вона вийшла заміж без його згоди, а, можливо, також і з деяких інших причин. Таким чином, обидва гріховоди — і старий, і молодий — дали молодій жінці ковтнути лиха.

— А з чого вона живе?

— Старий Френкленд, я так думаю, дає їй дещо на утримання, звичайно, небагато, бо його власні справи неабияк занепали. Та хоч би на що вона заслуговувала, не можна було дозволити їй безнадійно опускатися дедалі нижче. Її історія стала тут відомою, і люди трохи допомогли чесно заробляти на прожиття. Серед них був Степлтон, а також сер Чарльз. Я теж дещо їй вділив. Ми робили це для того, щоб вона навчилася друкувати на машинці.

Мортімер хотів дізнатися, чому я питаю його про все це, і мені пощастило задовольнити його цікавість, сказавши не надто багато, бо нам немає ніякої рації комусь довіряти. Завтра вранці я подамся в Кумбі-Трейсі, і якщо мені вдасться побачити місіс Лауру Лайонз, цю даму з сумнівною репутацією, буде зроблено великий крок до того, щоб пролити світло бодай на одну подію в ланцюзі таємниць. Я стаю справді мудрим як змій, бо коли Мортімер зовсім був притис мене своїми запитаннями, я ніби випадково поцікавився в нього, до якого типу належить череп Френкленда, після чого решту шляху слухав лекцію з краніології. Отож роки, проведені з Холмсом, не минули для мене марно.

Цього непогожого, тоскного дня відбулася ще одна подія, яку я повинен описати. Маю на увазі мою останню розмову з Беррімором, яка дає мені в руки сильну карту,— коли настане слушний час, я з неї піду.

Мортімер залишився в нас на обід, після якого вони з баронетом грали в екарте. Дворецький приніс мені каву в бібліотеку, і я скористався з нагоди, щоб поставити йому кілька запитань.

— Ну що,— спитав я , — поїхав уже ваш дорогоцінний родич чи все ще десь ховається?

— Не знаю, сер. Господи, та хоч би вже поїхав, бо тут від нього самі тільки неприємності! Я навіть не чув про нього, відколи востаннє відніс йому в пустище їжу, а це було три дні тому.

— А тоді ви його бачили?

— Ні, сер, але їжі на місці не було, коли я на другий день туди пішов.

— Отже, він ще там?

— Та треба думати, що так, сер, якщо тільки їжу не взяв отой другий.

Моя рука з чашкою кави завмерла на півдорозі, а я витріщився на Беррімора.

— Ви знаєте, що там ще хтось?

— Так, сер, у пустині переховується ще один чоловік.

— Ви його бачили?

— Ні, сер.

— Тоді звідки ви про нього знаєте?

— Мені говорив про нього Селден, сер, з тиждень чи більше тому. Той чоловік теж ховається, але він, наскільки я зрозумів, не каторжник. Мені це не подобається, докторе Вотсоне, відверто вам кажу: не подобається! — з несподіваною щирістю раптом вихопилося в нього.

— Послухайте мене, Берріморе! Мене ніщо, крім інтересів вашого хазяїна, тут не цікавить. Я приїхав сюди з єдиною метою — допомогти йому. Скажіть мені чесно, що саме вам не подобається.

Беррімор якусь хвилину вагався, наче шкодуючи про власну нестриманість чи не знаходячи слів, щоб висловити свої почуття.

— Та все, що там відбувається! — нарешті вигукнув він, махнувши рукою в бік залитого дощем вікна, яке виходить на пустиню. — Я ладен записатися: десь там іде підла гра, затівається чорний злочин. Ах, який би я був радий, сер, якби побачив, що сер Генрі повертається в Лондон!

— Але що саме так вас непокоїть?

— А ви згадайте смерть сера Чарльза! І хоч би що казав слідчий, то була погана смерть. Послухайте, які звуки лунають у пустині вночі. Ніхто після заходу сонця туди не піде, навіть якщо за це платитимуть гроші. А отой незнайомий, що там ховається, стежачи за кимось і чогось чекаючи?

Чого саме? І що це все означає? А це означає, що всім, хто носить ім'я Баскервілів, буде кепсько, і я з превеликою радістю покину це місце того самого дня, коли нові слуги сера Генрі візьмуть на себе турботи про баскервільський замок.

— До речі, про незнайомого,— мовив я . — Ви можете що-небудь розповісти про нього? Що казав Селден? Він знає, де той ховається або що робить?

— Селден бачив його двічі чи тричі, але той чоловік — битий жак, і моєму родичу не вдалося чогось про нього довідатися. Спочатку Селден вважав, що то поліцейський, але швидко збагнув: незнайомий має на меті щось інше. Наскільки Селден зрозумів, це якийсь джентльмен, але що саме той робить у пустині, для нього лишилося загадкою.

— А де він переховується?

— Селден каже, що в старих оселях на схилі пагорба — в отих кам'яних хижках, де колись жили первісні люди.

— А що він їсть?

— Селден з'ясував, що в незнайомого є хлопець, який носить йому все необхідне. Мені навіть здається, що цей посланець ходить по харчі в Кумбі-Трейсі.

— Добре, Берріморе. Ми, мабуть, ще поговоримо про це іншим разом.

Коли дворецький пішов, я наблизився до темного вікна й подивився крізь каламутну шибку на хмари, що бігли вгорі, й на дерева, верхівки яких метлялися під поривами вітру. В такий буряний вечір навіть у теплій оселі незатишно, то що вже казати про кам'яну хижку в пустині. Як пристрасно треба ненавидіти, щоб з власної волі зачатися в такому місці й у такий час! І які серйозні, продумані наміри повинні бути в того чоловіка, щоб він піддавав себе цим тяжким випробуванням! Там, у кам'яній хижі в пустині, здається, й сховано самісіньку

сіль проблеми, над якою я постійно сушу собі голову. Присягаюсь, не мине й дня, як я зроблю все, що в людських силах, щоб розкрити цю таємницю.

Розділ 11

ЛЮДИНА НА СКЕЛЯСТІЙ ВЕРШИНІ

Уривки з мого щоденника, з яких складено попередній розділ, наблизили мою розповідь до 18 жовтня — часу, коли всі ці дивні події швидко рушили до свого жахливого завершення. Пригоди кількох наступних днів закарбувалися в моїй пам'яті назавжди, і тому я можу розповісти про них, не звертаючись до зроблених тоді записів. Отож починаю від дня, напередодні якого я з'ясував дві надзвичайно важливі обставини: по-перше, місіс Лаура Лайонз із Кумбі-Трейсі написала серові Чарльзу Баскервілю листа, в якому призначила йому побачення в тому самому місці і в той самий час, коли він зустрів свою смерть; по-друге, чоловіка, який переховується в пустині, треба шукати у кам'яних хижах на схилі пагорба. Знаючи ці обставини, я відчував, що тепер тільки брак розуму або сміливості може перешкодити мені знайти додаткові факти, які прояснили б їх ще більше.

Того вечора я не дістав нагоди розповісти баронету про місіс Лайонз, бо доктор Мортімер допізна засидівся з ним за картами. Проте наступного ранку, коли ми снідали, я повідомив його про своє відкриття й спитав, чи не має він бажання вирушити зі мною в Кумбі-Трейсі. Спочатку він був запалився цією ідеєю, але, гаразд подумавши, ми обидва дійшли висновку, що коли я поїду туди один, наслідки, можливо, будуть кращі. Що офіційнішим ми зробили б цей візит, то менше дістали б інформації. Отож я не без деяких докорів сумління покинув сера Генрі й подався на нові розшуки.

Прибувши в Кумбі-Трейсі, я звелів Перкінсу зупинити коней і навів довідки про леді, з якою мав намір поговорити. Я легко знайшов її будинок — він був гарний і стояв у центрі селища. Служниця без церемоній відчинила мені двері, і коли я ввійшов до вітальні, жінка, що сиділа за друкарською машинкою, з приємною посмішкою швидко підвелася мені назустріч. Та коли вона побачила перед собою незнайому людину, її обличчя витягнулося. Знову сівши за машинку, жінка спитала про мету мого візиту.

З першого погляду місіс Лайонз вражала своєю надзвичайною вродою. Очі й волосся у неї були однакового багатого горіхового кольору, щоки, всіяні, щоправда, веснянками, пашіли зворушливими, немов у брюнетки, рум'янцями — таку ніжну рожевість можна побачити лише в самісінькому осерді квітки жовтої троянди. Повторюю, перше, що я відчув, глянувши на цю жінку, було захоплення. Критичне ставлення до неї почало з'являтися пізніше. В її обличчі щось було не так — його бездоганну вроду псувала якась вульгарна риска, якась жорсткість у погляді, якась невиразна лінія губ. Але, звичайно, про все це я подумав тільки згодом. А тоді я просто розумів, що стою перед дуже вродливою жінкою і що ця жінка питає мене про мету мого візиту. І лише тієї хвилини я до кінця зрозумів, наскільки делікатне завдання собі поставив.

— Я маю приємність,— мовив я,— знати вашого батька.

Початок був досить незграбний, і леді зразу ж дала мені це відчувати.

— У мене немає нічого спільного з моїм батьком,— відказала вона. — Я нічим йому не зобов'язана, і його друзі не є моїми друзями. Якби не покійний сер Чарльз Баскервіль і деякі інші добрі люди, я голодувала б, незважаючи на все батьківське піклування.

— Саме через покійного сера Чарльза Баскервіля я й приїхав побачитися з вами.

Веснянки на обличчі леді зробилися помітнішими.

— А що я можу розповісти вам про нього? — спитала вона, її пальці нервово забігали по клавішах друкарської машинки.

— Але ж ви були з ним знайомі?

— Я вже вам сказала, що багато чим зобов'язана його доброті. І якщо я тепер можу утримувати себе, то це головним чином завдяки тій зацікавленості, яку він виявив до моєї нещасної долі.

— Ви з ним листувалися?

Леді сердито блиснула на мене своїми горіховими очима.

— З якою метою ви ставите мені ці запитання? — різко мовила вона.

— З метою уникнути публічного скандалу. Краще буде, якщо я питатиму про це тут, ніж дозволити справі вийти з-під нашого контролю.

Вона, все ще дуже бліда, довго мовчала. Нарешті з якоюсь відчайдушністю й зухвалістю подивилася на мене.

— Добре, я вам відповім,— погодилася вона. — Що ви хочете знати?

— Ви листувалися з сером Чарльзом?

— Так, я писала до нього разів зо два, щоб висловити вдячність за його делікатність і благородство.

— Ви пам'ятаєте, коли було датовано ті листи?

— Ні.

— А ви зустрічалися з сером Чарльзом?

— Так, двічі чи тричі, коли він приїжджав у Кумбі-Трейсі. Він був дуже скромною людиною і волів робити добрі діла без розголосу.

— Але якщо ви бачили його так рідко і рідко йому писали, то звідки він знав про ваше скрутне становище, щоб, як ви кажете, допомагати вам?

На це запитання, на мою думку складне, вона відповіла надзвичайно охоче:

— Мені спільно допомагало кілька джентльменів, які знали мою сумну історію. Одним з них був містер Степлтон, сусід і близький друг сера Чарльза. Він поставився до мене з якнайбільшою добротою, саме від нього сер Чарльз і дізнався про мої прикрощі.

Мені вже було відомо, що сер Чарльз Баскервіль у кількох випадках доручав Степлтону вести свої благодійні справи, отож тут леді казала правду.

— А чи просили ви сера Чарльза коли-небудь у своїх листах про зустріч? — вів я далі.

Місіс Лайонз знову спалахнула:

— Сер, це дуже дивне запитання!

— Пробачте, мадам, але я змушений його повторити.

— Тоді я відповім: зрозуміло, ні.

— Навіть у день смерті сера Чарльза?

Рум'янці гніву миттю зникли, тепер на мене дивилося мертве обличчя. Пересохлі губи місіс Лайонз силкувалися вимовити слово «ні», яке я швидше побачив, ніж почув.

— Вам, я певен, зраджує пам'ять,— сказав я. — Я навіть можу процитувати одне речення з вашого листа. Ось воно: «Благаю вас, благаю як джентльмена, спаліть цього листа і будьте біля хвіртки о десятій годині».

Мені здавалося, що місіс Лайонз ось-ось знепритомніє, але вона зробила величезне зусилля і взяла себе в руки.

— Виходить, більше вже не існує джентльменів? — насилу мовила вона.

— Ви несправедливі до сера Чарльза. Він зробив так, як ви просили. Але іноді можна прочитати і спалений лист. Тепер ви визнаєте, що писали це?

— Так, писала! — вигукнула вона, полегшуючи душу потоком слів. — Писала! Навіщо мені заперечувати це? Мені немає чого соромитися! Я хотіла, щоб він мені допоміг. Я вірила, що коли поговорю з ним, то дістану від нього підтримку, тому й попросила про зустріч.

— Але чому о такій годині?

— Тому що я дуже пізно дізналася, що наступного дня він їде в Лондон, можливо, на кілька місяців. До того ж існували причини, через які я не могла дістатися туди раніше.

— А чому треба було призначати побачення в саду, замість того, щоб просто завітати до сера Чарльза додому?

— Ви вважаєте, що жінка може одна о такій пізній порі відвідати дім холостяка?

— Добре, а що трапилося, коли ви прийшли на місце зустрічі?

— Я туди не ходила.

— Місіс Лайонз!

— Ні, не ходила, присягаюся вам усім для мене святим. Не ходила. Виникла перешкода.

— Яка?

— Це моя особиста справа. Я не можу говорити про неї.

— Отже, ви визнаєте, що призначили серу Чарльзу побачення на той саме час і в тому самому місці, де він зустрів свою смерть, але заперечуєте, що прийшли на те побачення.

— Це правда.

Я влаштував їй справжній перехресний допит, але нічого певного так і не з'ясував.

— Місіс Лайонз,— мовив я, закінчуючи цю тривалу і майже безплідну розмову,— не бажаючи щиро в усьому зізнатися, ви берете на себе дуже велику відповідальність і опиняєтесь у сумнівному становищі. Якщо я змушений буду звернутися по допомогу до поліції, тоді ви побачите, які серйозні неприємності вам загрожують. Якщо ж ви ні в чому не завинили, то чому почали перш за все заперечувати, що писали серу Чарльзу в останній день його життя?

— Я боялася, що з цього можуть зробити неправильні висновки і мене буде вплетано в ганебну історію.

— А чому ви так наполягали, щоб сер Чарльз знищив ваш лист?

— Якщо ви його читали, то повинні знати.

— Я не казав, що читав увесь лист.

— Дещо з нього ви навіть процитували.

— Тільки постскриптом. Лист, як я вже вам казав, було спалено, і прочитати його весь виявилось неможливим. Повторюю своє запитання ще раз: чому ви так наполягали, щоб сер Чарльз обов'язково знищив цей лист, одержаний ним у день смерті?

— Це дуже й дуже особисте.

— Тим більше у вас підстав уникати публічного розслідування.

— Тоді я все вам розповім. Коли ви хоч трохи чули про мою нещасну долю, то знаєте, що я надто нерозважливо вийшла заміж і тепер шкодую про це.

— Так, я дещо чув.

— Відтоді мій чоловік, до якого я відчуваю огиду, не перестає набридати мені своїми домаганнями. Закон на його боці, і кожного дня мені загрожує небезпека, що він примусить мене жити разом з ним. До того як написати серу Чарльзу листа, я дізналася, що у мене є надія знову повернути собі свободу, якщо я піду на певні витрати. А свобода означала для мене все: душевний спокій, щастя, самоповагу — геть усе! Я знала, що сер Чарльз — людина великодушна, і вважала, що коли він почує історію мого життя з моїх власних уст, то обов'язково мені допоможе.

— Як же тоді трапилося, що ви не пішли на зустріч із ним?

— Після того як надіслала листа, я одержала допомогу з іншого джерела.

— Чому ж тоді ви знову не написали до сера Чарльза і все йому не пояснили?

— Я так би й зробила, якби наступного ранку не прочитала у газетах про його смерть.

Розповідь цієї жінки була досить складною, і всі мої запитання виявилися нездатними похитнути її правдоподібність. Перевірити почуте можна було тільки в один спосіб — з'ясувати, чи справді вона почала справу про розлучення після трагічної смерті сера Чарльза.

Було мало ймовірно, щоб вона насмілилася твердити, ніби не навідувалася в замок Баскервілів, якщо насправді там була — адже для поїздки туди їй довелося би найняти бідарку і повернулася би вона в Кумбі-Трейсі тільки рано-вранці. Таку мандрівку таємною не зробити. Отже, мабуть, вона казала правду або принаймні частину правди. Я пішов від неї спантеличений і засмучений. Знову я опинився перед глухим муром, що його хтось наче вибудовує на всіх моїх шляхах, ідучи якими я намагаюсь виконати довірене мені доручення. І все ж, що більше я думаю про вираз обличчя цієї леді, її манеру поводитися, то дужче відчуваю: вона дещо від мене приховала. Чому вона так зблідла? Чому найменше зізнання треба було викидати в неї силоміць? Чому майже замовкала, коли мова заходила про час смерті сера Чарльза? Пояснення всьому цьому, безперечно, не можуть бути такими невинними, як їй хотілося мене в тому переконати. Та хоч би там як, але, ідучи далі в цьому ж напрямку, я нічого нового не почув би, отож доводилося повертати на іншу стежку, яка могла б вивести мене куди слід, і шукати її треба було між кам'яних халуп у пустиці. Та це теж був дуже непевний шлях. У цьому я переконався, коли повертався назад і один по одному розглядав пагорби із слідами життя стародавніх людей на них. Беррімор сказав, що незнайомий ховається в одній із покинутих халуп, але ж їх з краю в край пустища розкидано сотні й сотні! Але тут мені міг стати в пригоді й власний досвід, тому що я сам бачив того чоловіка на вершині Чорної Скелі. Отже, починати пошуки треба звідти. Я обстежуватиму в тому місці халупу за халупою, поки не знайду ту, яка мені потрібна. Якщо той чоловік сидітиме в одній з них, я почую з його власних уст, — якщо буде необхідно, то вдамся й до револьвера, — хто він такий і чому так уперто стежить за нами. На багатолюдній Ріджент-стріт він ще міг утекти від нас, але тут, у безлюдному пустиці, йому буде важко таке зробити. З другого боку, якщо я знайду ту халупу, а її мешканця в ній не виявиться, то чекатиму його там доти, доки він не повернеться. Холмс не впіймав його в Лондоні. Для мене буде справжнім тріумфом, якщо я розшукаю цього чоловіка — адже цим я досягну успіху там, де мого вчителя спіткала невдача.

Під час цього розслідування щастя не один раз нас зраджувало, але тепер, нарешті, воно повернулося до мене обличчям. І вісником його був не хто інший, як містер Френкланд — червоновидий, з сивими бакенбардами, він стояв біля садової хвіртки, що виходила на битий шлях, яким я їхав.

— Добрий день, докторе Вотсоне! — вигукнув він з незвичайною для нього привітністю. — Ви повинні дати своїм коням відпочити. Заходьте, будь ласка, випийте склянку вина й привітайте мене.

Після всього, що я чув про ставлення містера Френкленда до рідної дочки, мої почуття до нього були далекі від дружніх, але мені дуже хотілося відіслати Перкінса з візком додому, і зараз випадала для цього слушна нагода. Я виліз із візка й звелів переказати серу Генрі, що повернуся перед обідом. Потім пройшов слідом за Френклендом у його їдальню.

— Сьогодні для мене чудовий день, сер, справжнє свято в моєму житті! — знову вигукнув він, радісно підхихикуючи. — Я успішно провів дві справи. Я навчу всіх у цьому краї, що закон є закон і що тут є людина, яка не побоїться звернутися до нього по допомогу. Я здобув право проїзду через парк старого Мідлтона, самісінькою його серединою, сер, за якихось сотню ярдів від його дверей! Ну, що ви на це скажете? Ми покажемо цим вельможам, хай їх чорти вхоплять, що їм не вдасться безкарно зневажати общинні права. А ще я домігся заборони користуватися моїм лісом, де жителі Фернворсі мали звичку влаштовувати пікніки. Ці негідники, мабуть, вважають, що права приватної власності не існує і що вони можуть вештатися де забажають, засмічуючи все газетами й пляшками. Обидві справи розглянуто, докторе Вотсоне, і обидві на мою користь. Такого свята у мене не було відтоді, як я переміг у суді сера Джона Морленда, з яким позивався за те, що він порушив мої права володіння, полюючи у своїх мисливських угіддях.

— Як же це вам вдалося?

— Зверніться до звітів про судові рішення й вироки, сер. Прочитайте — не пошкодуєте: «Френкленд проти Морленда, Королівський суд». Це коштувало мені дві сотні фунтів, але справу я виграв.

— І що це вам дало?

— Анічогісінько, сер. Я з гордістю можу заявити, що не мав з того ніякого зиску. Я взагалі дію тільки з почуття громадського обов'язку. Наприклад, у мене навіть не виникає сумнівів, що жителі Фернворсі сьогодні вночі символічно мене с т р а т я т ь — с п а л я т ь моє опудало. В останній р а з , коли таке було влаштовано, я сказав поліції, що люди повинні припинити ці неподобства. Але поліція в нашому графстві поводить себе обурливо, сер, і не надає мені того захисту, на який я маю право. Ось побачите, справа «Френкленд проти Корони» приверне увагу громадськості. Я попереджав їх, що вони ще матимуть нагоду пошкодувати про те, як зі мною поводитися, і мої слова вже справилися.

— Яким чином? — спитав я.

Старий набрав багатозначного вигляду.

— А таким. Я міг би розповісти їм про одну справу —

їм до смерті кортить про неї знати, але ніщо не примусить

мене допомагати цим негідникам.

Я вже давно шукав якогось приводу здихатися Френклендової балаканини, але тепер мені захотілося послухати її ще. Про перекірливу вдачу старого грішника мені було дещо відомо, тому я розумів, що занадто велика цікавість до його розповіді — це найпевніший шлях до того, щоб він переслав говорити щиро.

— Мабуть, ідеться про браконьєрство? — байдужим тоном спитав я.

— Ха-ха-ха, голубе мій! Справа набагато серйозніша! От що б ви робили з каторжником?

Я аж здригнувся.

— Ви хочете сказати, що знаєте, де він ховається? мовив я.

— Я, мабуть, точно не знаю, де він ховається, проте цілком упевнений, що міг би допомогти поліції схопити його. Хіба вам ніколи не спадало на думку, що його можна спіймати отак: з'ясувати, де він дістає їжу, й простежити, як вона до нього потрапляє?

Старий настільки наблизився до істини, що я аж стривожився.

— А чому ви вважаєте, що каторжник десь у пустищі? — спитав я.

— А тому, що я на власні очі бачив того, хто носить йому їсти.

У мене завмерло серце на думку про Беррімора. Ще б пак, залежати від ласки цього злобливого старого пронози — це аж надто серйозно. Але наступне його зауваження зняло з мене тягар.

— Ви здивуєтесь, але їсти каторжнику носить дитина. Я бачу її кожного дня у велику підзорну трубу, що стоїть у мене на даху. Вона проходить однією й тією ж стежкою в один і той самий час, а до кого їй ходити, як не до каторжника?

Це була справжня удача! А проте я й знаку не подав, як мене зацікавили ці слова. Дитина! Беррімор сказав мені, що нашому незнайомцеві носить усе потрібне якийсь хлопчик. Отож Френкленд натрапив на слід цього незнайомця, а не каторжника. Якби я зміг вивідати у старого все, що йому було відомо, це звільнило б мене від тривалих і виснажливих пошуків. Моїми найбільшими козирами повинні були залишатися недовірливість і байдужість.

— А мені здається, що то, либонь, син якогось місцевого пастуха носить обід своєму батькові.

Навіть найменший натяк на те, що йому заперечують, викрешував іскри із старого впертюха. Його очіці люто блиснули на мене, а бакенбарди наїжачилися наче шерсть у сердитого кота.

— Ви ото бачите Чорну Скелю? Добре. А за нею невисокий пагорб, порослий колючим чагарником? Це найбільш кам'яниста частина всього пустища. Хіба якийсь пастух буде пасти там худобу? Ваше припущення, сер, цілком безглузде.

Я сумирно визнав, що висловив свою думку, не врахувавши всіх обставин. Моя покірливість сподобалася Френкленду, він став ще балакучішим.

— Можете бути певні, сер, я роблю висновки тільки тоді, коли маю на те всі підстави. Я раз у раз бачу цього хлопця з клунком. Кожного дня, а то й двічі на день я маю змогу... стривайте, докторе Вотсоне. Чи мене очі зраджують, чи справді отам по схилу пагорба щось рухається?

До того місця було кілька миль, але я виразно побачив на тьмяному зелено-сірому схилі чорну цяточку.

— Ходімо, сер, ходімо! — вигукнув Френкленд, кидаючись по сходах нагору. — Побачите його на власні очі й самі у всьому переконаєтесь!

На плоскому даху будинку стояла величезних розмірів підзорна труба, закріплена на тринозі. Френкленд припав до неї очима й радісно скрикнув:

— Швидше, докторе Вотсоне, швидше, поки він не перейшов пагорб!

І справді, вгору по схилу повільно дерся якийсь хлопчак з маленьким клунком за плечима. Коли він піднявся на гребінь, його незграбна, одягнена в лахміття постать на мить чітко вималювалася на тлі холодної небесної синяви. Наче боячись, що за ним стежать, він крадькома, але сторожко озирнувся. Потім зник за пагорбом.

— Ну, я правду казав?

— Безумовно, це хлопчик, і його, здається, послано з таємним дорученням.

— А що це за доручення, може здогадатися навіть наш констебль. Але від мене поліція й слова зайвого не почує, і вас, докторе Вотсоне, прошу про хлопця мовчати. Ні слова! Ви мене зрозуміли?

— Нехай буде, як ви хочете.

— Вони поводитися зі мною обурливо, так, обурливо. Коли всі факти в справі «Френкленд проти Корони» стануть відомі, країною, сподіваюся, прокотиться хвиля обурення. Ніщо не примусить мене бодай чимось допомагати поліції. Вона б і не почухалася, якби замість мого опудала ті негідники спалили мене, прив'язавши до стовпа. Та ні, чого вам іти! Ви повинні допомогти мені спорожнити оцю карафу на честь такої видатної події!

Проте я не піддався на настійливі умовляння старого, а коли він оголосив, що хоче провести мене додому, відмовив його від цього наміру. Поки він міг мене бачити, я йшов по дорозі, а потім повернув у бік скелястого пагорба, за яким зник хлопець. Усе складалося на мою користь, і я запрявся собі, що коли мені й не доведеться скористатися з слушної нагоди, подарованої долею, то трапиться це аж ніяк не через брак у мене енергійності або наполегливості.

Коли я добрався до вершини пагорба, сонце вже сідало, і пологі схили внизу були з одного боку золотаво-зелені, а з другого тонули в сірій тіні. Легкий туман висів над далекою лінією обрію, над якою підіймалися фантастичні обриси пагорба Лисяча Вершина. На всьому величезному просторі панували тиша й непорушність. Лише якийсь сірий птах,— чи то чайка, чи то кроншнеп,— високо

пролітав у синьому небі. Він і я, здавалося, були єдиними живими істотами між величезною небесною банею вгорі й пустелею під нею. Голий простір, почуття самотності, нерозгадана таємниця, бажання якнайшвидше виконати своє завдання,— від усього цього в серце заповзав тривожний холодок. Хлопця ніде не було видно. Але внизу в западині між пагорбами виднілося коло стародавніх кам'яниць, всередині якого стояла одна халупа із залишками покрівлі, що могли захистити від негоди. Серце в мене заколотилося, коли я її побачив. Оце, мабуть, і є та схованка, де переховується незнайомий. Нарешті моя нога повинна була стати на поріг його таємного притулку — я мав ось-ось його викрити.

Обережно наближаючись до халупи — точнісінько так, як робив Степлтон, підкрадаючись із сачком до метелика,— я із задоволенням відзначив, що там справді хтось живе. До напівзруйнованого отвору, що правив за двері, вела ледь помітна між валунів стежка. В халупі було тихо. Незнайомець або заचाївся там, або никав десь у пустині. Нерви в мене були напружені в передчутті небезпечної пригоди. Кинувши сигарету, я стиснув руків'я револьвера, швидко ступив до дверей і зазирнув усередину. Там нікого не було.

Але я побачив чимало підтверджень того, що йшов по правильному сліду. Саме тут і жив той незнайомець. На кам'яному ложі, де колись спала неолітична людина, лежало кілька ковдр, загорнутих у непромокальний плащ. У примітивному вогнищі виднілася купка золи. Поряд з ним стояло якесь кухонне начиння й відро, до половини налите водою. Розкидані скрізь порожні консервні банки свідчили, що тут мешкають уже не один день, а коли мої очі звикли до напівтемряви, я побачив у кутку бляшаний кухоль і напівпорожню пляшку віскі. Плоский камінь посеред халупи правив за стіл, а на ньому лежав клунок — безперечно, той самий, що я його бачив за плечима в хлопця у підзорну трубу. У клунку була хлібина, банка консервів з язика і дві банки консервованих персиків. Оглянувши все це, я вже хотів був покласти клунок на місце, аж раптом серце моє завмерло — я помітив на камені, де лежав клунок, клаптик паперу, на якому було щось написано. Я взяв його і прочитав — там було надряпано олівцем таке: «Доктор Вотсон поїхав у Кумбі-Трейсі».

З хвилину я стояв непорушно, тримаючи папірець у руках і розмірковуючи над змістом цього короткого послання. Отже, цей таємничий незнайомець переслідує не сера Генрі, а мене? Сам він за мною не стежить, а приставив до мене свого помічника,— можливо, цього хлопця,— і ось зараз я тримаю в руках його донесення. Мабуть, відколи я в цьому пустині, жодний мій крок не лишався непоміченим, і незнайомця повідомляли геть про все. Так, я весь час відчуваю присутність якоїсь невидимої сили, існування якоїсь тонкої сітки, накинutoї на нас з величезною майстерністю й обережністю; ця сітка не дуже нам заважає, і ми помічаємо її тільки в останню мить, коли бачимо, що справді в ній плутаємося.

Якщо є одна записка, повинні бути й інші. Я пошукав їх очима, роздивляючись на всі боки, але папірців більше не побачив. Так само не пощастило мені виявити

ніяких ознак, які давали б можливість зрозуміти вдачу або наміри цього чоловіка, що живе у такому незвичайному місці, крім хіба того, що звички він має, очевидно, спартанські і не дуже дбає про життєві вигоди. А коли я подумав про заливні дощі й глянув на геть діряву покрівлю, то зрозумів, наскільки притягальною й важкою повинна бути мета, заради досягнення якої він тулиться в цій негостинній оселі. То хто ж він — лютий наш ворог чи, може, ангел-хранитель? І я заприсягся, що не вийду з халупи, поки не з'ясую цього.

Сонце вже схилюлося до вечірнього пруга, і західний край неба мінився рожевими й золотавими барвами. Вечірня заграва відбивалася яскраво-червоними плямами в численних ковбнях великої Грімпенської трясовини. Вдалині виднілися обидві вежі баскєрвільського замку, а ще далі вгорі вилися прозорі димки — там було село Грімпен. За пагорбом, між цим селом і баскєрвільським замком, стояв будинок Степлтонів. В золотавому надвечірньому світлі все навколо здавалося гарним і лагідно-мирним, проте моя душа не відчувала розлитого в природі спокою, вона тріпотіла від страшної невідомості перед зустріччю, що з кожною миттю ставала дедалі ближчою. Нерви в мене було напружено до краю, але я, сповнений рішучості, сидів у темному кутку халупи й з похмурих терпінням чекав її мешканця.

І тоді, нарешті, я почув його. Здалеку долинув різкий звук — під чобіт йому потрапив камінець. Ще раз... ще...

Кроки не переставали наближатися. Я втиснувся в найтемніший куток і звів у кишені курок револьвера, поклавши не виявляти себе доти, доки не зможу хоч трохи розгледіти незнайомця. Біля хатини запала тиша — отже, він зупинився. Потім кроки знову почали наближатися, на вхід у халупу впала чиясь тінь.

— А сьогодні чудовий вечір, мій любий Вотсоне,— мовив добре знайомий мені голос. — Я впевнений, надворі вам буде набагато приємніше, ніж там у халупі.

Р о з д і л 12

МЕРТЬ У ПУСТИЦІ

Мені перехопило подих, і хвилину чи дві я сидів, не наважуючись повірити власним вухам. Потім до мене повернувся дар мови, і я відчув, як неймовірний тягар відповідальності ніби миттю зник з моєї душі. Цей холодний, уїдлиний, іронічний голос міг належати лише одній-однісінькій в усьому світі людині.

— Холмсе! — вигукнув я . — Холмсе!

— Виходьте,— сказав він,— і, будь ласка, обережно з револьвером.

Нахилившись під кривим одвірком, я вийшов і побачив його — Холмс сидів на камені, і його сірі очі весело заблищали, коли він зупинив погляд на моїй здивованій фізіономії. Він схуд і змарнів, але вигляд у нього був бадьорий і впевнений, обличчя з тонкими рисами,— обвітрене й бронзове від сонця. Одягнутий у твідовий костюм і сукняне кепі, Холмс нічим не відрізнявся від звичайнісіньких туристів, що забивалися в пустище, більше того, він примудрився не зрадити властиву йому котячу пристрасть до охайності, підборіддя в нього було гладенько виголено, а сорочка сяяла чистотою так, ніби він перебував на Бейкер-стріт.

— Ще нікого і ніколи в житті я не був більш радий бачити,— сказав я, міцно тиснувши йому руку.

— І більш здивовані, еге ж?

— Не можу цього заперечити.

— Але, запевняю, здивувалися не тільки ви. Я й не уявляв, що ви знайшли мою випадкову схованку, і ще менше підозрював, що ви сидите в халупі, поки не опинився за двадцять кроків від дверей.

— Мабуть, побачили мої сліди?

— Ні, Вотсоне. Боюсь, мені не під силу розпізнати ваші сліди серед безлічі інших, що існують на світі. Якщо коли-небудь у вас виникне серйозне бажання піддурити мене, то ви повинні поміняти тютюнову крамницю, бо як тільки я побачу недопалок сигарети з маркою «Бредлі, Оксфорд-стріт», то зразу ж здогадуюся, що десь поблизу мій друг Вотсон. Он він, той недопалок, лежить біля стежки. Ви, безперечно, пожбурили його геть тієї самої миті, коли кинулися в порожню халупу.

— Достоту так.

— Авжеж, помилитися я не міг і, знаючи вашу неймовірну впертість, ні на хвилину не засумнівався в тому, що ви сидите в засідці з револьвером напохваті й чекаєте, коли повернеться мешканець цієї халупи. Отже, ви справді подумали, що злочинець — це я?

— Я не знав, хто тут є, тому й вирішив з'ясувати це.

— Чудово, Вотсоне! А як вам вдалося знайти, де я ховаюся? Мабуть, ви побачили мене під час погоні за каторжником, коли я був такий необережний, що дозволив собі постовбичити на тлі місяця.

— Так, саме тоді я вас і побачив.

— І, напевно, обнишпорили всі халупи, поки не набрали на цю?

— Ні, бачили вашого хлопчину, і це підказало мені, де вас шукати.

— І побачив його, звичайно, старий джентльмен з підзорною трубою. Коли я вперше помітив відблиски сонця на її лінзі, то й не зрозумів був, що то таке. — Холмс підвівся і зазирнув у хатину. — Еге, бачу, Картрайт уже встиг принести трохи харчів. А це що за папірець? Отже, ви їздили в Кумбі-Трейсі, так?

— Їздив.

— Побачитися з місіс Лаурою Лайонз?

— Саме так.

— Це непогано! Наші пошуки йшли, очевидно, паралельними шляхами, і коли ми складемо здобуті відомості до купи, то, сподіваюсь, матимемо цілковите уявлення про цю справу.

— Що ж, я страшенно радий, що ви тут, бо, признаюся, всю оцю відповідальність разом з таємничістю мої нерви починають не витримувати. Але як, скажіть на Божу милість, ви тут опинилися і що робите? Я вважав, що ви на Бей-кер-стріт розплутуєте ту справу про шантаж.

— Цього я й хотів — щоб ви так вважали.

— Отже, ви використовуєте мене в своїх інтересах і в той же час не довіряєте мені! — розчаровано вигукнув я . — А я гадав, Холмсе, що заслужив на краще ставлення з вашого боку.

— Дорогий друже, і в цій справі, як і в багатьох інших, ваша допомога для мене була неоціненною, і я прошу у вас пробачення, якщо вам здається, ніби я вас у чомусь обдурив. Правду кажучи, я пішов на це частково заради вас же самого, а привело мене сюди відчуття, що вам загрожує небезпека, отож я й вирішив особисто дослідити цю справу. Якби я був разом з сером Генрі й вами, то можу вас запевнити, що моя точка зору нічим не відрізнялася б від вашої, а моя присутність змусила б наших дуже страшних противників бути насторожі. А так я мав можливість відвідувати які завгодно місця, чого був би позбавлений, якби жив у баскер-вільському замку. Отож я й досі залишаюся в цій справі невідомою силою, готовою лягти в критичну мить на шальку терезів усією своєю вагою. — Але навіщо тримати мене в темряві?

— Бо якби ви знали, що я тут, це нам нічим би не допомогло і могло б, очевидно, призвести тільки до того, що мене виявили б. Вам, мабуть, закортіло б розповісти мені про деякі події або, з властивої вам доброти, принести що-небудь для полегшення мого існування чи зробити щось подібне, а це означало б іти на непотрібний ризик. Я привіз сюди Картрайта — ви, звичайно, пам'ятаєте хлопчину з транспортної контори,— і він дбав про мої скромні потреби, тобто про шматок хліба і чистий комірець. Чого ще людині треба? До того ж він — це зайва пара очей на двох дуже прудких ногах. І те, й те виявилось неоцінним.

— Отже, всі мої звіти пропали марно! — Голос у мене аж затремтів, коли я згадав, з якою старанністю й гордістю їх писав.

Холмс видобув з кишені пачку листів:

— Ось вони, ваші звіти, дорогий друже, і запевняю, їх зачитано мало не до дірок. Я так добре про все домовився, що вони потрапляли до мене із затримкою всього на один день. Особливо я повинен похвалити вас за розум і запопадливість, виявлені вами у такій надзвичайно важкій справі.

Я все ще трохи сердився, що мене обдурено, але теплі слова Холмса розвіяли мою досаду. До того ж у глибині душі я відчував, що він має підстави так говорити і що для досягнення нашої мети мені справді не слід було знати про його перебування в пущі.

— Оце вже краще,— мовив Холмс, дивлячись на моє повеселіле обличчя. — А тепер розкажіть про наслідки візиту до місіс Лаури Лайонз — мені не важко було здогадатися: ви їздили саме до неї, бо тепер я вже зрозумів, що це єдина особа в Кумбі-Трейсі, яка може прислужитися нам у нашій справі. Запевняю, якби ви не поїхали туди сьогодні, то я, найімовірніше, подався б туди завтра.

Сонце зайшло, над пустищем почали густішати сутінки. Повітря зробилося холодним, і ми, щоб зігрітися, сховалися в халупі. І там, сидючи в напівтемряві поряд з Холмсом, я розказав йому про розмову з місіс Лаурою Лайонз. Моя розповідь так його зацікавила, що окремі її частини мені довелося повторювати двічі.

— Все це надзвичайно важливо,— сказав він, коли я закінчив. — Тепер заповнюється прогалина, яку я ніяк не міг подолати в цій неймовірно складній справі. Вам, певно, відомо про інтимні стосунки між цією дамою і Степлтоном?

— Ні, про інтимні стосунки я нічого не знаю.

— Щодо характеру цих стосунків не може бути ніяких сумнівів. Вони зустрічаються, листуються, між ними взагалі встановилося цілковите взаєморозуміння. Так от, це дає нам у руки могутню зброю. Якби я тільки зміг скористатися з неї, щоб відірвати від нього його дружину...

— Його дружину?

— Зараз я поділюся з вами деякою інформацією навзамін почутої від вас. Леді, яку знають тут як міс Степлтон, насправді є його дружиною.

— Боже мій, Холмсе! Ви впевнені в цьому? Тоді як же він дозволив, щоб сер Генрі закохався в неї?

— Те, що сер Генрі в неї закохався, не може зашкодити нікому, крім самого сера Генрі. Степлтон, як ви тільки що зауважили, особливо подбав про те, щоб сер Генрі не домігся її. Повторюю, ця леді дружина Степлтона, а не його сестра.

— Але навіщо потрібний такий хитрий обман?

— А ось навіщо: Степлтон передбачив, що вона буде набагато йому корисніша в ролі вільної жінки.

Всі мої підсвідомі здогади, всі мої невиразні підозри набрали раптом чітких обрисів і зосередились навколо натураліста. У цьому байдужому, безбарвному чоловікові в солом'яному брилі і з сачком я побачив щось жахливе — це була істота, наділена безмежним терпінням і хитрістю, з усміхненим обличчям і жорстоким серцем.

— Отже, це і є наш ворог, це він стежив за нами в Лондоні?

— Саме так я й розгадав цю загадку.

— А попередження... воно надійшло від неї?

— Авжеж, від неї.

В мороці, що так довго оточував мене, вималювалися обриси якоїсь страхотливої підлоти.

— Але чи впевнені ви в цьому, Холмсе? Звідки ви дізналися, що ця жінка — дружина Степлтона?

— А звідти. Коли Степлтон зустрівся з вами вперше, він настільки забувся, що розповів вам шматок своєї справжньої біографії,— мені здається, він встиг безліч разів пошкодувати про це. Так, колись у нього справді була школа на Півночі Англії. А немає ж нічого легшого, ніж знайти директора школи. Для цього існують шкільні агентства, з допомогою яких можна встановити особу всякого, хто мав стосунок до цієї професії. Я навів довідки і виявилось, що в одній школі відбулися просто жахливі події і що чоловік, якому вона належала,— прізвище в нього було інше — втік разом із своєю дружиною. Прикмети цих людей цілком збіглися з прикметами Степлтонів. А коли я дізнався, що він захоплювався ентомологією, всі мої сумніви остаточно розвіялися.

Темрява, що огортала мене, почала потроху світлішати, проте багато що ще ховалося в тіні.

— Якщо ця жінка справді його дружина, то до чого тут місіс Лаура Лайонз? — спитав я.

— Це один з тих пунктів, на які ви пролили світло своїми пошуками. Після вашої розмови з тією дамою ситуація стала набагато зрозумілішою. Я раніше не знав, що місіс Лаура Лайонз збирається розлучитися із своїм чоловіком. Якщо це так, то, маючи Степлтона за неодруженого, вона, очевидно, розраховує піти за нього заміж.

— А що буде, коли вона зрозуміє свою помилку?

— Ну, тоді вона може неабияк стати нам у пригоді. Завтра ми обидва — і це наш найперший обов'язок,— повинні побачитися з нею. Чи не здається вам, Вотсоне, що ви надто надовго покинули свого підопічного? Ваше місце в баскєрвільському замку.

На заході згасли останні червоні спалахи, і на пустище опустилася ніч. На фіолетовому небі мерехтіло кілька ледь помітних зірок.

— І останнє запитання, Холмсе,— сказав я, підводячись,— нам не треба нічого приховувати один від одного.

Що все це означає? Що йому потрібно?

Холмс відповів, притишивши голос:

— Йому потрібне вбивство, Вотсоне,— витончене, заздалегідь обмірковане навмисне вбивство. Не розпитуйте мене про подробиці. Він ось-ось потрапить у мої сіті, хоч уже встиг обплутати сера Генрі своїми. З вашою допомогою він уже майже у мене в руках. Нам тепер загрожує тільки одна небезпека. Він може завдати удару раніше від нас. Ще один день, найбільше два, і я завершу необхідну роботу, а до того пильнуйте свого підопічного так, як любляча мати пильнує хвору дитину. Ваша сьогоднішня відсутність у баскєрвільському замку цілком себе виправдала, а проте я хотів би, щоб ви не відходили від сера Генрі й на крок. Слухайте! Моторошний зойк — довгий зойк жаху й болю розітнув тишу пустища. Від цього страхітливому крику в мене аж кров у жилах похолола.

— О Боже! — видихнув я. — Що це таке? Що це?

Холмс схопився з місця, і його темна атлетична постать

вималювалася в отворі дверей — він зупинився там, зсутиливши плечі, витягнувши голову вперед і напружено вдивляючись у темряву.

— Тихше! — прошепотів він. — Тихше!

Цей крик, гучний і несамопитий, долинув до нас звіддала з похмурої рівнини. Аж ось він почувся ближче, став ще гучнішим і благальнішим.

— Де це? — пошепки спитав Холмс, і з того, як у нього зірвався голос, я зрозумів, що й він, людина із залізними нервами, приголомшений до глибини душі. — Де це кричать, Вотсоне?

— Здається, там,— показав я рукою в темряву.

— Ні, ось там!

Болісний крик знову розітнув нічну тишу, цього разу ще гучніше й ближче. І до нього долучився якийсь новий звук — глухе, притишене гарчання, досить мелодійне і водночас загрозливе, воно лунало то дужче, то слабше, нагадуючи безперервний гомін моря.

— Це собака! — вигукнув Холмс. — Ану, Вотсоне, біжімо

туди. Боже милий, аби тільки встигнути!

Він швидко побіг у пустище, я кинувся слідом за ним, не відстаючи й на крок. І раптом десь близько просто попереду нас за уламками скель розлігся останній розпачливий зойк, за ним почувся глухий звук падіння чогось важкого. Ми зупинилися, прислухаючись. Але більше ніщо не порушувало безгоміння тихої ночі.

Я побачив, як Холмс, немов знавіснілий, схопився за голову. Потім тупнув ногою.

— Він випередив нас, Вотсоне. Ми спізнилися.

— Ні, ні, цього не може бути!

— Дурний я, що зволікав. А ви, Вотсоне, можете подивитися, чим закінчилося ваше нехтування своїм обов'язком!

Але, Богом присягаюся, якщо трапилося найгірше, ми йому відплатимо!

Ми кинулися бігти наосліп у темряві туди, звідки почувся цей жахливий звук, наштовхуючись на валуни, продираючись крізь кущі дреку, насилу видираючись на схили горбів і збігаючи ними вниз. На кожному підвищенні Холмс пильно озирався навколо, але пустище тонуло в мороці, і на його похмурому просторі не помітно було ніякого руху.

— Ви що-небудь бачите?

— Анічогісінько.

— Але стривайте! Що це?

До нас долинув притишений стогін. Ось він почувся знову, ліворуч від нас! Пасмо скель з того боку закінчувалося прямовисною стіною, що височіла над усипаним камінням схилом. І на тому схилі ми побачили щось темне, неправильної форми. Коли ми підбігли ближче, темний предмет набрав чіткіших обрисів. Це була людина, вона лежала долілиць, підвернувши під якимось жахливим кутом голову, підвівши плечі й випнувши спину так, наче робила сальто. Поза ця була вкрай безглузда, і тому в першу мить я не зрозумів, що чув уже передсмертний стогін. Ні шереху, ні звуку не доходило до нас від темної постаті, над якою ми схилилися. Холмс доторкнувся до тіла, скрикнув від жаху і відсмикнув руку. Вогник сірника, якого він витер, освітив його закривавлені пальці й страшну калюжу, що повільно розпливалася під розбитим черепом жертви. І ще сірник висвітив таке, від чого серця в нас завмерли — перед нами лежало мертве тіло сера Генрі Баскервіля!

Ще б пак! Адже ні я, ні Холмс не могли забути незвичайний червонястий твідовий костюм Генрі Баскервіля, той самий, в якому він уперше завітав до нас на Бейкер-стріт. Ми тільки на мить побачили цей костюм, а потім сірник спалахнув востаннє й згас так само, як у наших серцях згасла надія. Холмс застогнав, і навіть у темряві стало видно, як зблідло його обличчя.

— Негідник! Негідник! — вигукнув я, стискаючи кулаки. — Холмсе, я ніколи собі не пробачу, що покинув його напризволяще!

— Я завинив ще більше, Вотсоне. Аби остаточно підготувати цю справу, цілком її завершити, я знехтував життям свого клієнта. Це найтяжчий удар за всю мою практику. Але хіба міг я знати, хіба міг знати, що, незважаючи на всі мої застереження, він, ризикуючи життям, піде сам-один у пустище?

— Подумати тільки, ми чули його крик — Боже мій, який крик! — і не змогли врятувати сера Генрі! Де цей клятий псюра, що призвів його до смерті? Може, ховається тут серед скель? А де Степлтон? Він відповість за це.

— Так, обов'язково. Я подбаю про це. І дядька, й племінника вбито — один помер від страху, коли побачив звіра, на його думку істоту надприродну, другий знайшов свій кінець, рятуючись втечею. Але тепер нам треба довести, що між цим чоловіком і звіром існує зв'язок. Спираючись на те, що ми чули, неможливо навіть твердити про існування якогось собаки, оскільки, очевидно, сер Генрі просто впав і вбився. Але, присягаюсь небом, хоч би який хитрий був цей чоловік, не пізніше як завтра він буде у мене в руках!

Приголомшені раптовим і непоправним нещастям, яке означало, що всі наші довготривалі й важкі зусилля закінчилися вкрай жалюгідно, ми стояли із скам'янілими серцями по обидва боки знівеченого тіла. Потім коли зійшов місяць, видерлись на вершину скелі, з якої впав наш бідолашний друг, і звідти оглянули похмуре пустище — одна половина його сріблилася в місячному сяйві, друга тонула в мороці. Вдалині, за кілька миль від нас у напрямку Грімпера, рівно світився жовтавий вогник. Він міг горіти лише в самотній оселі Степлтонів. Люто лайнувшись, я погрозив у той бік кулаком.

— А чому б нам не схопити його зараз же?

— Справу ще не завершено. А він хлопець обачливий і хитрий як ніхто в світі. Не має значення, що саме ми знаємо, має значення лише те, що ми здатні довести. Один хибний крок, і негідник може ухилитися від нашого удару.

— Що ж нам придумати?

— На завтра клопоту у нас скільки завгодно. А сьогодні ми можемо тільки зробити нашому бідолашному другу останню послугу.

Ми обидва спустилися стрімким схилом і наблизилися до безформної чорної купи, що лежала на посрібленому місяцем камінні. В серці мені шпигонуло, коли я подивився на це скарлючене агонією тіло, на очі набігли сльози.

— Доведеться послати по допомогу, Холмсе! Самі ми не

донесемо його до баскервільського замку. Боже мій, чи ви

збожеволіли?

Холмс скрикнув і нахилився над тілом сера Генрі. І раптом почав пританцьовувати, сміючись і тиснучи мені руку.

Невже це мій суворий, завжди стриманий друг? Та в ньому ж стільки прихованого вогню!

— Борода! Борода! У цього чоловіка борода!

— Борода?

— Це не баронет, це... це мій сусід, каторжник!

З гарячковим поспіхом ми перевернули тіло, закривавлена борода тепер стирчала вгору, показуючи на ясний холодний місяць. Сумнівів бути не могло — такий же низький лоб, глибоко запалі, як у мавпи, очі. Це було те саме обличчя, що визирнуло з-за скелі у світлі свічки — обличчя Селдена, злочинця.

Я миттю все зрозумів. Я згадав, як баронет казав мені, що подарував свій старий одяг Беррімору. Беррімор віддав його Селденові, щоб допомогти тому втекти. Черевики, сорочка, кепі — все це колись належало серу Генрі. Так, трагедія залишалася трагедією, але, за законами своєї країни, Селден принаймні заслуговував на смерть. З радісним серцем, вдячний долі за те, що не сталося найгіршого, я пояснив Холмсу, в чому справа.

— Отже, причина смерті бідолахи — одяг,— мовив він. — Цілком зрозуміло, що собацюру пустили по сліду, давши понюхати якусь із речей сера Генрі,— найімовірніше, черевик, що зник у готелі,— от він і погнався за цим чоловіком. Проте мене дуже дивує одне: яким чином Селден побачив у темряві, що за ним женеться собака?

— Він його почув.

— Собачий гавкіт у пустищі не міг нажахати цього загартованого й відважного чоловіка настільки, щоб він почав репетувати на гвалт, ризикуючи, що його зловлять. Якщо судити з його зойків, він біг досить довго після того, як зрозумів, що собацюра за ним женеться. Як він про це здогадався?

— А для мене більша таємниця в іншому: чому цей пес, припускаючи, що наші здогади правильні...

— Я нічого не припускаю.

— Добре, чому собаку випущено саме сьогодні пізно ввечері: Не думаю, що він завжди бігає так вільно. Степлтон не відпустив би собаку, якби не мав підстав вважати, що сер Генрі теж буде в пустищі.

— Моя загадка набагато складніша за вашу, бо на вашу ми скоро дістанемо відповідь, а моя може назавжди, лишитися нерозгаданою. А тепер давайте вирішимо, що нам робити з тілом цього нещасного. Не можемо ж ми покинути його тут лисицям і воронам.

— Мабуть, треба покласти його в одну з цих халуп, поки ми не зв'яжемося з поліцією.

— Правильно. Вдвох ми його туди як-небудь донесемо. Ого, що це, Вотсоне? Невже це він сам власною персоною. Ну й дива! І яке зухвальство! Ні слова про наші підозри — ні слова, бо інакше всі мої плани буде зруйновано.

З пустища до нас наближалася людина — я побачив тьмяний вогник сигари. Місяць світив яскраво, і я зразу впізнав вертку, рухливу постать і швидку ходу натураліста. Помітивши нас, він зупинився, потім знову рушив уперед.

— Докторе Вотсоне! Невже це ви? Аж ніяк не чекав

зустріти вас у пустищі вночі. Але Боже мій, що це? Що трапилося? Не може бути, невже це сер Генрі?

Степлтон пробіг повз мене й нахилився над мертвим тілом. Я почув, як він різко вдихнув повітря, сигара випала у нього з пальців.

— Хто... хто це? — спитав він, затинаючись.

— Селден, каторжник, що втік з прінстаунської тюрми.

Степлтон повернув до нас бліде як у мерця обличчя, ціною

величезних зусиль приховавши своє здивування й розчарування. Він пильно подивився спочатку на Холмса, потім на мене.

— Ось тобі й маєш! Жахлива подія! Як же це сталося?

— Здається, впав з тієї скелі й скрутив собі в'язи. Ми з другом прогулювалися й почули крик.

— Я теж почув крик. Він і витягнув мене з дому. Я переживав за сера Генрі.

— Чому саме за сера Генрі? — не стримався я.

— Тому що він мав зайти до нас сьогодні. Але не зайшов, і це, природно, дуже мене здивувало. Коли ж я почув у пустині крик, то занепокоївся, чи не загрожує йому небезпека. До речі,— його очі перескочили з мене на Холмса,— крім крику, ви нічого не чули?

— Ні,— відказав Холмс. — А ви?

— Теж ні.

— Тоді навіщо про це питати?

— О, хіба ви не знаєте, які історії розповідають тутешні селяни про привид якогось собаки і таке інше? Подейкують, ніби він бігає ночами в пустині. От я й поцікавився, чи не чули ви його сьогодні.

— Ні, ми нічого такого не чули,— відповів я.

— А як, на вашу думку, загинув цей бідолаха?

— Я впевнений, що від хвилювань і постійного страху бути спійманим у нього помутився розум. Мабуть, у нападі божевілля він бігав по пустищу, випадково впав тут зі скелі й скрутив собі в'язи.

— Так, це найбільш вірогідне пояснення,— сказав Степлтон і зітхнув, як мені здалося, з явним полегшенням. —

А що ви про це думаєте, містере Шерлоку Холмсе?

Мій друг вклонився, віддаючи Степлтонові належне.

— А ви дуже догадливі.

— Ми чекаємо вас відтоді, як сюди приїхав доктор Вотсон. І ви прибули вчасно — стали свідком трагедії.

— Воно й справді так. Але я не маю сумнівів, що мій друг дасть цій пригоді правильне пояснення. А я поїду завтра в Лондон з неприємною згадкою.

— Ви повертаєтеся завтра?

— Маю такий намір.

— Сподіваюсь, ваш візит сюди проллє світло на події, які завели нас у глухий кут.

Холмс знизав плечима.

— Не завжди можна досягти успіху, на який сподіваєшся. Досліднику потрібні не легенди й чутки, а факти.

Щось нічого з цією справою у мене не виходить.

Мій друг говорив найщирішим і найнезацікавленішим тоном. Степлтон все ще не зводив з нього погляду. Потім він звернувся до мене:

— Я охоче запропонував би віднести бідолаху до нас, але це так налякає сестру, що, мабуть, не варто цього робити.

Якщо ми чимось прикриємо йому обличчя, то до ранку з ним нічого не трапиться.

Так і було зроблено. Відхиливши гостинне запрошення Степлтона завітати до нього, ми з Холмсом рушили до замку Баскервілів, давши натуралісту можливість повертатися додому самому. Пройшовши трохи і озирнувшись назад, ми побачили його постать, що рухалася безкраїм пустищем, і самотню чорну пляму, що залишилась на посрібленому місячним сяйвом схилі,— то лежала людина, яка загинула такою жахливою смертю.

Р о з д і л 13

СІТІ РОЗСТАВЛЕНО

— Ось ми й зішлися врукопаш,— мовив Холмс, коли ми простували пустищем до баскервільського замку. — Але ж яка в цього чоловіка витримка! Як швидко він опанував собою, хоч мав би бути неабияк приголомшений, коли побачив, що його жертвою стала зовсім не та людина!

Я казав вам ще в Лондоні, Вотсоне, і тепер повторюю знову: у нас ще не було такого гідного нашої зброї ворога.

— Мені шкода, що він вас побачив.

— Я спочатку теж пошкодував про це. Але уникнути зустрічі було неможливо.

— А як, на вашу думку, на його планах позначиться те, що він знає про вашу присутність у цих місцях?

— Це може або примусити його бути обережнішим, або підштовхне до відчайдушних і негайних дій. Як і більшість не обділених розумом злочинців, він,

очевидно, схильний надто покладатися на свою кмітливість, а тому вважає, що цілком нас обдурав.

— А чому б нам зразу не заарештувати його?

— Любий Вотсоне, ви народжені людиною дії. Ваші інстинкти завжди спонукають вас до найенергійніших вчинків. Але припустімо, для прикладу, що сьогодні вночі ми його заарештуємо. Яку це, кінець кінцем, дасть нам користь? Ми нічого не зможемо довести. От у цьому й полягає диявольська хитрість. Якби Степлтон мав собі за підпомагача людину, ми змогли б добути якісь докази, але якщо ми витягнемо на світ Божий собацюру, то це нам аж ніяк не допоможе накинати зашморг на шию його хазяїну.

— Але ж ми маємо докази.

— Ми не маємо навіть їхньої тіні — лише здогади й припущення. Та нас просто засміють у суді, якщо ми поткнемося туди з подібними свідченнями й доказами.

— У нас є сер Чарльз.

— Його знайдено мертвим без ніяких ознак насильницької смерті. Ми з вами знаємо, що він помер зі страху, знаємо також, що саме його налякало, але як переконати в цьому дванадцятьох флегматиків — присяжних засідателів? Які докази того, що до злочину має стосунок собака? Де сліди його зубів? Звичайно, нам з вами відомо, що собаки не кусають мертвих і що сер Чарльз вмер ще до того, як той пес наздогнав його. Ми повинні довести все це, а зробити цього не можемо.

— Ну, а сьогоднішній вечір?

— Він нічого особливого нам не дав. Знову ж таки немає прямого зв'язку між собакою і смертю. Собаку ми не бачили. Ми його чули, але нікого не зможемо переконати, що він гнав за каторжником. Адже й причин для цього нібито не існує. Ні, мій друже, ми повинні визнати факт: поки що складу злочину немає, але щоб виявити його, треба не пошкодувати сил і ризикнути.

— Що ж ви пропонуєте?

— Я покладаю великі надії на те, що для нас може зробити місіс Лаура Лайонз, коли дізнається про справжній стан справ. Крім того, в мене є й власний план. Не треба загадувати наперед, але я сподіваюсь, що не пізніше як завтра перемога буде нарешті за мною.

Більше нічого з Холмса я не зміг витягнути, і він, поринувши в свої думки, мовчки дійшов аж до воріт баскервільського замку.

— Ви зайдете?

— Так, не бачу рації ховатися далі. Але ще одне слово, Вотсоне. Нічого не кажіть про собаку серові Генрі. Нехай думає про причини смерті Селдена те саме, що Степлтон хотів би, щоб думали ми. Йому потрібна буде вся його мужність, щоб витримати випробування, яке чекає на нього завтра, коли він, якщо я правильно пам'ятаю ваш звіт, піде до цих людей на обід.

— Мене теж туди запрошено.

— Ви повинні відмовитись, нехай сер Генрі йде сам. Це легко влаштувати. Ну, на власний обід, бачу, ми надто запізнилися, але повечеряти нам обом не зашкодить.

Сер Генрі не стільки здивувався, скільки зрадів появі Шерлока Холмса, бо вже кілька днів чекав, що той, дізнавшись про останні події, в Лондоні не затримається. А проте баронет зачудовано звів брови, коли дізнався, що мій друг не тільки не має з собою ніякого багажу, а й не пояснює, чим зумовлено його відсутність. Спільними зусиллями Холмса було забезпечено всім, що йому було треба, і за пізньою вечерею ми розповіли серові Генрі стільки з відомого нам, скільки йому необхідно було знати. Але спочатку мені довелося виконати один неприємний обов'язок — розповісти Беррімору і його дружині про смерть Селдена. Дворецький зустрів цю звістку з явною полегкістю, а місіс Беррімор гірко заплакала, закривши обличчя фартушиною. Для всього світу Селден був злочинцем, напівтвариною-напівдияволом, але для неї він завжди залишався маленьким норовливим хлопчиком з її юності, дитиною, яка чіплялася за її руку. Воістину безнадійно зіпсований лише той чоловік, якого не оплаче жодна жінка.

— Відтоді як Вотсон уранці кудись поїхав, я цілий день нудився в чотирьох стінах,— сказав баронет. — Як на мою думку, мене слід похвалити, бо я дотримав своєї обіцянки.

Якби я не дав слова не виходити з дому самому, то міг би провести вечір значно веселіше — Степлтон надіслав мені записку, запрошуючи до себе.

— Авжеж,— ви провели б вечір значно веселіше, в цьому я не маю сумніву,— сухо відказав Холмс. — До речі, мені здається, ви не цінуєте те, що ми оплакували вас, стоячи біля людини із скрученими в'язами.

Сер Генрі широко розплющив очі:

— Як це?

— А так. Бідолаха був у вашому одязі. Боюсь, у Беррімора, який дав його каторжнику, можуть бути неприємності з поліцією.

— Навряд. Наскільки я знаю, там не було міток.

— Що ж, йому пощастило, і не тільки йому, а й усім вам тут, оскільки всі ви в цьому випадку є порушниками закону. Я не впевнений, що мій найперший обов'язок як чесного детектива не полягає в тому, щоб заарештувати всіх, хто є в будинку. За неспростовні викривальні документи можуть правити листи Вотсона.

— Але ж у якому стані наша власна справа? — спитав баронет. — Чи вдалося вам хоч трохи її розплутати? Ми з Вотсоном, відколи приїхали сюди, ще нічого не зробили.

— Думаю, в скорому часі я матиму змогу зробити становище набагато для вас зрозумілішим. Справа виявилася надзвичайно важкою і неймовірно складною. Ще й досі в ній залишається кілька пунктів, що тонуть у мороці, але він все одно ось-ось розвіється.

— Вотсон, певно, розповів вам про один випадок. Ми чули в пустищі собаку, тож можу заприсягтися, що не все є порожнім марновірством. На Заході мені доводилося мати справу з собаками, і коли я чую, як пес гавкає, то знаю, що це за один. І якщо вам вдасться надіти намордник на цього собаку й посадити його на ланцюг, я буду готовий будь-де заприсягтися: ви найкращий детектив у світі.

— І намордник я на нього надіну, і на ланцюг посаджу — тільки допоможіть мені.

— Я зроблю все, що ви скажете.

— Дуже добре. Але я вас попрошу слухатися мене сліпо, не питаючи, чому й навіщо.

— Як вам буде завгодно.

— Якщо ви так зробите, то, думаю, ми швидко розв'яжемо нашу маленьку проблему. Не маю сумніву, що...

Холмс раптом замовк і пильним поглядом вступився кудись поверх моєї голови. Лампа світила просто йому в обличчя — вкрай напружене й непорушне, воно могло б належати справжній класичній статуї і було втіленням тривоги й надії.

— Що трапилося? — в один голос вигукнули ми з сером

Генрі.

Коли Холмс опустил очі, я побачив, що він намагається вгамувати якесь внутрішнє хвилювання. Обличчя в нього було спокійне, але очі світилися торжеством.

— Пробачте, але я на цьому знаюсь і я в захопленні,— сказав він, показавши рукою в бік галереї портретів, що висіли на протилежній стіні. — Вотсон ніяк не хоче припустити, що я розуміюся на живопису, але це звичайні заздрощі, просто наші погляди на цей предмет не збігаються. Але портрети справді чудові.

— Радий чути це,— мовив сер Генрі, з деяким здивуванням глянувши на мого друга. — Не буду удавати, ніби я дуже багато тямлю в картинах, от у конях чи бичках — то інша справа. Навіть не уявляв, що ви знаходите час для таких речей.

— Я знаю, який живопис гарний, а який поганий, і зараз бачу саме гарний живопис. Присягаюсь, ота дама в синій шовковій сукні належить пензлю Неллера, а товстий джентльмен у перуці — то Рейнольдс. Це, очевидно, фамільні портрети?

— Так, усі до одного.

— І ви знаєте, хто на них?

— Беррімор добре мене потренував, і я, гадаю, можу відповісти свій урок без помилок.

— Хто отой джентльмен з підзорною трубою?

— То контр-адмірал Баскервіль, який служив під командою адмірала Родні у Вест-Індії. А он той у голубому сюртуці і з сувоєм паперів — сер Вільям Баскервіль — голова комісії Палати громад за Пітта.

— А цей кавалер навпроти мене, у чорному оксамитовому камзолі з мереживом?

— О, вам треба знати про нього. Це причина всіх наших нещасть — лиходій Гуго, від якого почалася легенда про собаку Баскервілів. Ми його, очевидно, ніколи не забудемо.

Я з цікавістю й деяким здивуванням втупився у портрет.

— Боже мій! — мовив Холмс. — Він здається досить спокійним, лагідним чоловіком, але, насмілюся сказати, в погляді є щось диявольське, я уявляв його кремезнішим хлопцем і розбишакою.

— Портрет справжній, сумнівів тут бути не може, бо на зворотному боці написано його ім'я і дата — тисяча шістсот сорок сьомий рік.

Решту вечора Холмс говорив мало, але портрет гульвіси Гуго, здавалося, зачарував його, і коли ми сиділи за вечерею, він майже не спускав з нього очей. Проте познайомитися з ходом думок мого друга я зміг тільки пізніше, коли сер Генрі пішов до себе в кімнату. Взявши свічку з своєї спальні, Холмс повернувся разом зі мною в трапезну й підніс її до потемнілого від часу портрета.

— Ви не помічаєте в ньому нічого особливого?

Я довго роздивлявся крилатий капелюх з плюмажем, довгі кучері, білий мереживний комір і суворе, мертве обличчя. Воно не відзначалося брутальністю, але було бундючне, безжальне й жорстоке, з міцно стуленими тонкими губами й холодними невблаганними очима. — Він нікого вам не нагадує?

— В нижній частині обличчя є щось від сера Генрі.

— Можливо, не більше, ніж натяк. Але зачекайте хвилиночку!

Він став на стільця і, тримаючи свічку в лівій руці, затулив зігнутою правою крислатий капелюх і завитки довгих кучерів.

— Господи Боже! — не стримав я здивованого вигуку.

З полотна на мене дивилося обличчя Степлтона.

— Ага, тепер ви теж побачили. Мої очі давно натреновані вивчати обличчя, а не те, що їх прикрашає. Найголовніша якість криміналіста-слідчого — це вміти проникати поглядом за маски.

— Неймовірно. Наче його портрет.

— Так, цікавий випадок повернення до предків, причому як у фізичному, так і в духовному сенсі. Людині досить почати вивчати портрети, щоб перетворитися на прибічника теорії переселення душ. Не підлягає сумніву, Степлтон теж з роду Баскервілів.

— Із планами на спадщину.

— Цілком вірно. Цей портрет, що випадково потрапив на очі, дає нам у руки одну з найважливіших сполучних ланок, відсутність якої так нам дошкуляла. Ми впіймали його, Вотсоне, ми його впіймали і, присягаюсь, не встигне закінчитися завтрашній день, як він битиметься в наших сітях так само безпорадно, як б'ються метелики в його сачку. Шпилька, корок, карточка — і ми поповнимо ним колекцію на Бейкер-стріт.

Холмс зареготав і відвернувся від портрета. Я взагалі не чув, щоб він сміявся часто, і завжди його сміх віщував комусь лихо.

Вранці я прокинувся рано, але Холмс був на ногах ще раніше: одягаючись, я побачив, що він уже встиг десь побувати.

— Еге ж, сьогодні ми матимемо морочливий день,— зауважив він, радісно й нетерпляче потираючи руки. — Сіті розставлено, скоро почнемо їх витягувати. Так от, до кінця дня ми напевно знатимемо, зловили ми нашу велику сухо-морду щуку чи вона проскочила в дірку.

— Ви вже встигли побувати в пустищі?

— Я дійшов до Грімпена й надіслав звідти повідомлення в Прінстаун про смерть Селдена. Здається, ні, я майже впевнений, нікого з вас не турбуватимуть у зв'язку з цією справою. Крім того, я зв'язався з моїм вірним Картрайтом,— адже він, безперечно, дуже сумував би під дверима моєї халупи, як пес на могилі свого хазяїна, коли б я не заспокоїв його щодо своєї безпеки.

— Що ми будемо робити далі?

— Насамперед побачимося з сером Генрі. А ось і він!

— Доброго ранку, Холмсе! — привітався баронет. — Ви схожі на генерала, який розробляє з начальником штабу план битви.

— Так воно й є. Вотсон прийшов одержати наказ.

— Я теж.

— Чудово. Якщо я не помиляюсь, наші друзі Степлтони запросили вас сьогодні на обід?

— Сподіваюсь, ви теж туди підете. Вони дуже гостинні люди, і я впевнений, що вони будуть надзвичайно раді вас бачити

— Боюсь, нам з Вотсоном доведеться поїхати в Лондон.

— У Лондон?

— Так. За нинішнього збігу обставин від нас там буде більше користі.

Обличчя баронета помітно видовжилося.

— А я мав надію, що в цій справі ви залишитеся зі мною до кінця. Замок Баскервілів і пустище не ті місця, де приємно бути самому.

— Дорогий друже, ви повинні вірити мені беззастережно і робити все так, як я вам радив. Можете сказати вашим друзям, що ми були б щасливі прийти з вами, але невідкладні справи покликали нас у Лондон. Повернутися в Девоншір ми сподіваємося дуже швидко. Ви не забудете переказати їм це?

— Якщо ви наполягаєте.

— Запевняю вас, іншого шляху немає.

З того, як баронет спохмурнів, я зрозумів, що він вважає наш від'їзд дезертирством і глибоко цим ображений.

— Коли ви бажаєте їхати? — холодно спитав він.

— Зразу ж після сніданку. Ми поїдемо зі станції Кумбі-Трейсі, але Вотсон залишить тут свої речі — це буде запорука того, що він до вас повернеться. Вотсоне, надішліть, будь ласка, Степлтону записку, нехай він знає, що ви не можете до них прийти і шкодуєте про це.

— Мені теж дуже хотілось би поїхати з вами в Лондон,— оголосив баронет. — Чому я маю сидіти тут сам?

— Тому що це ваш пост. Тому що ви дали мені слово чинити так, як я вам скажу, а я кажу вам залишитися тут.

— Гаразд, я залишусь.

— Ще одна порада. Їдьте в Мерріпіт-хаус кіньми. Але коляску відішліть назад і скажіть Степлтону, що назад підете пішки.

— Пішки пустищем?

— Так.

— Але саме від цього ви не раз мене застерігали.

— Сьогодні можете йти спокійно, небезпека вам не загрожуватиме. Якби я не довіряв до кінця вашій витримці й мужності, то ніколи б не запропонував вам цього, але необхідно, щоб ви зробили саме так.

— Добре.

— І якщо ви хоч трохи цінуєте своє життя, то, вийшовши в пустище, нікуди не звертайте із стежки, що веде від Мерріпіт-хаус до Грімпенської дороги, тим більше, що ви не раз нею ходили.

— Я зроблю так, як ви кажете.

— Дуже добре. Мені хотілось би виїхати якомога швидше після сніданку, щоб бути в Лондоні ополудні.

Ця програма дій вкрай мене здивувала, хоч я й пам'ятав слова Холмса, сказані ним Степлтону напередодні ввечері про те, що наступного дня його візит у ці місця закінчиться. Досі мені й на думку не спадало, що Холмс захоче взяти мене з собою, до того ж я не розумів, як ми обидва можемо бути відсутніми в годину, ним самим оголошену критичною. А проте мені лишалось тільки мовчки слухатися, отож ми попрощалися з нашим засмученим другом і за дві години були на станції Кумбі-Трейсі, звідки відіслали коляску назад у Баскервільхол. На платформі нас чекав невеличкий хлопчина.

— Які будуть накази, сер?

— Сідай на цей поїзд, Картрайте, і їдь у Лондон. Як тільки приїдеш, надішли від мого імені телеграму серові Генрі Баскервілю та спитай його, чи не знайшов він мого записника, якого я десь загубив. Якщо знайшов, нехай надішле його на Бейкер-стріт листом до запитання.

— Слухаю, сер.

— І спитай зараз у станційній конторі, чи немає там для мене якого-небудь повідомлення.

Хлопчина повернувся з телеграмою, і Холмс дав її мені. Я прочитав:

«Телеграму одержав. Виїжджаю з незаповненим ордером на арешт. Буду п'ятій сорок. Лестрейд».

— Це відповідь на телеграму, надіслану мною вранці.

Лестрейд, здається, один з найкращих детективів-професіоналів, і нам, мабуть, потрібна буде його допомога. Ну а тепер, Вотсоне, треба використати наш час якнайкраще й завітати до нашої знайомої місіс Лаури Лайонз.

План кампанії, розроблений Холмсом, починав прояснюватися. Мій друг вирішив використати баронета для того, щоб переконати Степлтонів, ніби нас у Баскервіль-холі дійсно немає, насправді ж ми повернемося на місце подій саме тоді, коли в цьому буде найбільша потреба. Телеграма з Лондона, якщо сер Генрі згадає її в розмові з Степлтонами, повинна розвіяти їхні останні сумніви. І я вже наче аж бачив, як наші сіті дедалі щільніше стягуються навколо сухомордої щуки.

Місіс Лаура Лайонз сиділа в своїй робочій кімнаті, і Шерлок Холмс розпочав розмову щиро й відверто, чим неабияк її здивував.

— Я розслідую обставини смерті сера Чарльза Баскервіля,— сказав він. — Мій друг доктор Вотсон, ось він перед вами, поінформував мене про все, що ви повідомили в зв'язку з цією справою і що приховали.

— Що саме я приховала? — зухвало спитала вона.

— Ви визнали, що попросили сера Чарльза бути біля хвіртки о десятій годині вечора. Як ми знаємо, він помер саме там і саме в той час. Ви приховали, який зв'язок існує між цими двома багатозначними фактами.

— Між ними немає зв'язку.

— В такому випадку ми є свідками справді надзвичайного збігу обставин. Але я впевнений, що ми кінець кінцем встановимо цей зв'язок. Я хочу бути з вами абсолютно відвертим, місс Лайонз. Ми вважаємо смерть сера Чарльза вбивством, і в цю справу може бути вплутаний не тільки ваш друг містер Степлтон, а й його дружина.

Місіс Лайонз схопилася з крісла.

— Його дружина?! — вигукнула вона.

— Це вже ні для кого не таємниця. Особа, яка видавала себе за сестру Степлтона, насправді його дружина.

Місіс Лайонз знову сіла. Її пальці стиснули бильця крісла з такою силою, що нігті на них, доти рожеві, аж побіліли.

— Його дружина! — повторила вона. — Він неодружений!

Шерлок Холмс знизав плечима.

— Доведіть мені це! Доведіть! І якщо вам це вдасться, я...

Лютий вогонь в її очах сказав більше, ніж будь-які слова.

— Я готовий зробити це,— відказав Холмс, дістаючи з кишені якісь папери. — Ось фотографія цієї пари, зроблена чотири роки тому в місті Йорк. На звороті написано: «М-р і м-с Ванделер», але вам не важко буде впізнати його та й її, якщо вам доводилося зустрічатися з нею. А ось три документи, в яких люди, що заслуговують на довіру, описують містера і місіс Ванделер, які в той час мали приватну школу «Святий Олівер». Прочитайте це, і у вас не залишиться жодних сумнівів відносно того, що йдеться про одних і тих самих людей.

Місіс Лаура Лайонз мигцем проглянула простягнуті їй папери, потім звела очі на нас — відчай перетворив обличчя цієї жінки на холодну, непорушну маску.

— Містере Холмсе,— мовила вона,— цей чоловік пропонував мені вийти за нього заміж за умови, якщо я візьму розлучення. Він брехав мені, негідник, як тільки міг. Він ніколи не казав мені й слова правди. А навіщо? Навіщо? Я думала, він поводить ся так заради мене. Але тепер розумію: я завжди була тільки звичайнісіньким знаряддям у його руках. Навіщо мені зберігати вірність тому, хто ніколи не був вірний мені? Навіщо захищати його від наслідків його ж нечестивих учинків? Питайте мене про що завгодно, джентльмени, я нічого від вас не приховуватиму. Але присягаюся вам в одному: коли я писала того листа, мені й не снилося, що це завдасть шкоди серові Чарльзу, моєму найдобрішому другові.

— Мадам, я вірю кожному вашому слову,— відповів Шерлок Холмс. — Розповідати про всі ці події вам, очевидно, боляче, отож, мабуть, краще я сам говоритиму про те, що відбувалося, а якщо припущуся істотної помилки, ви мене зупиніть. Надіслати того листа вам порадив Степлтон?

— Він його продиктував.

— Очевидно, він вам пояснив, що в такий спосіб ви одержите від сера Чарльза допомогу для судових витрат, пов'язаних з розлученням?

— Саме так.

— А потім, коли ви надіслали листа, переконав вас не йти на зустріч?

— Він сказав, що перестане поважати себе, якщо гроші для розлучення дасть хтось інший, що він сам, хоч і бідна людина, віддасть усе до останнього пенні, аби усунути перешкоду, яка нас розділяє.

— Він справляє враження послідовної особи. А про подальші події ви нічого не чули, поки не прочитали про смерть сера Чарльза в газетах?

— Не чула.

— І Степлтон примусив вас заприсягтися нічого нікому не казати про зустріч, яку ви призначили старому джентльменові?

— Так. Він сказав, що смерть сера Чарльза дуже загадкова і що на мене, безперечно, впаде підозра, якщо стане відомо про лист і зустріч. Він залякав мене, і я вирішила мовчати.

— Дуже добре. Але ж у вас були підозри?

Місіс Лайонз опустила очі, вагаючись з відповіддю.

— Я добре знала цього чоловіка,— мовила вона нарешті. — Але, незважаючи на це, якби він дотримав свого слова, я теж ніколи його не підвела б.

— На мою думку, в цілому ви щасливо уникли небезпеки,— зауважив Шерлок Холмс. — Він був у ваших руках і знав це, а проте ви лишилися живою. Протягом кількох місяців ви розгулювали край безодні. А тепер, місіс Лайонз, дозвольте попрощатися з вами. Цілком імовірно, що ми скоро побачимося ще раз.

— Ну, наша справа потроху завершується, труднощі одна по одній зникають,— сказав Холмс, коли ми знову повернулися на станцію, чекаючи прибуття лондонського експреса. — Я скоро зможу звести всі її деталі в послідовну розповідь про один з найнезвичайніших і найсенсаційніших злочинів сучасності. Той, хто вивчає криміналістику, повинен пам'ятати аналогічні випадки і в Годно, і в Малоросії, в тисяча вісімсот шістдесят шостому році, і, звичайно ж, убивство Андерсена в Північній Кароліні, але наша справа має свої, притаманні лише їй особливості. Навіть зараз ми не маємо незаперечних доказів злочину цього дуже підступного чоловіка. Але я буду неймовірно здивований, якщо ми не здобудемо їх ще до того, як сьогодні ввечері полягаємо спати.

Лондонський експрес з гуркотом влетів на станцію, і з вагона першого класу вистрибнув невеличкий на зріст, моторний і міцний чоловік, чимось схожий на бульдога. Ми потисли йому руку, і з того, як шанобливо Лестрейд поглядав на мого друга, я зразу ж зрозумів, що він багато чого навчився відтоді, як їм уперше довелося працювати разом. Я добре пам'ятав, скільки зневаги викликали тоді в цього практика теорії Холмса, прихильника логічних побудов.

— Щось пристойне? — спитав Лестрейд.

— Такої справи давно не було,— відповів Холмс. — У нас є дві години до того, як треба буде починати. Думаю, варто поки що пообідати, а потім, Лестрейде, ми прочистимо вам горло від лондонського туману, давши ковтнути чистого нічного повітря Дартмура. Ніколи тут не були? О, думаю, ви не скоро забудете свій перший приїзд у ці місця.

Р о з д і л 14

СОБАКА БАСКЕРВІЛІВ

Одним з недоліків Холмса,— якщо це справді можна назвати недоліком,— було те, що він майже ніколи й ні з ким не ділився до кінця своїми планами доти, поки цілком їх не здійснював. Почасти в цьому, безперечно, знаходила прояв власна вдача мого друга, бо він любив підкоряти своїй волі й дивувати тих, хто його оточував. Почасти він діяв так з професійної обережності, що вимагала ніколи не ризикувати. Та хоч би як там було, але така поведінка завдавала чимало неприємностей його агентам і помічникам. Я сам досить часто терпів від неї, але ніколи мені не було так тяжко, як під час тієї тривалої поїздки в темряві. Попереду на нас чекало велике випробування, нарешті ми були готові до останнього вирішального зусилля, а Холмс нічого не говорив, і я міг лише здогадуватися, якою буде послідовність його дій. Серце в мене аж завмирало в передчутті невідомого, коли в обличчя нам війнуло холодним вітром, і темний, пустельний простір по обидва боки вузької дороги підказав мені, що ми знову опинилися в пустині. Кожний крок коней, кожний оберт колеса наближав нас до останньої пригоди.

Присутність візника, екіпаж якого ми найняли в Кумбі-Трейсі, заважала нам, і ми, хоч нерви наші аж тремтіли від напруження в очікуванні близької небезпеки, змушені були балакати про дрібниці. Така стриманість давалася взнаки, і тому я відчув навіть деяку полегкість, коли ми, нарешті, проминули будинок Френклєнда і покотили до замку Баскервілів, як я здогадався — місця останньої дії. Не завертаючи до будинку, ми проїхали до хвіртки в кінці тисової алеї. Там розплатилися з візником, наказавши йому негайно повертатися в Кумбі-Трейсі, а самі пішли в напрямку Мерріпіт-хаус.

— У вас є зброя, Лестрейде?

Маленький детектив посміхнувся:

— Поки я в штаних, у мене є задня кишеня, а поки в мене є задня кишеня, то й там щось є.

— Це добре! Ми з моїм другом теж приготувалися до всяких несподіванок.

— Ви страшенно серйозно ставитесь до цієї справи, містєре Холмсе. І що ж ми будемо робити?

— Чекати.

— Слово честі, місця тут не дуже веселі,— зауважив детектив, щуплячись і позираючи то на похмурі схили горбів, то на величезне озеро туману, що

розлилося над Грім-пенською трясовиною. — А он у якомусь будинку світяться вікна.

— Це Мерріпіт-хаус, мета нашої подорожі. Тепер попрошу вас іти навшпиньках і розмовляти пошепки.

Ми обережно просувалися стежкою, прямуючи до будинку, але ярдів за двісті від нього Холмс нас зупинив.

— Далі не треба,— сказав він. — Оці валуни праворуч — чудова схованка.

— Ми тут повинні чекати?

— Так, влаштуємо невеличку засідку. Лестрейде, лізьте в цю нішу. Вотсоне, ви бували всередині будинку? Розташування кімнат знаєте? Оті заґратовані вікна скраю — що це?

— Це вікна кухні.

— А поряд, яскраво освітлене?

— Їдальня.

— Штори піднято. Ви знаєте характер місцевості. Прокрадіться вперед, та тихо, і гляньте, що вони там роблять, але, ради Бога, дивіться, щоб вас не помітили.

Я навшпиньках пройшов стежкою і сховався за низеньким кам'яним муром, що оточував фруктовий сад з карлу-ватими деревами. Скрадаючись у тіні цього муру, я знайшов місце, звідки міг подивитися в незавішене вікно.

В кімнаті було двоє чоловіків — сер Генрі й Степлтон. Вони сиділи в профіль до мене за круглим столом. Обидва курили сигари, перед ними стояли чашки з кавою й вино. Степлтон щось жваво розповідав, але баронет був блідий і слухав його неуважно. Очевидно, його тяжко гнітила думка про самотнє повернення додому лиховісним пустищем. Поки я спостерігав за ними, Степлтон підвівся й вийшов з кімнати, а сер Генрі налив собі вина й відкинувся на спинку крісла, затягуючись сигарою. Я почув рипіння дверей, потім шурхіт черевиків по гравію. Кроки пролунали доріжкою по другий бік муру, за яким я причаївся. Визирнувши, я побачив, що натураліст зупинився біля сарайчика в кутку саду. В замку

повернувся ключ, Степлтон ступив через поріг, і в сараї почулась якась шамотня. Натураліст пробув там близько хвилини, потім ще раз скреготнув у замку ключем, пройшов повз мене і зник у будинку. Побачивши його знову в товаристві гостя, я тихо прокрався назад до своїх товаришів і розповів їм про все, що вивідав.

— Отож ви кажете, Вотсоне, що жінки в їдальні немає? — спитав Холмс, коли я закінчив розповідати.

— Немає.

— Де ж тоді вона? В усіх інших кімнатах не світиться.

— Навіть не уявляю, де вона може бути.

Я вже казав вам, що над Грімпенською трясовиною стелився густий білий туман. Він повільно насувався звідти на нас хоч і невисоким, але щільним і чітко окресленим валом. Місяць світив ясно, і туман мав вигляд блискучого льодового поля, над поверхнею якого де-не-де височіли скелі й гострі вершини пагорбів. Холмс обернувся в той бік і, спостерігаючи за неквапливим рухом цієї білої стіни, нетерпляче пробурмотів:

— Він суне на нас, Вотсоне.

— А це погано?

— Дуже погано. Це єдине в світі, що може зруйнувати мої плани. Але сера Генрі не доведеться чекати довго. Вже десята година. Наш успіх і навіть його життя залежать тепер від одного — чи вийде він раніше, ніж стежка потоне в тумані.

Нічне небо було чисте, без жодної хмарки. Яскраво й холодно світилися зірки, щербатий місяць заливав усе пустище м'яким тремтливим світлом. Просто попереду нас темніло громаддя будинку, його гостроверхий дах і торчкуваті димарі чітко вимальовувалися на тлі всіяного срібними зірками неба. Широкі золотаві смуги світла тяглися від вікон у сад і далі в пустище. Одна з них раптом зникла. То з кухні пішли слуги. Тепер лампа горіла тільки в їдальні, де двоє чоловіків — убивця хазяїн і його гість, який нічого не підозрював,— розмовляли далі, покурюючи сигари.

Біла пухнаста пелена туману, що вкрила вже половину пустища, з кожною хвилиною наближалася з протилежного від нас боку до будинку. Ось перші його тоненькі пасма з'явилися в золотому квадраті освітленого вікна. Дальній кінець муру, що оточував сад, зник з наших очей, і над виром білої мли залишилися стирчати тільки верхівки дерев. Ось кучеряві хвилі з обох боків підповзли до будинку і повільно перетворилися на щільний вал — по ньому, немов якийсь дивний корабель по примарному морю, попливли горішній поверх і дах оселі Степлтонів. Холмс з серцем ляснув долонею по валуну, біля якого ми стояли, і нетерпляче тупнув ногою.

— Якщо він не вийде за чверть години, стежка потоне в тумані. А через півгодини ми не зможемо побачити власну руку.

— Чи не відійти нам назад, там вище.

— Що ж, так, мабуть, і зробимо.

У міру того як стіна туману насувалася на нас, ми відступали перед нею все далі й далі, поки не опинилися за півмилі від будинку Степлтонів, проте суцільне білясте море, посріблене згори місяцем, не переставало повільно й невблаганно рухатися вперед.

— Ми відійшли надто далеко,— зауважив Холмс. — Не можна ризикувати, допустивши, щоб сера Генрі наздогнали раніше, ніж він добіжить до нас. Хоч би що там було, ми повинні залишитися тут.

Він став навколішки і притулився вухом до землі:

— Дякувати Богу, здається, йде.

В тиші пустища почулися швидкі кроки. Присівши серед валунів, ми напружено вдивлялися в сріблясту стіну попереду. Звук кроків лунав дедалі чіткіше, і ось із туману, немов розсунувши лаштунки, ступив той, кого ми чекали. Опинившись на чистому повітрі під яснозорим небом, він здивовано озирнувся навколо. Потім швидко подався стежкою далі, пройшов близько від того місця, де ми ховалися, і почав спускатися довгим пологим схилом. Ідучи, він весь час оглядався то через одне, то через друге плече як людина, що чимось занепокоєна.

— Цс-с! — прошепотів Холмс, і курок його револьвера різко клацнув, коли він його зводив. — Обережно! Це він!

Десь із глибини туманного валу, що невпинно наближався до нас, почулося негучне чітке дріботіння. Біла стіна була від нас уже ярдів за п'ятдесят, і ми всі троє пильно в неї вдивлялися, не знаючи, яке жахіття ось-ось може вихопитися звідти. Стоячи поряд з Холмсом, я мигцем глянув йому в обличчя — воно було бліде, схвильоване, з палаючими в місячному світлі очима. Раптом їхній погляд непорушно застиг, губи від здивування розтулилися. Тієї ж миті Лестрейд скрикнув від жаху й упав долілиць на землю. Я скочив на ноги й схопився обважнілою рукою за револьвер, майже паралізований страхітливим привидом, що вихопився з туману. Так, це був собака, величезний, чорний як смола собака — такого собаки нікому з смертних ще не доводилося бачити. З його роззявленої пащі бурхало полум'ям, очі горіли жаром, по морді, шерсті на загривку й спині, підгрудді пробігав вогонь. Навіть у гарячкових мареннях божевільного не могло б виникнути нічого більш дикого, жахливого й пекельного, ніж цей чорний, з лютим вищиром звір, що вистрибнув до нас із стіни туману.

Величезна чорна потвора довгими стрибками мчала стежкою точно по слідах нашого друга. Її поява так нас приголомшила, що перш ніж ми отямилися, вона встигла промчати повз нас. І лише тоді ми з Холмсом одночасно вистрілили — жахливе виття тварюки показало, що бодай один з нас влучив у неї. Проте вона не зупинилася, а помчала далі. Віддалік на стежці ми побачили сера Генрі. З блідим у місячному світлі обличчям, він дивився назад, з жахом піднісши руки вгору й безпорадно втупившись у страхітливого звіра, що наздоганяв його.

Але те, що собака завив від болю, вмить розвіяло наш страх. Якщо він уразливий, то й смертний, а якщо його можна поранити, то можна й убити. Ніколи мені не доводилося бачити, щоб хтось бігав так швидко, як Холмс тієї ночі. Я завжди був прудконогим і бігав зовсім непогано, але він випередив мене настільки ж, наскільки я сам випередив детектива-професіонала. Ми мчали стежкою і чули, що попереду глухо гарчить пес і раз у раз скрикує сер Генрі. Я встиг побачити, як цей звір стрибнув на свою жертву, повалив її на землю й кинувся їй до горла. Але цієї миті Холмс вгатив у бік потвори всі п'ять куль, що ще залишилися в барабані його револьвера. Завивши в агонії востаннє, собака оскаженіло клацнув у повітрі зубами, перевернувся на спину, люто дригнув усіма чотирма лапами й повалився на бік. Засапавшись від бігу, я нахилився над ним і притис дуло револьвера до його страшної, ніби облітої блідим вогнем голови, але натискати на гачок не було потреби. Велетенський собака був мертвий.

Сер Генрі лежав непритомний на тому місці, де впав. Ми зірвали з нього комірець, і Холмс прошепотів слова подяки, пересвідчившись, що на шиї в баронета немає рани і що порятунок прийшов вчасно. Ось повіки в нашого друга здригнулися, і він зробив мляву спробу поворухнутися. Лестрейд просунув шийку фляги з коньяком йому між зубів, і на нас глянули два зляканих ока.

— Боже! — прошепотів сер Генрі. — Що це було? Господи, що це було?

— Хоч би що це було, воно мертве,— відказав Холмс. — Ми назавжди вигнали привида, що переслідував ваш рід.

Звір, що лежав перед нами, самими своїми розмірами й силою справляв моторошне враження. Це був не чистокровний дойда і не чистокровний мастіф, а покруч двох цих порід — сухий, лютий і завбільшки з невелику левицю. Навіть тепер у нього, непорушного й мертвого, з величезної пащі слизотіло ще полум'я, маленькі, глибоко посажені безжальні очі були оточені вогняними колами. Я доторкнувся рукою до його палаючої морди і, піднісши пальці до очей, побачив, що в темряві вони світяться.

— Фосфор,— сказав я.

— Та ще й якийсь хитрий препарат,— додав Холмс, принюючись до тварини. — Без запаху, щоб собака не втратив нюх. Ми повинні щиро вибачитися перед вами, сер Генрі, за те, що піддали вас такому страшному випробуванню. Я був готовий побачити собаку, але не таке чудовисько. До того ж туман не дав часу зустріти його як слід.

— Ви врятували мені життя.

— Піддавши його спочатку небезпеці. Ви можете встати?

— Дайте мені ще ковтнути коньяку, і зі мною все буде гаразд. Ну ось! А тепер допоможіть мені встати. Що ви пропонуєте робити далі?

— Я пропоную вам залишитись поки що тут. Сьогодні ні до яких пригод ви більше не придатні. Якщо ви почекаєте, хтось із нас повернеться з вами в баскервільський замок.

Сер Генрі марно спробував зіп'ястися на ноги — він був ще блідий як крейда і тремтів усім тілом. Ми допомогли йому підвестися й відвели до валуна, де він, здригаючись, сів і сховав обличчя в долонях.

— А тепер ми повинні йти,— мовив Холмс. — Треба зробити справу до кінця, тут важить кожна хвилина. Докази злочину ми маємо, тепер треба взяти злочинця.

— Ставлю тисячу проти одного: дома його не знайти,— додав Холмс, коли ми швидко поверталися стежкою до будинку Степлтона. — З пострілів він напевно зрозумів, що гру програно.

— Ми були досить далеко, можливо, туман приглушив звук.

— Він ішов слідом за собакою, щоб покликати його назад, у цьому ви можете бути впевнені. Ні, ні, він уже втік! Але треба обшукати будинок і самим у всьому пересвідчитися.

Вхідні двері було відчинено, ми ввійшли й заходилися швидко оглядати кімнати, на превелике здивування старезного слуги, який зустрів нас у коридорі. Світло горіло лише в їдальні, але Холмс узяв лампу звідти й обнишпорив у будинку всі закутки. Людина, на яку ми полювали, зникла без сліду. Проте одні з дверей на другому поверсі було замкнено.

— Там хтось є! — вигукнув Лестрейд. — Щось рухається.

Відчиніть ці двері!

З кімнати долинув ледь чутний стогін і якесь шарудіння. Холмс ударив ногою в двері точно в тому місці, де був замок, і вони розчинилися навстіж. З револьверами в руках ми всі троє влетіли до кімнати.

Проте запеклого негідника всупереч нашим надіям ми не знайшли й тут. Замість нього ми побачили дещо настільки дивне й настільки несподіване, що на мить аж остовпіли від здивування.

Кімната являла собою маленький музей. Вздовж її стін стояло безліч ящиків із скляними віками, під якими зберігалася колекція метеликів і комах — збирати її було відпочинком для цього складного й небезпечного чоловіка. Посередині кімнати стояла вертикальна підпора, поставлена колись під старий поточений шашелем сволок, який підтримував стелю. Біля цієї підпори стояла прив'язана до неї людина, а через те, що її було з голови до ніг закутано в простирадла, в першу хвилину ніхто не зміг би сказати, чоловік то чи жінка. Один рушник, обкручений навколо шиї, було зав'язано ззаду підпори. Другий закривав нижню частину обличчя, а поверх нього на нас невідривно дивилися чорні, сповнені горя й сорому, очі, благально питаючи нас про щось. Ми вмить розв'язали вузли, здерли кляп, і на підлогу до наших ніг сповзла місіс Степлтон. Коли її гарна голівка похилилася на груди, я побачив у неї на шиї чітку червону смугу від удару нагаєм.

— Тварюка! — вигукнув Холмс. — Лестрейде, де ваш коньяк? Посадіть її в крісло! Вона просто знепритомніла від побоїв і виснаження.

Місіс Степлтон знову відкрила очі.

— Він у безпеці? — спитала вона. — Він утік?

— Від нас він не втече, мадам.

— Ні, ні, я не про мого чоловіка. Сер Генрі, він у безпеці?

— Так.

— А собака?

— Його вбито.

Вона зітхнула з великою полегкістю:

— Слава Богу! Слава Богу! О негідник! Погляньте ось, як він зі мною поведився. — Місіс Степлтон рвучко підсмикнула рукави, і ми з жахом побачили, що всі руки у неї в синцях. — Але це ще нічого, ще нічого! Він катував і поганив мені душу й серце. І я терпіла все це — жорстоке поводження зі мною, самотність, життя, сповнене обману — терпіла, поки чіплялася за надію, що він мене любить, але тепер я знаю: він і в цьому мене обманював, я була просто знаряддям у його руках. — Вона не витримала і гірко розридалася.

— Отже, мадам, у вас немає підстав доброзичливо ставитись до нього, — сказав Холмс. — Скажіть нам тоді, де ми можемо його знайти. Якщо ви коли-небудь допомагали йому чинити лихо, то тепер допоможіть нам і спокутуйте цим свою провину.

— Він може сховатися тільки в одному місці, — відповіла вона. — Посеред Грімпенської трясовини є острівець, а на ньому давня олов'яна копальня. Там він тримав свого собаку, там у нього все приготовлене на той випадок, якщо доведеться ховатися. Туди він і втік.

За вікнами білою ватою висіла запона туману. Холмс посвітив у шибки лампою.

— Дивіться,— мовив він. — Сьогодні вночі ніхто не

зможє знайти дорогу на Грімпенську трясовину.

Місіс Степлтон засміялася й заляскала в долоні. Її очі загорілися, зуби зблиснули в жорстокій посмішці.

— Туди він дорогу знайти може, а от назад — ні! — вигукнула вона. — Хіба він знайде вночі тички, якими її позначено. Ми з ним разом ставили ті тички. О, який жаль, що я не повисмикувала їх сьогодні. Тоді б він обов'язково потрапив вам до рук!

Нам було зрозуміло, що поки туман не розвіється, всі пошуки підуть намарно. Ми залишили Лестрейда повним хазяїном Мерріпіт-хаус, а самі повернулися з баронетом у баскєрвільський замок. Приховувати від нього історію Степлтонів далі було не можна, але він мужньо витримав удар, почувши правду про жінку, яку кохав. Проте потрясіння від нічної пригоди прикро позначилося на його нервах, і під ранок він уже лежав з високою температурою і марив. Доглядав його доктор Мортімер. У подальшому їм судилося разом вирушити в кругосвітню подорож, і тільки після неї сер Генрі знову зробився тим здоровим і бадьорим чоловіком, яким він і був, перш ніж успадкував той лиховісний маєток.

А тепер я швидко наближаюся до завершення цієї незвичайної розповіді. Викладаючи її, я домагався того, щоб читач розділив з нами ті страхи й невиразні здогади, які так довго затьмарювали наше життя і закінчилися так трагічно. Наступного ранку після того, як було вбито собаку, туман розвіявся, і місіс Степлтон повела нас туди, де починалася стежка, що вела через Грімпенську трясовину. І тільки побачивши, з якою запопадливістю й радістю ця жінка наvertsає нас на сліди свого чоловіка, ми остаточно зрозуміли весь жах її життя. Потім ми залишили її на вузькому півострові твердого торф'яного ґрунту, що довгим конусом врізався в трясовину. Від його кінця починалися невисокі тички. Поставлені то там, то там, вони позначали стежку, що кривуляла від купини до купини між затягнутих ряскою вікон води і тванистих ковбаней, що перепиняли шлях чужій чужаниці. Від високого пишного очерету, від слизької водяної рослинності на нас віяло запахом гниття і важким духом смердючих випарів, а кожний невдало зроблений крок призводив до того, що ми вище колін загрузали в темній хисткій трясовині, яка розходилася широкими м'якими колами. Ця трясовина цупко хапала нас за ноги, коли ми по ній ішли, а коли провалювалися, то це було схоже на те, ніби чиясь зла рука безсоромно тягне тебе вниз у свої глибини — в цій хватці відчувалась непохитна рішучість. Тільки один-єдиний раз ми побачили, що цим небезпечним шляхом хтось пройшов раніше від нас. На купині болотяної трави лежала якась темна річ. Холмс загруз аж по пояс, коли

ступив убік від стежки, щоб підняти її, і якби ми не допомогли йому, його нога вже ніколи не відчула б під собою твердої землі. Він показав нам старий чорний черевик. Всередині на шкірі було витиснено: «Мейєрс. Торонто».

— Знахідка варта того, щоб прийняти грязьову ванну,— зауважив Холмс. — Це загублений черевик нашого друга сера Генрі.

— Його кинув Степлтон, коли тікав.

— Саме так. Давши собаці понюхати черевик, щоб пустити того звіра по сліду сера Генрі, він не випустив його з рук. А коли зрозумів, що гру програно, втік з ним. І тільки тут пожбував його геть. Тепер ми принаймні знаємо, що до цього місця він дістався щасливо.

Про щось більше дізнатися нам просто не судилось, хоч припущень виникло безліч. Знайти сліди на трясовині не було ніякої можливості, бо їх швидко затягувало болотом. Але коли ми перейшли драговину і вийшли нарешті на твердішу землю, то заходилися старанно їх шукати. Та навіть натяку на чиїсь сліди ми не побачили. Якщо земля говорила правду, то Степлтону не поталанило дістатися острівця, де в нього була схованка, до якої він з такими зусиллями пробирався останньої туманної ночі. Цього холодного чоловіка з жорстоким серцем навіки засмоктала в свої смердючі глибини велика Грімпенська трясовина.

Ми знайшли чимало його слідів на оточеному болотом острівці, де він переховував свого лютого спільника. Величезна корба і шахта, наполовину завалена різним мотлохом, підказали нам, де знаходиться покинута копальня. Поряд з нею виднілися залишки халуп рудокопів, яких, очевидно, вигнали звідси шкідливі випари навколишніх боліт. В стіні однієї з халуп ми побачили скобу з ланцюгом і купу обгризених кісток — у ній Степлтон тримав свого пса. Серед руїн валявся собачий кістяк із залишками коричневої шерсті.

— Ось тобі й маєш! — вигукнув Холмс. — Та це ж кістяк короткошерстого спанієля. Бідолаха Мортімер ніколи вже не побачить свого улюбленця. Ну що ж, думаю, цей острівець відкрив нам усі таємниці, які тільки на ньому є. Собаку сховати можна, а от змусити його мовчати — ні. Звідси

й лунало виття, яке навіть удень не дуже приємно було чути. В разі крайньої потреби Степлтон міг тримати собаку в сарайчику біля свого будинку, але тут уже доводилося ризикувати, і тільки у вирішальний день, який мав увінчати всі його зусилля, він зважився на це. А ось ця паста в бляшанці й є, безперечно, тією сумішшю, якою він мастив свого звіра. Степлтона наштовхнула на цю думку,

безумовно, родинна легенда про пекельного собаку Баскервілів і бажання до смерті перелякати старого сера Чарльза. Не дивно, що нещасний каторжник з криком кинувся навтьоки,— до речі, так само повівся і наш друг, та й ми самі були не від того,—коли ота потвора вискочила з темряви й погналася за ним.

Хитро придумано, бо не кажу вже про те, що собака допоміг би Степлтону убити його жертву, хто з селян наважився б надто уважно приглядатися до такого страхіття, навіть побачивши його в пустині, що з багатьма й траплялося? Я казав у Лондоні, Вотсоне, і тепер повторюю знову: нам ніколи ще не вдавалося вистежити людину більш небезпечну, ніж та, яка лежить отам! — І він показав рукою в бік величезної поцяткованої зеленими плямами трясовини, що тяглася вдалину й поступово переходила в жовтувато-коричневі схили пустища.

Р о з д і л 15

ПОГЛЯД НАЗАД

Був кінець листопада. Сирого, туманного вечора ми з Холмсом сиділи по обидва боки палаючого каміна в нашій невеличкій вітальні на Бейкер-стріт. З часу трагедії, якою закінчилася наша поїздка в Девоншир, мій друг розслідував ще дві надзвичайно важливі справи — в першій з них він викрив мерзенну поведінку полковника Апвуда, замішаного в знаменитому скандалі, що розігрався за картярським столом у клубі «Ідеал», а в другій — захистив нещасну мадам Монпансьє, знявши з неї звинувачення в убивстві власної падчерки мадмуазель Карер, молоді леді, яку через півроку, як відомо, було знайдено в Нью-Йорку живою та ще й одруженою. Холмс перебував у чудовому настрої, успішно завершивши підряд дві такі важкі й важливі справи, і мені вдалося схилити його до обговорення деяких деталей загадкової баскервільської історії. Я терпляче чекав цієї нагоди, бо знав, що він ніколи не дозволяє собі розбігатися думками зразу по кількох справах і що його ясний і логічний розум не так просто відволікти від поточної роботи й переключити на спогади про минуле. Треба також сказати, що в Лондон приїхали були й сер Генрі з доктором Мортімером, які готувалися до подорожі, рекомендованої баронету для зміцнення його розхитаної нервової системи. Вдень вони зробили нам візит, отож тема розмови виникла цілком природно.

— З точки зору людини, яка називала себе Степлтоном, всі події розгорталися просто й зрозуміло,— почав Холмс,— хоч нам усе це здавалося надзвичайно

складним, оскільки на початку у нас не було способу дізнатися про мотиви його дій і ми змогли вивчити тільки частину фактів. Я мав нагоду двічі поговорити з місіс Степлтон, і тепер та справа настільки прояснилася, що я впевнений: ніяких таємниць у ній для нас більше не залишилося. Можете подивитися кілька записів про неї в моїй картотеці під літерою «Б».

— А може, ви розповісте про те, як розгорталися події, по пам'яті?

— Із задоволенням, але я не поручуся, що нічого не пропущу. Концентрація розумових зусиль на чомусь одному має цікаву особливість: вона викреслює з пам'яті те, що вже відбулося. Баристер, який знає чергову судову справу як свої п'ять пальців і здатний обговорювати її в дебатах з найменшими подробицями, через тиждень або після двох інших судових засідань переконується, що вона геть вилетіла в нього з голови. Отак і в мене: кожна попередня справа поступається місцем наступній, а тому мадемуазель Карер затьмарила мої спогади про замок Баскервілів. Завтра, не виключено, мені трапиться яка-небудь нова загадка і в свою чергу відсуне в моїй свідомості кудись далеко і чарівну французенку, і негідника Апвуда. А втім, про події, що стосуються собаки Баскервілів, я охоче розповім вам з усією можливою точністю, а коли щось забуду, ви те мені підкажете.

Розслідування, до якого я вдався, незаперечно довело, що родинний портрет не бреше і що цей чоловік справді з роду Баскервілів. Він виявився сином того Роджера Баскервіля, меншого брата сера Чарльза, якому довелося, діставши недобру репутацію, втекти в Південну Африку, де він, як подейкували, вмер неодруженим. Фактично ж він був одружений і мав сина, справжнє прізвище якого таке ж, як і в його батька. Цей молодик одружився з Беріл Гарсія, однією з красунь Коста-Ріки, привласнив чималу суму державних грошей, поміняв прізвище Баскервіль на Ванделер і втік в Англію, де відкрив школу в східній частині графства Йоркшир. Причина вибору такого специфічного роду діяльності полягала в тому, що по дорозі додому він познайомився з одним хворим на сухоти домашнім учителем і зумів скористатися із здібностей цього чоловіка,— шкільні справи пішли добре. Проте Фрейзер, учитель, помер, і школа спочатку втратила добру репутацію, а далі зажила й досить поганої слави. Подружжя Ванделерів вирішило за краще поміняти прізвище і перетворилося відтоді на Степлтонів, і новий містер Степлтон із залишками своїх статків, планами на майбутнє і любов'ю до ентомології опинився на Півдні Англії. Я довідався в Британському музеї, що він є визнаним авторитетом у цій галузі і що ім'ям «Ванделер» названо одного нічного метелика, вперше описаного ним ще тоді, коли він перебував у Йоркширі.

Тепер ми підходимо до того періоду в його житті, який виявився для нас найбільш цікавим. Цей чоловік, очевидно, навів довідки і з'ясував, що від багатого маєтку його відділяє тільки два життя. Коли він подався в Девоншир, його плани були, я в цьому переконаний, ще надто туманними, але з самого початку він замислив

лихе — це очевидно з того, що він привіз туди свою дружину, видавши її за сестру. Думка скористатися з неї як з принади вже встигла зродитися у нього в голові, хоч, мабуть, тоді він ще чітко собі не уявляв, як саме здійснити окремі деталі свого заміру. В кінцевому підсумку він розраховував заволодіти маєтком і був ладний вдатися до будь-яких засобів і піти на будь-який ризик заради досягнення цієї мети. Для початку ж він оселився якнайближче до родового маєтку своїх предків, потім зав'язав дружні стосунки з сером Чарльзом та з іншими сусідами.

Старий баронет сам розповів йому легенду про собаку Баскервілів і цим утворював стежку, по якій до нього прийшла смерть. Степлтон, я й далі його так називатиму, знав, що в старого хворе серце і що велике потрясіння вб'є його. Про все це він дізнався від доктора Мортімера. Степлтон чув також, що сер Чарльз людина заботлива і що він ставиться до цієї похмурої легенди дуже серйозно. Винахідливий розум Степлтона негайно підказав йому, як заподіяти старому баронету смерть і водночас зробити так, щоб знайти справжнього вбивцю було неможливо.

Розробивши план дій, Степлтон надзвичайно тонко почав його здійснювати. Простакуватий злочинець задовольнився б звичайнісіньким лютим собакою. Але Степлтону саянула геніальна думка з допомогою штучних засобів зробити з тварини щось диявольське. Пса він купив у Лондоні в Росса й Менглса, ділків з Фулхем-роуд, вибравши найсильнішого й найлютішого з усіх, які в них були. Потім проїхав залізницею через Південний Девон і пройшов пустищем чималу відстань, аби в такий спосіб дістатися домівки, нікому не потрапивши на очі. Полюючи на метеликів, Степлтон знайшов шлях у глиб Грімпенської трясовини, де влаштував безпечну схованку для свого звіра. Там у розвалюсі він його й тримав, чекаючи слушної нагоди.

Проте час минав, а такої нагоди не траплялося. Старого джентльмена не можна було виманити вночі за межі парку.

Не один раз Степлтон потай приходив до баскервільського замку із своїм собацюрю, але даремно. Саме під час цих марних блукань він, або швидше його спільник, і потрапляв на очі селянам, і таким чином легенда про гемонського собаку дістала нове підтвердження. Степлтон сподівався, що занапастити сера Чарльза йому допоможе його дружина, але тут вона раптом виявила свою незалежну вдачу. Місіс Степлтон рішуче відмовилася заманювати старого джентльмена в сіті ніжних симпатій, внаслідок чого він потрапив би до рук свого ворога. Ні погрози, ні навіть,— хоч як сумно про це казати,— побої не змогли нічого змінити. Вона просто не бажала мати нічого спільного з усім цим, і на якийсь час Степлтон потрапив у глухий кут.

Але він знайшов вихід із скрути завдяки тому, що сер Чарльз, який почав відчувати до нього приязнь, зробив його своїм посередником у благодійній справі,

бажаючи надати допомогу нещасній жінці на ім'я Лаура Лайонз. Удаючи з себе самотню людину, Степлтон цілком підкорив собі цю Лауру Лайонз, давши їй зрозуміти, що одружиться з нею, якщо вона зможе розлучитися з своїм чоловіком. І тут раптом ситуація надзвичайно загострилася: йому стало відомо, що за порадою доктора Мортімера сер Чарльз мав ось-ось покинути баскервільський замок і виїхати в Лондон,— Степлтон для годиться удав, ніби теж поділяє цю думку. Отже, йому треба було діяти негайно, бо інакше жертва ставала для нього недосяжною. Через це він змусив Лауру Лайонз написати листа, в якому вона благала старого баронета про зустріч напередодні його від'їзду. Потім під лицемірним приводом він не дав їй піти до сера Чарльза і в такий спосіб дістав довго очікувану можливість для здійснення свого задуму.

Повернувшись увечері з Кумбі-Трейсі, Степлтон устиг збігати за собакою, намастив його тим чортовим мазилом і привів до хвіртки, бо розраховував знайти там старого джентльмена, який мав чекати Лауру Лайонз. Собака, нацькований хазяїном, перестрибнув через хвіртку і погнався за нещасним баронетом, який з криком кинувся тікати тисовою алеєю. В її похмурому тунелі то було, мабуть, справді страшне видовище — погоня величезного чорного звіра з вогненною мордою і палаючими очима за своєю жертвою. В кінці алеї через хворе серце й від переляку сер Чарльз упав мертвим. Він тікав доріжкою, а собака гнав за ним обіч неї по траві, тому видно було тільки сліди старого баронета. Побачивши, що він лежить непорушно, собака, очевидно, обнюхав його, переконався, що людина мертва, і відійшов. Але залишив сліди, які й помітив доктор Мортімер. Степлтон покликав свого спільника і мерщій відвів його в схованку посеред Грімпенської трясовини,— отака історія таємниці, яка завдала клопоту поліції, перелякала всю округу і кінець кінцем стала об'єктом наших досліджень.

Оце й усе, що стосується смерті сера Чарльза Баскервіля. Тепер ви розумієте, до якої диявольської хитрості вдався злочинець: адже порушити судову справу проти справжнього вбивці було за цих умов майже неможливо. Єдиний спільник взагалі ніколи й нічого не зміг би виказати, а фантастичність, неймовірність самого плану робили його ще більш ефективним. В обох жінок, вплутаних у цю справу,— у місіс Степлтон і місіс Лаури Лайонз,— виникли щодо Степлтона великі підозри. Місіс Степлтон знала про лихі заміри свого чоловіка стосовно старого баронета, знала вона також про існування собаки. Місіс Лаури Лайонз нічого не було відомо ні про перше, ні про друге, але її вразило те, що смерть сера Чарльза сталася саме о призначеній нею для зустрічі годині, про яку ніхто, крім Степлтона, не знав і яку вона не відмінила. Але обидві вони перебували під його впливом, і Степлтон міг їх не боятися. Отже, першу частину завдання було успішно виконано, але залишалася ще друга, значно складніша.

Цілком можливо, що Степлтон навіть не підозрював про існування спадкоємця в Канаді. Але він швидко дізнався про це від свого друга доктора Мортімера, який між іншим повідомив, коли саме Генрі Баскервіль прибуде в Лондон. Перше, про що подумав Степлтон, було таке: чи не можна вкоротити віку невідомому йому молодому хлопцю з Канади ще в Лондоні, щоб у Девоншірі він навіть не з'являвся.

Дружині він не довіряв ще відтоді, коли вона відмовилася допомогти йому влаштувати пастку старому Баскервілю, а тому боявся надовго залишати її саму, щоб не втрачати на неї впливу. З цієї причини Степлтон узяв її з собою в Лондон. Вони зупинилися, я так вважаю, в готелі «Мексборо» на Крейвен-стріт, куди Картрайт також заходив, шукаючи порізану газетну сторінку. Степлтон замкнув там свою дружину в кімнаті, а сам, начепивши фальшиву бороду, подався слідом за доктором Мортімером спочатку на Бейкер-стріт, потім на вокзал і в готель «Нортумберленд». Місіс Степлтон трохи підозрювала, які плани в її чоловіка, але вона відчувала до нього такий страх — страх, викликаний його брутальним поведінням, що не насмілювалася навіть написати листа, щоб попередити людину, якій, вона це знала, загрожує небезпека. Якби такий лист потрапив Степлтону до рук, її власне життя повисло б на волосинці. Кінець кінцем, як нам відомо, вона знайшла вихід: вирізала потрібні слова з газети і написала адресу на конверті зміненим почерком. Лист дійшов до баронета і був йому першим попередженням про небезпеку.

Степлтону було дуже важливо роздобути яку-небудь річ з гардероба сера Генрі на той випадок, якщо доведеться скористатися з собаки, щоб пустити його по сліду нового спадкоємця. З властивою йому швидкістю й сміливістю він негайно почав діяти, і немає сумнівів, що і коридорний, і покоївка в готелі дістали непоганого хабаря за сприяння у здійсненні цього задуму. Випадково перший черевик виявився новим, його ще ні разу не взували, і тому взяти по ньому слід було неможливо. Степлтон повернув його і одержав інший — цей красномовний епізод остаточно довів мені, що ми маємо справу з реальним собакою, бо ж тільки цим можна було пояснити палке бажання ентомолога заволодіти старим черевиком і його цілковиту байдужість до нового. Що більш *outré* й безглуздішим здається нам який-небудь випадок, то більшої уваги він заслуговує на те, щоб його уважно дослідити, а та деталь, яка нібито тільки ускладнює справу, якщо її належним чином дослідити і по-науковому витлумачити, найчастіше й стає ключем до розв'язання цієї справи.

Наступного ранку наші друзі завітали до нас, а Степлтон тінню їхав за ними в кебі. Судячи з усієї його поведінки, а також з того, що йому була відома наша адреса і що він знав мене в обличчя я схильний вважати: його злочинна кар'єра аж ніяк не обмежувалася баскервільською справою. На такі роздуми наводить і те, що протягом останніх трьох років у західних графствах мали місце чотири чималі нічні крадіжки, а злочинців не знайшли. Остання з них — вона була в Фолкстоун-корт у травні — відома тим, що там не обійшлося без крові: грабіжник у масці пострілом з револьвера вбив хлопчину-слугу, який застукав його на гарячому. Тепер у мене немає сумнівів, що в такий спосіб Степлтон поповнював свої змізернілі фінансові ресурси і що він уже давно зробився відчайдушною й небезпечною людиною.

Познайомитися з його спритністю, винахідливістю й зухвальством ми мали можливість ще того ранку, коли він так хитро втік від нас, а потім сказав кебмену, ніби він — Шерлок Холмс, знаючи, що я неодмінно до цього кебмена доберуся. І

саме тоді він зрозумів, що за цю справу взявся я і що розраховувати на успіх у Лондоні марна річ. Тоді він повернувся в Дартмур і почав чекати приїзду баронета.

— Хвилиночку! — перебив я Холмса. — Згоден, ви розповіли про всі ці події в тій послідовності, як вони відбувалися, проте одна деталь для мене лишається незрозумілою. Що було з собакою, поки його хазяїн пропадав у Лондоні?

— Питання, безперечно, важливе, мене теж воно цікавило. Не викликає сумніву, що в Степлтона був спільник, але навряд чи той мав над ним бодай найменшу владу — адже Степлтон не з тих, хто віддається в чужі руки, розповідаючи про свої плани. В Мерріпіт-хаус був старий слуга на ім'я Ентоні. Його зв'язки із Степлтонами простежуються на протязі кількох років, аж до часів педагогічної діяльності, отож він не міг не знати, що його хазяїн і хазяйка — насправді чоловік і жінка. Цей Ентоні зник, його взагалі немає в Англії. Подумайте також про те, що ім'я Ентоні зустрічається не так часто, як ім'я Антоніо в Іспанії та в іспаномовних країнах. Старий слуга, як і місіс Степлтон, розмовляв англійською мовою добре, але з якоюсь чудернацькою шепелявістю. Я сам бачив, як він ходив по Грімпенській трясовині стежкою, що її позначив тичками Степлтон. А тому цілком імовірно, що у відсутність хазяїна про собаку дбав саме він, хоч, можливо, і не здогадувався про мету, для якої призначався цей звір.

З Лондона Степлтони повернулися в Девоншір, слідом за ними туди прибули ви з сером Генрі. А тепер кілька слів про те, що робив я сам. Ви, мабуть, пригадуєте, що коли я вивчав папір, на який було наклеєно вирізані з газети літери, то спробував знайти на ньому водяні знаки. Для цього довелося піднести його дуже близько до очей, і тут я вловив слабенький аромат парфумів, відомих як «Білий жасмин». Існує сімдесят п'ять сортів парфумів, які досвідчений криміналіст повинен уміти відрізнити один від одного, це йому просто необхідно — я на власному досвіді не один раз переконувався, що успішне розслідування злочину часто залежить від того, чи швидко вдається розпізнати, з якими парфумами маєш справу. Запах жасмину свідчив, що до листа причетна жінка, і я вже почав звертатися думкою до Степлтонів. Таким чином я переконався в існуванні собаки і здогадався, хто злочинець, ще до того, як ми сюди приїхали.

В планах у мене було простежити за Степлтоном. Проте я розумів, що не зможу зробити цього, залишаючись із вами, бо в такому разі він був би весь час насторожі. Тому я обманув усіх, включаючи вас, і таємно приїхав сюди, коли всі думали, що я в Лондоні. Злигодні, що я їх зазнав, зовсім не такі великі, як ви собі уявляєте, до того ж подібні дрібниці й не повинні братися до уваги, коли розкриваєш злочин. Більшу частину часу я перебував у Кумбі-Трейсі, а халупою в пустині користувався лише тоді, коли необхідно було наблизитися до місця подій. Картрайт приїхав разом зі мною і, удаючи з себе сільського хлопця, дуже мені допоміг. Він носив мені їсти, а також чисту білизну. Коли я стежив за

Степлтоном, він частенько стежив за вами — як бачите, всі нитки були у мене в руках.

Я вже казав вам, що ваші звіти доходили до мене швидко, бо їх негайно пересилали з Бейкер-стріт у Кумбі-Трейсі. Вони стали мені у великій пригоді, особливо той, де випадково було згадано один правдивий епізод з біографії Степлтона. Я дістав можливість встановити особу чоловіка і жінки й нарешті остаточно зрозуміти, з ким маю справу. Але розслідування значно ускладнилося втечею каторжника і його взаєминами з подружжям Берріморів. Ви з цим також розібралися дуже вправно, хоч я вже й сам на підставі власних спостережень дійшов таких самих висновків.

На той час, коли ви знайшли мене в пустині, я вже вивчив картину злочину в усіх деталях, але передавати справу до суду присяжних підстав ще не було. Навіть невдалий нічний замах на життя сера Генрі, що закінчився смертю нещасного каторжника, не дуже годився, щоб висунути проти Степлтона звинувачення у вбивстві. Залишалося одне: застукати його на місці злочину, а для цього нам довелося використати сера Генрі як принаду — самотню й абсолютно беззахисну. Так ми й зробили і ціною величезного нервового потрясіння, яке довелося пережити нашому клієнту, не тільки завершили розслідування, а й довели Степлтона до загибелі. Признаюсь, піддавши сера Генрі такому тяжкому випробуванню, я заслуговую на докір за погане ведення слідства, але ми аж ніяк не могли передбачити, свідками якого страшного, приголомшливого видовища нам доведеться бути, не могли також знати наперед, що буде туман, з якого зненацька просто на нас вистрибне отой собацюра. Ми досягли своєї мети, але ціна, яку ми заплатили, виявилася надто високою, хоч обидва — і спеціаліст-невропатолог, і доктор Мортімер — запевняють мене, що все це тимчасове явище. Тривала подорож допоможе нашому другу не тільки зміцнити розхитану нервову систему, а й загоїти сердечні рани. Він любив цю жінку глибоко й щиро, і те, що вона його обдурила, обернулось для нього найчорнішим лихом.

Тепер мені лишається розповісти, яку роль відіграла в усій цій історії місіс Степлтон. Не підлягає сумніву, Степлтон цілком підкорив її своїй волі, а це можна пояснити або любов'ю, або страхом, або й тим, і тим разом, оскільки обидва ці почуття чомусь цілком сумісні. В усякому разі, його вплив на неї був абсолютно незаперечний. За наказом чоловіка вона згодилася видавати себе за його сестру, проте Степлтон побачив і межі своєї влади над нею, коли спробував зробити її прямою співучасницею вбивства. Вона не раз намагалася попередити сера Генрі про небезпеку, але тільки так, щоб підозра не впала на чоловіка. Степлтон, здається, був здатний ревнувати, і коли він побачив, що баронет упадає коло його дружини — хоч це була частина його задуму,— то не зміг стриматись від емоційного вибуху й перебив їм розмову, виявивши всю пристрастність своєї натури, яку приховував за стриманими манерами. Степлтон і далі заохочував ці залицяння, домагаючись, щоб сер Генрі частіше приходив у Мерріпіт-хаус, і сподіваючись раніше чи пізніше дістати нагоду здійснити бажане. Проте у вирішальний день дружина раптом перестала його слухатися. Вона, очевидно,

дещо почула про смерть каторжника і їй, мабуть, стало відомо, що того вечора, коли сер Генрі мав прийти до них на обід, собака вже сидів у сарайчику біля будинку. Вона почала докоряти чоловікові за навмисний злочин, а далі відбулася жахлива сцена, під час якої вона дізналася, що в неї є суперниця. Її відданість умить перетворилася на глибоку ненависть, і Степлтон зрозумів, що вона його зрадить. Тому він зв'язав її, щоб вона не змогла попередити сера Генрі. Степлтон, безумовно, розраховував на те, що місцева людність припише смерть баронета, як уже було, прокляття, яке тяжіє над родом Баскервілів, а далі поверне собі дружину, переконавши її погодитися з доконаним фактом і тримати язика за зубами про відомі їй речі. Та в цьому він також допустився прорахунку, і навіть якби не побіг через трясовину, його долю все одно було вирішено. Жінка, в жилах якої струмує іспанська кров, нізащо не простила б зради. А тепер, мій любий Вотсоне, не зазирнувши в свої нотатки, я більше нічого не зможу розповісти вам про цей химерний випадок. Та я, здається, нічого суттєвого не пропустив.

— Невже Степлтон розраховував налякати своїм собакою-привидом сера Генрі до смерті, як він зробив це з його старим дядьком?

— То був зовсім дикий звір, до того ж Степлтон тримав його впроголодь. Якби поява такої собаки й не злякала жертву до смерті, її сили було б паралізовано і вона не змогла б вчинити ніякого опору.

— Мабуть, що так. Але залишається ще одне питання. Якби Степлтон став спадкоємцем замку Баскервілів, то як би він пояснив, чому він, спадкоємець, жив під чужим ім'ям та ще так близько від маєтку? Хіба це не викликало б підозрін?

— Це було б надзвичайно важко, і я боюсь, що не зможу задовольнити вашу цікавість. Галузь моїх досліджень — минуле й сучасне, але що чоловік робитиме в майбутньому — для мене складне запитання. Місіс Степлтон сказала, що її чоловік не один раз обмірковував цю проблему. Було три можливих варіанти. Перший: поїхати в Південну Америку, засвідчити там у британському посольстві справжню особу і одержати баскервільський замок у спадщину, навіть не з'являючись в Англію. Другий: протягом короткого перебування в Лондоні змінити свою зовнішність до невпізнання. І третє: зберігаючи право на одержання певної частини прибутку, видати за спадкоємця свого спільника, забезпечивши його всіма потрібними паперами. Знаючи Степлтона, можна не сумніватися, що якийсь вихід із такого скрутного становища він би обов'язково знайшов. Що ж, любий Вотсоне, кілька тижнів ми тяжко працювали, і хоч на один вечір нехай нам буде дозволено звернути наші думки в більш приємному напрямку. Я взяв ложу в оперу на «Гугенотів». Ви слухали Де Рецке? Так от, будьте ласкаві зібратися за півгодини, ми ще встигнемо по дорозі підобідати у Марціні.

Йомен — заможний селянин в Англії XIV—XVIII ст.

Nouveaux riches — нуворіші, багатії-вискочні (фр.).

Діспное — задишка (гр.).

Боргес — один з видів друкарського шрифту.

Au revoir - До побачення (фр.).